

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Diplomová práce

Veronika Ageiwa

ČEŠTINA JAKO TLUMOČNICKÝ JAZYK „C“

Czech as a 'C' Language

Praha 2010

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Ivana Čeňková, CSc.

Děkuji vedoucí diplomové práce Prof. PhDr. Ivaně Čeňkové, CSc.
a konzultantovi Doc. PhDr. Jiřímu Buriánkovi, CSc. za cenné rady a připomínky k mé práci.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 20. 8. 2010

Obsah

1. Úvod	1
2. Teoretická východiska	3
2.1. Jazyková politika Evropské unie	3
2.1.1. Základní terminologie	3
2.1.2. Konferenční tlumočení	6
2.1.3. Mnohojazyčnost Evropské unie	7
2.1.4. Tlumočení v Evropském parlamentu	8
2.1.5. Tlumočení v Evropské komisi	10
2.1.6. Tlumočení u Soudního dvora Evropské unie	11
2.1.7. Interinstitucionální výbor pro překlady a tlumočení	12
2.1.8. Historie tlumočení v Evropské unii	13
2.1.9. Způsob osvojování nových pracovních jazyků	15
2.1.10. Výběr tlumočnicků – Evropský úřad pro výběr personálu	17
2.1.11. Příprava na tlumočení v Evropské unii	19
2.1.12. Normy tlumočnických kabin	20
2.2. Oblasti možného výskytu problémů při tlumočení	21
2.2.1. Osobnost tlumočnicka	22
2.2.2. Český řečník	24
2.2.3. Charakter výchozího textu	27
2.2.4. Očekávání posluchačů	30
2.2.5. Pracovní prostředí	31
2.2.6. Pilotáž a retour	33
2.2.7. Materiály a čas na přípravu	34
3. Empirická část	35
3.1. Úvod	35
3.1.1. Vymezení problému	35
3.1.2. Metodika šetření	36
3.1.2.1. Populace	36
3.1.2.2. Vzorek	36
3.1.2.3. Technika sběru dat	37
3.1.2.4. Metody zpracování dat	38
3.1.2.5. Síla statistických testů	38
3.2. Analýza dotazníků	39
3.2.1. Základní demografické údaje	39
3.2.1.1. Věk	39
3.2.1.2. Pohlaví	39
3.2.1.3. Zaměstnanecký vztah s Evropskou unií	40
3.2.1.4. Evropská instituce	40
3.2.1.5. Délka tlumočnické kariéry	41
3.2.1.6. Délka tlumočení pro Evropské instituce	42
3.2.1.7. Délka tlumočnické profese z češtiny	43

3.2.2. Pracovní jazyky	44
3.2.2.1. Mateřský jazyk	44
3.2.2.2. Jazyky C	45
3.2.2.3. Počet jazyků C/Délka tlumočnické profese	46
3.2.2.4. Slovanské jazyky	47
3.2.2.5. Jazyky B	48
3.2.3. Studium češtiny	49
3.2.3.1. Způsob studia češtiny	49
3.2.3.2. Srovnání studia češtiny se způsobem studia jiných jazyků	52
3.2.3.3. Délka studia češtiny	54
3.2.3.4. Důvody pro studium češtiny	56
3.2.3.5. Správné rozhodnutí	57
3.2.4. Český řečník	58
3.2.4.1. Rychlost projevu	58
3.2.4.2. Konzistence rychlosti projevu	59
3.2.4.3. Srozumitelnost projevu	60
3.2.4.4. Idiolekt	60
3.2.4.5. Neslušné výrazy	61
3.2.4.6. Pauzy	61
3.2.4.7. Logičnost projevu	62
3.2.4.8. Intonace, segmentace, opravování	63
3.2.4.9. Čtenost projevu	64
3.2.4.10. Omyl řečníka	66
3.2.5. Charakter výchozího textu	67
3.2.5.1. Gramatické chyby	67
3.2.5.2. Slovosled	68
3.2.5.3. Množství informací v textu	69
3.2.5.4. Zamlžování skutečnosti	70
3.2.5.5. Ironičnost	71
3.2.5.6. Negativismus v odpovědích, nadměrná volba středních hodnot	72
3.2.5.7. Další problémy v textu	73
3.2.6. Rétorický efekt	77
3.2.7. Přesný ekvivalent řečeného	78
3.2.8. Zkracování originálu	79
3.2.9. Očekávání posluchačů	80
3.2.10. Pracovní prostředí	81
3.2.11. Pilotáž	83
3.2.12. Materiály pro přípravu	84
3.2.13. Čas na přípravu	86
3.2.14. Fyzická a psychická náročnost	87

3.3. Analýza rozhovorů	88
3.3.1. Úvod	88
3.3.2. Respondenti	88
3.3.3. Způsob studia češtiny	89
3.3.4. Špatné rozhodnutí	91
3.3.5. Logičnost projevu	92
3.3.6. Zamlžování skutečnosti	93
3.3.7. Kvalita prostředí	95
3.3.8. Pilotáž	96
3.3.9. Materiály a čas na přípravu	97
4. Závěr	98
4.1. Detailní závěry z výzkumu	98
4.2. Shrnutí závěrů a doporučení	102
5.A. Resumé (čeština)	104
5.B. Resumé (Deutsch)	105
5.C. Summary (English)	106
6. Bibliografie	107
Internetové zdroje	110
Sociologická literatura	112
7. Přílohy	
7.1. Dotazník	I
7.2. Rozhovor „A“: přepis	VII
7.3. Rozhovor „B“: přepis	XV
7.4. Rozhovor „C“: přepis	XXIII

1. Úvod

Cílem naší práce je zmapovat situaci tlumočnicků v Evropské unii a vymezit problematické oblasti, se kterými se mohou při vykonávání své profese setkat. Zaměříme se především na zkušenosti tlumočnicků s češtinou jako jazykem C.

Motivací pro výběr tohoto tématu je pro diplomantku její oborové zaměření. Ve výzkumné části může využít své sociologické znalosti, téma práce je však tlumočnické. Důležité pro ni také je, že se práce zabývá praktickými problémy reálných tlumočnicků. Vymezení těchto problémů může upozornit na některé systémové vady, může ukázat rozpory nebo shody proklamované politiky Evropské unie se skutečnou praxí. V neposlední řadě by mělo být přínosné i pro samotné tlumočnický.

V teoretické části práce se nejprve zabýváme politikou tlumočení v Evropské unii. Věnujeme se základní terminologii, popisujeme organizaci tlumočení v jednotlivých institucích. Krátce nastiňujeme historii tlumočení v EU. Pojednáváme také o osvojování nových pracovních jazyků a výběru nových tlumočnicků. Informace k této části práce jsou čerpány především z oficiálních webových stránek evropských institucí, inspirující jsou mj. také články I. Čeňkové v odborných časopisech a diplomová práce J. Kodyma týkající se jazyků B v evropských institucích.

V druhé polovině teoretické části se zabýváme jednotlivými jazykovými i mimojazykovými oblastmi, které mohou být problematické při tlumočení. Tato část práce úzce souvisí s dotazníkovým výzkumem v empirickém oddílu. Vymezujeme v ní několik oblastí, které jsou pak následně zkoumány. Jsou jimi český řečnick, charakter výchozího textu, očekávání posluchačů, pracovní prostředí, pilotáž, materiály a čas na přípravu, fyzická a psychická náročnost práce. Při určování problematických oblastí jsme pracovali mj. s literaturou, která se věnuje jednotlivým složkám tlumočení (např. Gile, 1995; Jones, 1998), a také s literaturou pojednávající o kvalitě tlumočení (Shlesinger, 1997; Kahane, 2000).

Empirická část práce uvádí výsledky dotazníkového výzkumu. Data jsou zpracována statistickými metodami. V této části popisujeme rozložení jednotlivých jevů, a pokud to je možné, snažíme se mezi nimi nalézt statisticky prokazatelné závislosti. Uvádíme základní charakteristiky zkoumaného vzorku. Věnujeme se kombinacím pracovních jazyků (se zaměřením na jazyky C). Zkoumáme způsoby studia češtiny. Ověřujeme

problematické oblasti, které jsme vypracovali v teoretické části. Při přípravě dotazníku jsme pracovali s literaturou, která se týká výzkumu tlumočení (Feldweg, 1996; Pöchhacker, 2002; Riccardi, 2002; Vik-Tuovinen, 2002), a také se sociologickou a statistickou literaturou (Disman, 2000; Hendl, 2004; Jeřábek, 1993; Kerlinger, 1972; Pergler, 1969; aj.).

V poslední části práce se věnujeme analýze volných rozhovorů. V těchto rozhovorech se snažíme komplexněji zachytit některé z problémů. Jako podklady pro rozhovory sloužily odpovědi tlumočnicků na dotazníky. Zaměřili jsme se především na ty položky, které byly dotázanými označeny jako problematické při vykonávání tlumočnické profese. Plné znění rozhovorů je v písemné formě v přílohách.

2. Teoretická východiska

2.1. Jazyková politika Evropské unie

2.1.1. Základní terminologie

Nejdříve vysvětleme několik základních pojmů, které se váží k tlumočení v Evropské unii.

Evropská unie dělí tlumočnické jazyky do tří skupin (A, B, C).

- **Jazyk A** je aktivní mateřský jazyk tlumočnicka.
- **Jazyk B** je takový jazyk, ze kterého i do kterého tlumočnick dokáže převádět z jednoho nebo více svých jazyků (a zároveň to není jazyk mateřský). Je to další jeho aktivní jazyk. Jen málo tlumočnicků má více než dva aktivní jazyky.
- **Jazyk C** je pasivní jazyk. Tlumočnick převádí z tohoto jazyka do některého ze svých aktivních jazyků.

Ve většině případů tlumočí tlumočnicki z pasivního cizího jazyka C do své mateřštiny (A). Je tedy důležité, aby měli jednotliví tlumočnicki co nejvíce pasivních jazyků.

Někteří jsou schopni tlumočit ze svého mateřského jazyka do cizího jazyka B. Tento způsob tlumočení se nazývá **retour**. Používá se především u méně obvyklých jazyků, které pasivně neovládá dostatečný počet tlumočnicků. Pokud např. není dostatek Francouzů, Angličanů aj., kteří by mohli pasivně tlumočit z češtiny, bude Čech tlumočit např. do angličtiny.

Další způsob kombinování tlumočnických jazyků, kterým lze řešit nedostatečnou jazykovou vybavenost tlumočnických kabin, je **pilotáž**. Používá se při tlumočení z méně rozšířených jazyků. Mluví-li řečnick jazykem, pro který není v dané kabině tlumočnick, napojí se některý z tlumočnicků na jinou kabinu, která je schopna zajistit tlumočení z řečnickova jazyka do takového, který se v neobsazené kabině vyskytuje.

Opět si uveďme konkrétní příklad. Pokud řečník hovoří česky a v portugalské kabině není nikdo, kdo by z češtiny do portugalské kabiny tlumočil, napojí se portugalská kabina na německou, francouzskou nebo anglickou, ve kterých jsou tlumočníci, kteří tlumočí z češtiny do němčiny, francouzštiny popř. angličtiny. Tito tlumočníci se nazývají **piloti**.

Celý řetězec tlumočení můžeme tedy popsat např. takto:

český řečník (čeština) → německý tlumočník (čeština → němčina) → portugalský tlumočník (němčina → portugalština) → portugalský posluchač

Pokud pilotáž „proudí“ pouze přes jeden pilotní jazyk (např. z češtiny pouze do němčiny, a pak do všech ostatních jazyků), nazývá se **pivot**.

Pilotním jazykem může být také jazyk retouru. Příkladem může být případ, kdy bude český tlumočník tlumočit do angličtiny a všichni ostatní tlumočníci se „napojí“ na jeho přetlumočenou angličtinu.

Generální ředitelství pro tlumočení se při sestavování většího pracovního týmu (např. pokud se při jednání používá všech 23 úředních jazyků) snaží, aby byla zajištěna pilotáž přes několik pilotů. To zabrání jednostrannému přetížení některých tlumočnicků.

Názory na kvalitu retouru a pilotáže se různí (Čeňková, 2007a). Je však nutné si uvědomit, že jsou tyto způsoby kombinace jazyků používány pouze v situacích, kdy není možné jiné řešení.

Někdy je také možné využít tzv. **asymetrické tlumočení**. Jedná se o situaci, kdy mohou účastníci mluvit relativně velkým počtem jazyků, které jsou tlumočeny jen do několika z nich, zpravidla do angličtiny, němčiny a francouzštiny. Je to však možné pouze tehdy, pokud všichni účastníci rozumí alespoň jednomu z jazyků, do kterých jsou projevy tlumočeny. Asymetrické tlumočení výrazně sníží počet tlumočnicků, kteří jsou pro dané zasedání potřeba.

Evropská unie zaměstnává dva druhy tlumočnicků, **stálé pracovníky**, kteří jsou zaměstnaní na dobu neurčitou, popř. v některých případech na dobu určitou, a tzv. **freelance**, což jsou externí pracovníci, které povolává v případě potřeby.

2.1.2. Konferenční tlumočení

Konferenční tlumočení zahrnuje jak simultánní, tak konsekutivní tlumočení.

Mezinárodní asociace konferenčních tlumočnicků AIIC definovala v roce 1984 práci konferenčního tlumočnicka následujícím způsobem:

„A Conference Interpreter is a person who by profession acts as a responsible linguistic intermediary (alone or more often as a member of a team) in a formal or informal conference or conference-like situation, thanks to his or her ability to provide simultaneous or consecutive oral interpretation of participants' speeches, regardless of their length and complexity.“ (in Feldweg, 1996, s. 23n)

Jedním z předpokladů k vykonávání této profese je vynikající znalost jazyků. Dále je podle Rodericka Jonese také důležité, že konferenční tlumočnick nesmí přidávat do svého projevu další informace. Učinit tak může pouze v případě, kdy je to nutné pro správné pochopení ze strany posluchače (1998, s. 4). Konferenční tlumočnick je navíc zavázán zachovávat mlčení o obsahu jednání, která tlumočil.

Profese konferenčního tlumočnicka se zrodila po první světové válce. Ještě v polovině 50. let měli o sobě navzájem konferenční tlumočnicki, kteří působili v Evropě, přehled. Celkem jich bylo sto až dvě stě (Feldweg, 1996, s. 60). Dnes pracují pro Evropskou unii tisíce tlumočnicků a další tlumočnicki jsou zaměstnaní u mezinárodních organizací, např. OSN, a také v soukromém sektoru.

V odborné sociologické literatuře bývá práce konferenčního tlumočnicka řazena mezi náročná povolání. Machonin a Tuček uvádějí škálu povolání podle složitosti práce. Hodnotí především míru tvořivosti, kvalifikovanost, samostatnost, náročnost a odpovědnost. Nejsložitější práce jsou v deváté skupině, nejjednodušší v první. Povolání tlumočnicka autoři umístili do osmé skupiny, kde jsou mimo jiné také velitelé vojenských jednotek, piloti a zubní lékaři (1996, s. 55n).

2.1.3. Mnohojazyčnost Evropské unie

Evropská unie má 27 členských států a 23 úředních jazyků. Počtem používaných jazyků je tento orgán celosvětovým unikátem. Respektování jazykové rozmanitosti je základní hodnotou EU, která byla stanovena už od počátku Evropských společenství. Mnohojazyčnost je natolik významným tématem, že byl 1. ledna 2007 ustaven úřad Komisaře pro mnohojazyčnost. V roce 2001 vyhlásila Rada Evropy 26. září Evropským dnem jazyků.

Aby měl každý občan přístup k informacím týkajícím se EU ve svém mateřském jazyce a aby mohli všichni zvolení zástupci i další osoby bez obtíží komunikovat ve své mateřštině, využívá EU služeb profesionálních překladatelů a tlumočnicků.

Tlumočení v Evropském parlamentu, Evropské komisi a u Soudního dvora Evropské unie zajišťují tři různé tlumočnické služby. Nyní se podíváme detailněji na to, jak probíhá tlumočení v jednotlivých institucích.

2.1.4. Tlumočení v Evropském parlamentu

Tlumočení pro Evropský parlament zajišťuje **Generální ředitelství pro tlumočení a konference** (DG INTE). Zaměstnává přibližně 430 stálých a až 2500 freelance tlumočnicků (web EP, 26. 3. 2010), kteří tlumočí plenární zasedání, schůze parlamentních výborů, parlamentních delegací, smíšených parlamentních shromáždění, schůze politických skupin, tiskové konference, schůze vnitřních rozhodovacích orgánů Parlamentu (předsednictvo, Konference předsedů atd.). Při plenárních zasedáních se tlumočí do všech úředních jazyků EU. Při menších zasedáních se používají jen ty jazyky, které jsou aktuálně potřeba. Evropský parlament většinou využívá simultánní tlumočení, ojediněle i konsektivní, popř. tlumočení šeptem. Tlumočníci musí být zpravidla schopni tlumočit nejméně ze tří jazyků do své mateřštiny, ojediněle tlumočí i do cizího jazyka.

Kabiny, kterými je vybaven Evropský parlament, odpovídají mezinárodní normě ISO 2603, která mj. stanoví rozměr kabiny, osvětlení, klimatizaci a další vybavení (viz dále).

Pro Evropskou unii je velmi důležité, aby měli zástupci všech občanů v Parlamentu možnost vyjadřovat se v jakémkoli úředním jazyce EU. Všichni poslanci tak mají stejné možnosti volného vyjadřování, což usnadňuje jejich práci. Mimoto se „mnohojazyčnost“ zakládá také na demokratické rovnosti všech států a jejich úředních jazyků.

Jednací řád Evropského parlamentu (prosinec 2009: hlava VI, kapitola 3, článek 146/2, 3, 4) uvádí (web EP, 27. 3. 2010):

Každý poslanec má právo hovořit v Parlamentu úředním jazykem dle svého výběru. Projevy přednášené v jednom z úředních jazyků jsou simultánně tlumočeny do ostatních úředních jazyků a také do jakéhokoli jiného jazyka, který považuje předsednictvo za nutný.

Při schůzích výborů nebo delegací je zajištěno tlumočení z úředních jazyků a do úředních jazyků, které používají a vyžadují členové a náhradníci v příslušném výboru nebo delegaci.

Při schůzích výborů nebo delegací mimo běžná pracovní místa je zajištěno tlumočení z jazyků a do jazyků poslanců, kteří potvrdili účast na dané schůzi. Tento režim může být výjimečně přizpůsoben, pokud s tím členové výboru nebo delegace souhlasí. Pokud nedojde k dohodě, rozhodne předsednictvo.

2.1.5. Tlumočení v Evropské komisi

Tlumočení pro Evropskou komisi zajišťuje **Generální ředitelství pro tlumočení** (DG SCIC, dříve označované jako Společná tlumočnická a konferenční služba SCIC - z francouzského „Service commun interprétation - conférences“). Ředitelství zajišťuje také organizaci konferencí.

DG SCIC zajišťuje tlumočení v Radě Evropské unie, Komisi, Evropském hospodářském a sociálním výboru, Evropské investiční bance, Výboru regionů a některých agenturách.

V současnosti je 46 % poskytovaných tlumočnických služeb určeno Radě a 40 % Komisi. Zbývajících 14 % je rozděleno mezi oba zmíněné výbory, Evropskou investiční banku a různé agentury a orgány (web EK, 22. 4. 2010).

Generální ředitelství pro tlumočení zaměstnává přibližně 500 stálých a 2700 freelance tlumočnicků. Denně zaměstná 300 – 400 externích tlumočnicků a zorganizuje 50 – 60 zasedání. Po největším rozšíření EU v roce 2004 potřebuje 15 – 40 tlumočnicků denně na každý nový jazyk.

Generální ředitelství pro tlumočení využívá jak konsekutivní, tak simultánní tlumočení. Počet jazyků na jednotlivých zasedáních je různý, od dvou po úplnou symetrii (23 jazyků), kdy se tlumočí ze všech a zároveň do všech úředních jazyků EU. Ředitelství využívá nejrůznější techniky tlumočení, např. pilotáž, retour a asymetrické tlumočení. Při každodenním tlumočení jsou však nejčastěji využívány tři pracovní jazyky EU, angličtina, francouzština a němčina.

2.1.6. Tlumočení u Soudního dvora Evropské unie

U Soudního dvora Evropské unie se **Ředitelství tlumočnické služby Soudního dvora** stará o to, aby měli všichni občané rovný přístup a mohli se vyjadřovat ve své mateřštině. Tato služba zajišťuje tlumočení při veřejných jednáních Soudního dvora, Soudu prvního stupně a Soudu pro veřejnou službu Evropské unie. Zaměstnává přibližně 70 stálých tlumočnicků a využívá i služeb freelance tlumočnicků. Počet jazyků užívaných při jednotlivých jednáních se podle potřeb liší.

Pro každé řízení je z 23 úředních jazyků EU vybrán jednacím jazyk, který je pak používán po celou dobu řízení. Rozsudky Soudního dvora, Soudu prvního stupně a Soudu pro veřejnou službu jsou závazné jen v jednacím jazyce.

Soudní dvůr má společný jazyk, ve kterém se konají porady. Je jím tradičně francouzština. Některé písemnosti jsou vedeny pouze v tomto jazyce, a proto musí všichni tlumočníci rozumět francouzsky. Mají totiž možnost nahlížet do všech spisů, aby se seznámili s tématem a terminologií řízení.

2.1.7. Interinstitucionální výbor pro překlady a tlumočení

Tento výbor zajišťuje od roku 1995 spolupráci jednotlivých překladatelských i tlumočnických služeb. Koordinuje interinstitucionální projekty, jako je např. lepší využívání zdrojů, výzkum pracovních metod, rozšiřování EU atd. V roce 2010 výboru předsedá Evropská komise.

2.1.8. Historie tlumočení v Evropské unii

V padesátých letech založily Belgie, Francie, Itálie, Lucembursko, Nizozemsko a Německo Evropské společenství uhlí a oceli. V té době byly pro oficiální komunikaci v této instituci používány čtyři jazyky (francouzština, němčina, italština, nizozemština).

Na tuto tradici později navázala Evropská unie, která se postupně rozšiřovala (1973: Dánsko, Irsko, Spojené království; 1981: Řecko; 1986: Španělsko, Portugalsko; 1995: Rakousko, Finsko, Švédsko). K největšímu rozšíření došlo 1. května 2004, kdy přistoupily Česká republika, Estonsko, Kypr, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Malta, Polsko, Slovensko a Slovinsko. Toto rozšíření představovalo devět nových úředních jazyků, a tak se dosavadní počet jazyků téměř zdvojnásobil. 1. ledna 2007 se Evropská unie dále rozrostla o Bulharsko a Rumunsko. V tomto období se navíc začala jako úřední jazyk používat také irština.

Při přistoupení si nová země stanoví jazyk, který následně schválí vlády jednotlivých zemí jako další úřední jazyk EU. Celkový počet úředních jazyků je v současnosti 23 (1. 4. 2010). Jsou to: angličtina, bulharština, čeština, dánština, estonština, finština, francouzština, irština, italština, litevština, lotyšština, maďarština, maltština, němčina, nizozemština, polština, portugalština, rumunština, řečtina, slovenština, slovinština, španělština a švédština.

Rozšiřování s sebou přineslo komplikace i na poli tlumočnickém. Přidáváním nových úředních jazyků narůstá i počet jazykových dvojic, a to podle vzorce „ $n \times (n-1)/2$ “. To např. znamená 55 dvojic pro 11 jazyků. Pro stávajících 23 jazyků je to 506 (23×22) směrů tlumočení a 253 jazykových dvojic. Je sice pravda, že jeden tlumočník zastoupí několik kombinací, zároveň se však doporučuje, aby pro každou kombinaci byli v jedné kabině dva tlumočníci, kteří by se mohli v průběhu tlumočení střídat.

Při rozšíření v roce 2004 nebyl pro málo frekventované jazyky dostatek tlumočnicků, kteří by je pasivně ovládali. Proto Generální ředitelství pro tlumočení Evropské komise vyvinulo nejrůznější aktivity s cílem tuto situaci vyřešit. Zjišťovalo situaci na místních pracovních trzích a při akreditačních zkouškách vybíralo freelance tlumočnický z nově přistupujících zemí. Tyto tlumočnický Evropská unie potřebovala již během vyjednávání o vstupu nových zemí. (Zkoušky pro ně proto probíhaly už od roku 1995.) Česká republika podala oficiální přihlášku 17. 1. 1996. Generální ředitelství projeвило zájem především o tlumočnický schopné tlumočit retour do některého ze stávajících

jazyků. Jejich tlumočení pak mohlo dále sloužit jako pilotáž pro tlumočnický v dalších kabinách. Tyto postupy jsou (jak již bylo zmíněno výše) využívány dodnes.

Generální ředitelství připravilo pro své tlumočnický nejrůznější kurzy, na kterých mohli zdokonalovat své schopnosti.

Bližší informace k tomuto tématu podává kapitola **2.1.9. Způsob osvojování nových pracovních jazyků**.

V zájmu budoucího vývoje zahájilo Generální ředitelství propagaci tlumočnického povolání, např. na otevřených dnech univerzit v přístupujících zemích, a i jinými způsoby podpořilo univerzity s tlumočnickými obory.

Pro tlumočnický českého jazyka bylo další velkou výzvou 1. pololetí roku 2009, kdy Evropská unie vzhledem k předsednictví ČR v Radě Evropské unie více využívala jejich služeb.

2.1.9. Způsob osvojování nových pracovních jazyků

Evropská unie má politiku jednoho jazyka B. Udržet více jazyků na aktivní pracovní úrovni by totiž pro tlumočníky bylo nesmírně obtížné. Mezi nejrozšířenější jazyky B patří úřední jazyky evropských úředníků, tj. angličtina, francouzština a němčina.

V zájmu zvýšení možných kombinací jazyků v kabinách vybízí EU své tlumočníky, aby si přidávali další pracovní jazyky C. V současnosti podporuje především jazyky zemí, které přistoupily v posledních letech.

Aby tlumočnický udržel své pracovní jazyky na dostatečné úrovni, musí s nimi pracovat. Musí sledovat současné dění v jednotlivých zemích i na mezinárodní úrovni, a to nejlépe pomocí mediálních zdrojů, které publikují či vysílají informace v jeho pracovních jazycích. Je tedy zřejmé, že s sebou každý nový jazyk přináší časově náročnou práci na jeho „údržbě“.

Motivací tlumočnicků k tomu, aby si přidávali další pracovní jazyky, je šance na lepší pracovní možnosti a větší počet pracovních nabídek.

Tlumočníci, kteří pravidelně pracují pro instituce EU, mohou zlepšovat své dovednosti v kurzech, kde se např. učí způsob práce s terminologickou databází. Nový jazyk se mohou mj. učit v jazykových kurzech, které pořádá EU pro své zaměstnance. Abychom uvedli konkrétní příklad, zmiňme, že tuto možnost využilo rok před největším rozšířením Evropské unie 75 tlumočnicků ze zemí „patnáctky“. V roce 2004 si nový jazyk přidalo 5 účastníků kurzů (web Evropa, 7. 4. 2010). Pokud se tlumočníci učí nový jazyk v rámci kurzů EU, je podle interních předpisů doba studia nového „obtížnějšího“ jazyka u stálých tlumočnicků stanovena na max. 5 let. Minimální doba studia trvá u „snazších“ jazyků (např. pokud se Španěl učí portugalsky) 3 roky.

Tlumočníci sami mohou své schopnosti testovat v tzv. „němé kabině“. Znamená to, že cvičně tlumočí jednání společně s pracujícími tlumočníky a mají při tom vypnutý mikrofon.

Kromě toho Evropský soudní dvůr nabízí stáže pro omezený počet stálých tlumočnicků.

Tlumočníci EP, kteří se chtějí přihlásit na akreditační zkoušku a přidat si další pracovní jazyk relevantní pro EU, se mohou ucházet o stipendium. V jeho rámci se budou po dobu jednoho semestru účastnit kurzu tlumočení na vybrané evropské univerzitě, zároveň budou na dané univerzitě působit jako asistenti.

Tlumočníci Evropské komise mají po absolvování jazykového kurzu nárok na jazykový studijní pobyt, který může trvat od 3 do 6 měsíců.

2.1.10. Výběr tlumočnicků – Evropský úřad pro výběr personálu

V roce 2003 byl vzhledem k blížícímu se velkému rozšíření EU založen **Evropský úřad pro výběr personálu** (EPSO = The European Personnel Selection Office). Jeho úkolem bylo organizovat nábor pracovníků z nových členských států. V současnosti organizuje mj. výběrová řízení nových tlumočnicků, a to společně pro tlumočnická oddělení Evropského parlamentu, Evropské komise i Soudního dvora. Řídí se při tom aktuálními potřebami jednotlivých oddělení.

Oznámení o výběrovém řízení, oficiální přihlášku, informace o požadovaných jazycích, podmínky, které uchazeči musejí splňovat, apod. lze nalézt v Úředním věstníku Evropské unie.

Ke zkoušce na pozici tlumočnicka se mohou přihlásit držitelé vysokoškolského diplomu v oboru konferenčního tlumočení nebo držitelé vysokoškolského diplomu v jakémkoli oboru, kteří mají postgraduální kurz konferenčního tlumočení nebo doloženou praxi v oblasti konsekutivního a simultánního tlumočení. Přihlašuje se on-line registrací. Pokud je přihláška přijata, je uchazeč pozván na testy.

Cílem EPSO v letošním roce je zefektivnit a modernizovat organizaci výběrových řízení. Za tímto účelem došlo také ke změnám v jejich průběhu. Testy se méně soustředují na zapamatování obecných faktů. Důležitější naopak je, aby uchazeči o pracovní pozice prokázali své schopnosti. Testy jsou nově organizovány v ročních cyklech, přičemž by celé výběrové řízení mělo trvat mezi pěti a devíti měsíci.

Pokud uchazeč úspěšně složí testy, je pozván k ústnímu pohovoru. Při tom je zkoušen ze simultánního a konsekutivního tlumočení podle svých jazykových kombinací. Jsou mu kladeny také otázky týkající se EU, jejích institucí a současného dění.

Pokud uchazeč složí zkoušku úspěšně, je jeho jméno uloženo do evropské databáze stálých tlumočnicků, která je společná pro všechny tři servery. Poté ho osloví jedna z institucí se svou pracovní nabídkou. Stálí tlumočníci mají status úředníků Evropské unie.

Uchazeči o pozici freelance tlumočnicka nemusí psát testy schopností. Jejich výběr organizuje Interinstitucionální výbor pro překlady a tlumočení. Tlumočníci absolvují test, při kterém musí prokázat jak své tlumočnické dovednosti, tak i znalosti o EU. Jména úspěšných kandidátů jsou zapsána na seznamu, který používají všechny tři tlumočnické služby dohromady.

Na začátku své tlumočnické kariéry v institucích Evropské unie jsou úspěšní uchazeči zapsáni jako začátečníci. Status zkušeného tlumočnicka získávají po 250 dnech práce.

Pokud uchazeč o pozici freelance tlumočnicka testy jen těsně neprošel, nabídne mu EU tzv. „top-up kurz“. V tomto třítýdenním kurzu může zlepšit své tlumočnické dovednosti. O pracovní pozici se pak může ucházet v dalším kole interinstitucionálních testů pro freelance tlumočnicka.

EU se v současnosti zajímá především o uchazeče, kteří ovládají jazyky „nových zemí“; jistá poptávka je i po tlumočnickách, kteří pracují s arabštinou, čínštinou, japonštinou, ruštinou a jinými jazyky nečlenských států. Výhodou při zkoušce je znalost méně rozšířeného jazyka v kombinaci s hodně rozšířeným jazykem (např. angličtinou, francouzštinou nebo němčinou). Pro uchazeče také může být příznivé, pokud má aktivní jazyk B.

2.1.11. Příprava na tlumočení v Evropské unii

Tlumočníci EU mají k dispozici dokumenty vydané institucemi. Velmi užitečné jsou vícejazyčné databáze referenčních dokumentů, které jsou dostupné na internetu. Všechny dokumenty však nejsou překládány do všech úředních jazyků. Zejména některé pracovní dokumenty mohou být ve fázi jednání k dispozici pouze v angličtině, francouzštině a němčině.

Soudní dvůr umožňuje svým tlumočnickům, aby nahlíželi do spisů a seznámili se s tématem procesu.

Dále mají tlumočníci možnost využívat terminologické databáze. Jedná se především o terminologickou databázi IATE (Inter-Active Terminology for Europe). Tato databáze spojuje všechny terminologické zdroje EU do jedné internetové aplikace.

Databáze EUR-Lex zpřístupňuje nejrůznější dokumenty EU ve všech úředních jazycích (pokud jsou k dispozici pro veřejnost). „Databáze obsahuje okolo 2 815 000 dokumentů vydaných od roku 1951. Denně se aktualizuje a každoročně se rozšíří o přibližně 12 000 dokumentů.“ (web EUR-Lex, 7. 4. 2010)

2.1.12. Normy tlumočnických kabin

V současnosti existují dvě normy, které stanovují parametry tlumočnických kabin. Jsou to ISO 2603 – 1998 pro zabudované kabiny a ISO 4043 – 1998 pro přenosné kabiny. Generální ředitelství pro tlumočení Evropské komise uplatňuje normy ještě přísnější. Kabiny v Evropském parlamentu také odpovídají mezinárodním požadavkům.

Norma ISO 2603 mimo jiné stanoví, že je pro každý jazyk, do kterého se tlumočí, potřeba jedna kabina. Uvádí rozměry kabin, počty tlumočnických pultů a jejich vybavení. Kabiny musí mít bezhlučný klimatizační systém a dveře, které je možné zcela zavřít. Musí být umístěny tak, aby byla umožněna snadná evakuace a také výhled na účastníky, promítací plátna i ostatní kabiny. Norma stanoví mimo jiné kvalitu skla v čelní stěně kabin.

Obdobnými tématy se zabývá také norma ISO 4043.

2.2. Oblasti možného výskytu problémů při tlumočení

Tato část práce je zpracována v souvislosti s dotazníkovým výzkumem. Bylo nutné vybrat několik základních okruhů, kterým se budeme ve výzkumu věnovat. Neklademe si za cíl vymezit a do nejmenších detailů rozebrat všechny problémy, které by se při tlumočení z češtiny mohly vyskytnout; takový postup by překročil možnosti této práce. Zaměřujeme se tedy především na takové problémy, které lze zkoumat metodou dotazníku a pomocí rozhovorů. Nejedná se o problémy popsané na základě konkrétního jazykového páru. Vzhledem k tomu, že je zkoumaná populace, co se týče mateřského jazyka, velmi různorodá, nebylo by možné učinit obecnější závěry.

Problémy jsme shrnuli do několika tematických celků, kterým se budeme věnovat v následujících podkapitolách. Jsou to osobnost tlumočnicka, český řečník, charakter výchozího textu, očekávání posluchačů, pracovní prostředí, pilotáž a retour, materiály a čas na přípravu.

2.2.1. Osobnost tlumočnicka

Jedním z důležitých faktorů v procesu tlumočení je tlumočnick sám. Přispívá nejen svými znalostmi a zkušenostmi, ale i psychickou odolností a také přípravou na tlumočnický výkon. Z hlediska celého tlumočnického týmu je důležitá kombinace jeho jazykových schopností, jeho komunikativní dovednosti a tlumočnické strategie a postupy, jež v konkrétní situaci volí.

Práce tlumočnicka je mentálně náročnou činností, která vyžaduje vysokou soustředěnost po relativně dlouhou dobu. Feldwegová (1996, s. 292n) uvádí, že konferenční tlumočnicki subjektivně pociťují frustraci např. tehdy, pokud je řečnick bezohledný, mluví jazykem, který dobře neovládá, pokud je text vysoce odborný nebo je tlumočení časově náročné (tzn., že trvá dlouhou dobu).

Tlumočení je tedy činností stresující a psychicky náročnou. Otázkou je, jestli by mohlo být subjektivně považováno také za činnost náročnou fyzicky (např. nadměrné namáhání hlasivek).

Feldwegová (1996, s. 295) tlumočnickům doporučuje, aby nezapomínali na duševní hygienu, která by jim měla pomoci ke zvýšení pozornosti. Během tlumočení by se měli věnovat výhradně práci a měli by se snažit nemyslet na své denní starosti a problémy.

Dillinger (1990) zkoumá, nakolik je pro tlumočnicky důležitá délka jejich profesní praxe. Uvádí, že se celá řada autorů domnívá, že je délka praxe podstatným faktorem. Sám však ve svém výzkumu odhalil, že mezi zkušenými a nezkušenými tlumočnicky není velký kvalitativní rozdíl. Ten je podle něj spíše kvantitativní povahy:

„These results, then, constitute support for the view that translation ability and interpreting skill are natural consequences of bilingualism ..., and, as a result, that the differences between experienced and inexperienced interpreters will be mainly quantitative.” (Dillinger, 1990, s. 52)

Z hlediska celé kabiny je důležité, jakou má ten který tlumočnický jazykovou vybavenost. Tlumočníci by se měli po určitém čase vystřídat, což však není možné, pokud fakticky neexistuje kolega s vhodnou jazykovou kombinací. To pak může vést k přetížení. Na druhou stranu je „údržba“ každého dalšího tlumočnického jazyka velmi náročná.

2.2.2. Český řečník

Naše práce se zaměřuje především na tlumočení z češtiny a problémy s tím spojené. Proto zde hovoříme o „českém“ řečníkovi a nikoli o řečníkovi obecně. Taktéž v dotazníkovém výzkumu se budeme ptát na „typického českého řečníka“, i když v některých případech hrozí riziko, že bude takovéto zobecnění pro dotázané problematické.

Při tlumočení je důležité, jak rychle řečník svůj projev přednáší. Feldwegová (1996, s. 106) kritizuje praxi, kdy pořadatel akce určí čas, po který může řečník mluvit, ale nevysvětlí mu, kolik obsahu je v takovém čase reálně možné při tlumočení předat posluchačům. Gile (1995, s. 172n) celý problém vysvětluje jako zahlcení procesní kapacity tlumočnicka:

Problems arising from an increase in processing capacity requirements:

- a) *High density of the speech increases processing capacity requirements, because more information must be processed per unit of time. ... High speech density is associated with:*
- *A high rate of delivery of the speech. ...*
 - *High density of the information content of the speech, even in rather slow speeches. ...*

Krom toho také hrozí nebezpečí nekonzistentní rychlosti projevu. Zvláště, pokud má řečník pocit, že nestihne vše sdělit ve vymezeném čase, může mít ke konci své řeči tendenci mluvní tempo zrychlovat.

Důležitým orientačním bodem jsou pro posluchače v řečníkově projevu pauzy. Pokud je bude klást nelogicky, bude porozumění textu pro posluchače, a tedy i tlumočnický, obtížnější a namáhavější.

Problémy s rychlostí a nelogickým kladením pauz mohou souviset s tím, že má projev spíše čtený než mluvený charakter. Čtený text s sebou však často přináší i další obtíže. Není tolik redundantní jako mluvené projevy, často se vyjadřuje komplikovaněji a obsahuje složitější větné struktury. Otázkou tedy je, jestli čeští řečníci mají ve zvyku své projevy číst nebo spíše volně přednášet.

Co by dále mohlo posluchačům ztížit srozumitelnost řečnickova projevu?

Zejména pokud posluchači nejsou rodilými mluvčími češtiny, mohlo by být jejich porozumění textu ztíženo výrazným idiolektem řečníka. Mohlo by se jednat např. o neobvyklou slovní zásobu nebo o výslovnost ovlivněnou některým z nářečí. Domníváme se sice, že je tento problém v evropských institucích spíše nepravděpodobný, nicméně ho pro jistotu zahrneme do dotazníkového výzkumu.

Výrazné individuální projevy řečníků jsou pro tlumočníky jistě výzvou. Rétorické efekty jako např. nadšení nebo rozčilení je třeba vhodným způsobem upravit pro cizojazyčné publikum.

...the interpreter has at least to convey enthusiasm, vivacity, and other elements in the voice, but adapt them to his culture of emission, for example by “toning down” form Spanish into English and “spicing up” for English to Spanish. (Weale, 1997, s. 296)

Do stejného okruhu problémů můžeme zařadit také neslušné výrazy v řečnickově projevu nebo např. užití ironie v projevu.

Obecně zde můžeme hovořit o problému mezinárodní komunikace a národnostních odlišností mezi řečníky, tlumočníky a publikem. Gile ovšem podotýká, že si všichni přítomní tyto odlišnosti v zásadě uvědomují, a proto nejsou problémy z nich plynoucí nijak palčivé.

It should be noted that in interpreting, unlike translation, all parties concerned are aware of the communication situation, including possible difficulties associated with the interlingual and sometimes intercultural transfer. (Gile, 1995, s. 23n)

Wealeová navíc podotýká, že mezinárodní konference mají uniformní charakter, což národní rozdíly stírá. Zároveň mají podle ní řečníci tendence omezovat gestikulaci, což ztěžuje porozumění.

Conferences all over the world tend to have a universal format. Standard rules of dress and etiquette are applied to international conferences everywhere, regardless of where they are held. Usually delegates wear suits or formal dress, and due to the fact that etiquette and decorum are stressed, non-verbal communication is minimized. ... reading from a prepared text is one aspect of the artificial conference culture that particularly reduces non-verbal cues. There is usually a prescribed time for each speaker. This implies that he reads his paper very fast in a flat indistinct tone and with no rhythm of pauses in the voice. Without intonation, there is little meaning. ... In this situation, there are hardly any gestures, and those that are made simply emphasize the awkwardness or stilted posture of the speaker. These kinetic movements mean absolutely nothing and add nothing to the text. (Weale, 1997, s. 297n)

Dalším problémem je, pokud je pro posluchače obtížné nalézt logiku v řečnickově projevu. Ta může být zastřena nevhodným segmentováním nebo např. špatným intonováním. Nedorozumění však může vzniknout i na základě výše zmíněných národnostních odlišností.

Na závěr této podkapitoly ještě zmiňme, že i řečníci jsou „pouze lidé“ a mohou se zmýlit. Pokud se sami hned opraví, může tlumočnick chybou část vynechat a ušetří tak navíc čas. Pokud se tak děje často, je to pro tlumočnicka spíše únavné.

Pokud však řečník svůj omyl neopraví, je otázka, jak by se měl tlumočnick zachovat. Mohl by chybu opravit, nechat tak, jak je, nebo dát nějakým způsobem najevo své pochybnosti o obsahu právě řečeného. Na nejlepší řešení této situace se dotážeme v dotazníkovém výzkumu.

2.2.3. Charakter výchozího textu

Pro kvalitu tlumočení jsou důležité výchozí podmínky, k nimž jistě patří také kvalita přednášeného textu. Pokud je výchozí text sám o sobě nekvalitní, bude pravděpodobně mnohem obtížnější dosáhnout dobrého výsledku při tlumočení, než v opačné situaci.

Dillinger (1990, s. 49n) hovoří o tom, že je důležitý především textový typ. Z textového typu vychází pak typ větné struktury a hustota informací v textu.

... decreasing „efficiency“ in translation with increasing information rate ...
(Treisman, 1965, in Dillinger, 1990, s. 49)

U textů politického charakteru se můžeme obávat jisté snahy zamlžovat pravé skutečnosti či se vyjadřovat nepřímě, v narážkách. Před tlumočnickem pak stojí nelehký úkol „mlživý“ charakter textu zachovat a příliš do něj nevnést vlastní interpretaci.

Pokud se ve výchozím textu vyskytnou gramatické chyby, bude pro posluchače obtížnější rozkódovat jeho skutečný význam (např. při chybné shodě podmětu s přísudkem). V naší práci se však zaměřujeme na tlumočení z češtiny. Většina řečníků jsou rodilí mluvčí, a proto nepředpokládáme, že by gramatické chyby byly častým problémem. Domníváme se, že k takovéto situaci dochází spíše v případě „velkých“ evropských jazyků, kterými hovoří i řečníci s jiným mateřským jazykem.

Výrazný tlumočnický problém představuje slovosled. Zde máme na mysli nejen chybný slovosled ve výchozím textu, ale také syntaktické odlišnosti mezi jednotlivými jazykovými páry. Tato problematika však překračuje výzkumné možnosti naší práce, proto uveďme jen krátkou poznámku:

Saturation may occur through an increase in processing capacity requirements in the Short-term Memory Effort when the source language and target language are syntactically very different, and force the interpreter to store a large amount of information for some time before being able to reformulate it in the target language, as is often the case in interpretation between German and French or Japanese and English. (Gile, 1995, s. 172n)

Zaměříme se nyní na skupiny jevů výchozího textu, které mohou ztížit práci tlumočnicka. Může se jednat např. o kulturní realie nebo odkazy do historie. Ty by však podle našeho názoru neměly způsobovat dobře vzdělaným tlumočnickům velké obtíže.

Dalšími jevy jsou aktuality a odborné termíny, které však mohou tlumočníci zvládnout díky své pečlivé přípravě.

Pokud se ve výchozím textu vyskytne neznámé jméno nebo název, je možné reprodukovat je podle sluchu. Takové řešení však s sebou také přináší jistá rizika (např. pokud řečník jméno vysloví chybně, tlumočnick ho špatně uslyší apod.).

Unknown names composed of several words, or names whose target language version is unknown to the interpreter, sharply increase the capacity requirements of the Memory Effort. (Gile, 1995, s. 172n)

Stejně obtíže také způsobují výrazy ve třetím jazyce, který tlumočnick neovládá.

Před nelehkým úkolem stojí tlumočnicki tehdy, pokud se v textu vyskytnou fráze nebo metafory charakteristické pro daný jazyk. Často chybí čas ke kreativnímu řešení, a tak je vhodné zachovat alespoň holý význam daného výrazu.

Může se stát, že bude výchozí text odkazovat či narážet na známý text nebo bude přímo citovat nějakého autora. Pokud je tato narážka skrytá, je na tlumočnickovi, aby ji odhalil. V případě citátů se tu opět odráží problém čtenosti. Řečníci často rychle přečtou několik slov či vět významné osobnosti a pokračují dál ve svém projevu. Citáty jsou obvykle náročné na překlad a tlumočnick stojí navíc pod časovým tlakem.

Podobně nesnadné je i přetlumočení vtipu, u kterého je nutné zachovat pointu. Řečník navíc chová jistá očekávání k reakcím publika. K celé problematice se přidávají výše zmíněné kulturní odlišnosti, které mohou v případě vtipu jistě hrát svou roli. Wealeová (1997, s. 300n) nabízí několik řešení této situace:

Humor is based on the way we perceive things, in our vision of the world, and the states in Europe do not share the same perception. ... When humor is not understood, and thus not shared, by people forming part of a group, it can produce a feeling of rejection, as one feels “left out” whilst everybody else is laughing. ... So, humor, which is often used for the purposes of bringing people close together, of relaxing and communication getter, can actually create a rift.

... In this sort of situation I can feel myself cringing inside as I know for a fact that the person for whom the joke is intended will not find it funny. As the important thing is to maintain the spirit of fellowship, of being “friends” together, I have resorted to having my own list of jokes in different cultures, of different lengths, which can be adapted to the original version.

Under other circumstances, on the more rare occasions when this happens in the booth, I have resorted to another tactic. ... The desired result is much more effective if one just says “The distinguished delegate from the United Kingdom has just made an “English” joke, please laugh”, when working in the Spanish booth, and vice versa in the English booth.

2.2.4. Očekávání posluchačů

Jak jsme již uvedli, je tlumočení aktivitou psychicky náročnou. K tlaku, kterým tato činnost působí na tlumočnicka, přispívají i sami posluchači. Tlumočnick vůči nim cítí zodpovědnost, zajímají ho jejich reakce.

Mimo jiné proto, že je spokojenost posluchačů tak důležitá, vznikla řada výzkumů týkající se kvality tlumočnického výkonu z hlediska posluchače. Píše o tom Ingrid Kurzová (2001, s. 396) ve svém článku *Conference Interpreting: Quality in the Ears of the User*:

Since 1989, about a dozen researchers (Kurz 1989, 1993, 1994, 1996; Gile 1990; Meak 1990; Ng 1992; Marrone 1993; Vuorikoski 1993, 1998; Koczynski 1994; Mack and Cattaruzza 1995; Moser 1995, 1996; Collados Aís 1998; Andres 2000) have embarked upon the study of user expectations and/or responses. A number of empirical studies were carried out to establish the relative weight of factors considered relevant to quality judgments in simultaneous interpreting.

Tyto výzkumy a jejich výsledky jsou však omezeny řadou faktorů. Posluchači např. ve většině případů neznají originál, a mohou tak kvalitu převodu posoudit jen omezeně. Záleží také na tom, co vědí o tlumočení a nakolik reálná jsou jejich očekávání. O dalších omezeních píše Gile (1991, s. 198):

Conference participants may listen to only part of the conference, both because they feel that many segments are not relevant or interesting and because the required degree of concentration is very high. Their assessment of segment they are not interested in will tend to be based towards the packaging either than the content, which may lead to a surprisingly favorable assessment of quality in conferences in which the interpreters themselves feel that they have done a poor job.

2.2.5. Pracovní prostředí

Problémy může tlumočnickům přivodit i prostředí, ve kterém pracují. Důležité pro ně je, aby se mohli dobře soustředit. K tomu potřebují ticho. Za tímto účelem používají evropské instituce zvukotěsné tlumočnické kabiny (viz. kapitola **2.1.12. Normy tlumočnických kabin**). Hluk však mohou paradoxně způsobovat kolegové v kabině. Důkazem nám může být známé instruktážní video pojednávající o správné etiketě v kabině, které pro bezohledné tlumočnický natočila Evropská unie.

Dalším předpokladem kvalitního tlumočení je dobrý přenos zvuku. Celé toto moderní technické vybavení, nakolik je kvalitní, má však nepříznivý odlidšťující efekt na všechny zúčastněné. Posluchač tak může nabýt dojmu, že je celý systém pouhým přístrojem, který by měl fungovat naprosto bezchybně. I sám řečník může snadno zapomenout na to, že je jeho projev tlumočen a že by se měl tomuto faktu přizpůsobit.

Důležité také je, aby měl tlumočnický dobrý výhled z kabiny. Měl by mít možnost vidět řečníka a jeho nonverbální chování, které může napomoci při interpretaci textu. Kromě toho by měl také vidět na případnou projekci a měl by mít i možnost pozorovat reakce svých posluchačů.

Výhodou tlumočení v kabině je jistá „intimita“ přenosu. Tlumočník není přímo pozorován celým publikem a to může v některých případech vést ke snížení pracovního tlaku.

... Nevertheless it is extremely important for the interpreter himself to have a clear vision of the speaker to be able to interpret in his own way – and into another language – all those non-verbal signs. But he himself is hidden in the booth, which can give a false sense of distance. Many interpreters take it as a refuge, as a place where you can be “heard but not seen”, safe from the outside world. I do not think the booth can be considered a hiding place. On the contrary, the fact that the interpreter’s voice goes directly to the ears of the listening delegate, instead of projected through loudspeakers, gives it an extremely personal and intimate quality. (Weale, 1997, s. 296)

Při konsekutivním tlumočení mají tlumočníci výhodu interaktivnějšího přístupu. Většinou mohou celou situaci lépe sledovat a případně položit i doplňující dotaz.

Jako další faktory ovlivňující tlumočnickův výkon uvedme ještě teplotu prostředí a kvalitu vzduchu. Je jistě obtížnější se dobře soustředit, pokud „není mozek dostatečně okysličován“.

Vhodné pracovní prostředí, které nebude rušit průběh tlumočnickova výkonu, ovlivňuje tedy kvalitu výsledného textu.

2.2.6. Pilotáž a retour

Průběh těchto dvou strategií využívaných při tlumočení v evropských institucích jsme již popsali v kapitole 2.1.1. **Základní terminologie.** Váží se na ně určité specifické problémy, které se při běžném tlumočení nevyskytují.

Při pilotáži např. hrozí přenos chyb prvního tlumočnicka. Je zde také nebezpečí „tiché pošty“.

Pro kvalitu celého převodu je nutné, aby si pilot uvědomil svou pozici a zodpovědnost, která z ní plyne, a snažil se svým kolegům předat smysluplný a zřetelný text. Na co by se měl tlumočnick při pilotáži soustředit, popisuje R. Jones:

„The relay should give absolute priority to clarity in their interpretation. ... the relay should be closer in time to the original than would other modes of simultaneous. ... you should bear in mind the psychology of the colleagues on relay. ... Thereafter, you should interpret in a calm, smooth way so as to inspire confidence in the colleagues on relay. ... the relay should remember that the colleagues listening to them may have an imperfect knowledge of the relay language, particularly as far as idiomatic usage and specific cultural references are concerned. ... Lastly on relay, one technical point has to be taken into consideration. The relay must make it clear to their colleagues when the language of the original changes.” (Jones, 1998, s. 136n)

Vyjadřuje se také k retouren (1998, s. 134):

If a professional conference interpreter works into a language other than their mother tongue and is thus engaged in „retour“ interpreting, they should be able to interpret accurately, clearly and with correct grammar. ... Even so, the difficulties in retour can be different from those experienced when working into your mother tongue. When listening to a foreign language and interpreting it into your mother tongue, the main linguistic and intellectual problem you will have will be understanding the ideas expressed in the original.

Přesahuje však možnosti této práce, abychom se zde a ve výzkumné části detailně věnovali této problematice.

2.2.7. Materiály a čas na přípravu

Tlumočnick ovlivňuje proces tlumočení odbornou přípravou (seznámení s tématem, příprava terminologie apod.). Jak už jsme uvedli v kapitole **2.1.11. Příprava na tlumočení v Evropské unii**, nemají tlumočníci vždy k dispozici dokumenty v potřebných jazycích. EU se jim však snaží poskytnout co nejvíce dostupných materiálů. Krom toho by měli tlumočníci mít dostatek znalostí např. o kultuře jednotlivých zemí, případně o kulturních odlišnostech. Průběžně by se měli zajímat o aktuální dění a také o slovní zásobu s ním spojenou.

Ve většině případů by tlumočníci evropských institucí měli mít dostatek času na přípravu, s výjimkou nenadálých událostí (např. onemocní-li kolega). V ojedinělých případech, kdy nemají možnost se předem připravit, jsou pak odkázáni jen na své schopnosti a zkušenosti.

3. Empirická část

3.1. Úvod

3.1.1. Vymezení problému

V našem výzkumu jsme se zaměřili na problémy tlumočnicků evropských institucí, které souvisejí s výkonem jejich profese. Přitom jsme se zajímali především o češtinu jako pasivní jazyk C. Ptali jsme se na důvody pro volbu češtiny, na způsob jejího osvojování. Dále jsme se zaměřili na jazykové i mimojazykové problémy tlumočení v institucích.

Cílem výzkumu bylo nalézt problematické oblasti a vypracovat doporučení pro konferenční tlumočnický při osvojování nových pracovních jazyků.

Téma naší práce je relativně málo zpracované. Kromě toho jsme při práci s daty omezení velikostí zkoumané populace, která nepřesahuje desítky jedinců. Z toho vychází i ze statistického hlediska malý zkoumaný vzorek a omezené možnosti zobecnění výsledků a závěrů práce. Nadto nelze využít některé statistické testy, jako např. chí-kvadrát test, lze je ovšem nahradit jinými způsoby analýzy dat.

Další omezení vyplývá ze způsobu kladení otázek. Abychom dotazník co nejvíce opticky zkrátali, použili jsme pětibodové a čtyřbodové škály uspořádané do tabulek. Nevýhodou tohoto uspořádání otázek je nebezpečí tzv. „haló efektu“, kdy může odpověď na jednu otázku ovlivnit i odpovědi na otázky následující. Dalším nebezpečím takovýchto škál je centrální tendence odpovědí, tzn. opakovaná volba středního bodu škály. Tomu jsme v některých otázkách zamezili škálami čtyřbodovými.

3.1.2. Metodika šetření

3.1.2.1. Populace

Zkoumáme populaci tlumočnicků evropských institucí, kteří mají češtinu jako pracovní jazyk C. Nezkoumáme tedy tlumočnický s češtinou jako jazykem A, popř. B. Krom toho jsme z analýzy vyloučili tlumočnický se slovenštinou jako mateřským jazykem. Domníváme se totiž, že je jejich přístup ke studiu češtiny odlišný od přístupu ostatních tlumočnicků.

Podle databází EK není možné rozlišit tlumočnický s češtinou jako jazykem B/C. Proto jsou následující údaje pro oba jazyky dohromady (zároveň jsme odečetli slovenské tlumočnický).

Počty tlumočnicků k 24. 4. 2010:

stálí	Evropská komise	18
	Evropský parlament	~ 10
	Soudní dvůr	1
freelance		13
celkem		42

3.1.2.2. Vzorek

Vzorek jsme vytvářeli pomocí informátorů, přičemž jsme se snažili získat kontakty na co největší počet tlumočnicků. Celkem jsme oslovili 34 tlumočnicků (podle údajů z podzimu 2009).

Celkem odpovědělo 23 dotázaných, což představuje 68 % návratnost. Návratnost je tedy velmi uspokojivá a vyhovuje kritériím pro další analýzy.

Ve vzorku se nám podařilo zachovat poměr stálých a freelance tlumočnicků. V současné populaci je poměr 29:13 (= 2, 23), ve vzorku 17:6 (= 2, 83). Poměr se nám však už nepodařilo zachovat v rámci jednotlivých institucí. Obdrželi jsme vyplněný dotazník od tlumočnice Soudního dvora, od tří tlumočnicků Parlamentu a 13 tlumočnicků Komise.

3.1.2.3. Technika sběru dat

V první fázi byl respondentům e-mailem zaslán dotazník. Následně jsme použili „follow-up“ metodu distribuce. Pokud dotázaní v několika týdnech neodpověděli na e-mailovou výzvu, byl jim dotazník opětovně doručen osobně.

V druhé fázi jsme uskutečnili tři volné rozhovory. Jeden z nich s tlumočnickem Komise, druhý s tlumočnicí Soudního dvora a třetí s freelance tlumočnicí. Detailněji jsme se dotkli problematiky, která byla standardizovanou formou zkoumána pomocí dotazníků.

Rozhovory byly nahrávány, což nepředstavovalo žádnou větší bariéru mezi výzkumníci a dotazovanými. Respondenti jsou totiž vzhledem ke svému povolání „zvyklí na mikrofon“.

Současně s nahráváním používala diplomantka psané poznámky.

3.1.2.4. Metody zpracování dat

Data z dotazníků byla zanesena do programu SPSS 13.0. Tam byla zakódována a v případě potřeby kategorizována, popř. upravena do nových znaků. Ojediněle se vyskytly nezodpovězené otázky, které byly do programu zaneseny jako „missing“.

K analýze dat jsme použili statistické metody prvního a druhého stupně.

Data z rozhovorů byla upravena do psané formy. Přitom byla místy změněna interpunkce. Kromě minimálních úprav jsme však nic neměnili na jejich autentičnosti.

Celý přepis rozhovorů se nachází v přílohách této práce. Relevantní části byly vybrány, aby doplnily výsledky statistických analýz dotazníků.

3.1.2.5. Síla statistických testů

Jak už jsme poznamenali, testy druhého stupně byly často neprůkazné kvůli nedostatečné velikosti vzorku.

Pokud byla prokázána závislost, brali jsme v potaz hladinu 99 %, příp. 95 %.

3.2. Analýza dotazníků

3.2.1. Základní demografické údaje

3.2.1.1. Věk

Respondentům je průměrně 41 let, nejmladšímu 28 a nejstaršímu 62.

Nyní odečteme proměnnou „Kolik let tlumočíte celkem?“ (viz 3.2.1.5 Délka tlumočnické kariéry) od „Kolik je Vám let?“, a zjistíme tak, v kolika letech začali tlumočníci vykonávat svou profesi.

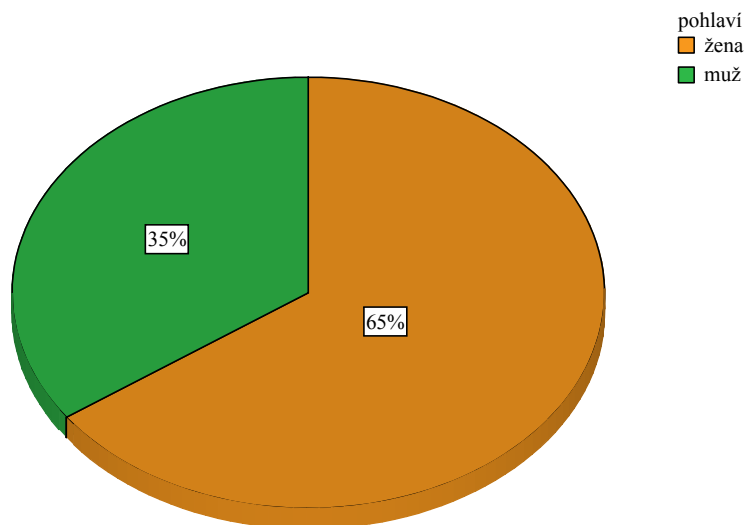
Průměrně začali dotázaní tlumočit ve 26 letech; nejdříve ve 22, nejpozději ve 35 letech.

Analogicky můžeme určit, v kolika letech začali respondenti pracovat pro EU.

V průměru nastoupili do EU jako tlumočníci ve 28 letech (tedy průměrně dva roky poté, co začali tlumočit). Nejdříve však ve 23, nejpozději ve 39 letech.

3.2.1.2. Pohlaví

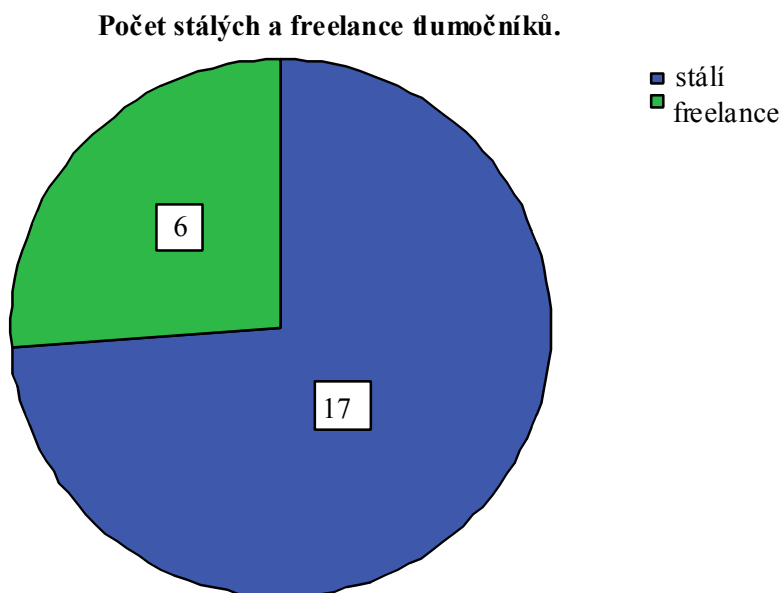
Přibližně 2/3 dotázaných jsou ženy, 1/3 muži.

Graf 3.a: Poměr mužů a žen ve zkoumaném vzorku.

3.2.1.3. Zaměstnanecký vztah s Evropskou unií

Evropská unie zaměstnává stálé a freelance tlumočníky. V našem vzorku byla 1/4 freelance tlumočnicků a 3/4 stálých.

Graf 3.b: Poměr stálých a freelance tlumočnicků ve zkoumaném vzorku.

3.2.1.4. Evropská instituce

„Pro kterou z evropských institucí pracujete v současnosti?“

Celkem odpovědělo 23 respondentů. Z toho jich pracuje 13 pro Komisi (57 %), 3 pro Parlament (13 %), 1 pro Soudní dvůr (4 %) a 6 pracuje jako freelance (26 %), tj. pro všechny evropské instituce.

3.2.1.5. Délka tlumočnické kariéry

„Kolik let tlumočíte celkem?“

Dotazovaní tlumočníci své povolání vykovávají v průměru 15 let (minimum 1, maximum 34, medián 10).

	četnosti	relativní četnosti v %	relativní kumulativní četnosti v %
1	1	4,3	4,3
4	3	13,0	17,4
5	1	4,3	21,7
8	2	8,7	30,4
9	1	4,3	34,8
10	4	17,4	52,2
16	1	4,3	56,5
17	1	4,3	60,9
18	3	13,0	73,9
21	1	4,3	78,3
22	1	4,3	82,6
27	1	4,3	87,0
29	1	4,3	91,3
32	1	4,3	95,7
34	1	4,3	100,0
celkem	23	100,0	

Tabulka 3.a: Délka tlumočnické kariéry.

3.2.1.6. Délka tlumočení pro Evropské instituce

„Kolik let tlumočíte pro evropské instituce?“

Dotazovaní tlumočníci tlumočí pro evropské instituce v průměru 13 let (minimum 1, maximum 34, medián 8).

		četnosti	relativní četnosti v %	relativní kumulativní četnosti v %
Let v EU jako tlumočník	1	2	8,7	8,7
	4	3	13,0	21,7
	5	3	13,0	34,8
	6	2	8,7	43,5
	8	2	8,7	52,2
	10	1	4,3	56,5
	16	1	4,3	60,9
	17	2	8,7	69,6
	18	2	8,7	78,3
	21	1	4,3	82,6
	27	1	4,3	87,0
	29	1	4,3	91,3
	32	1	4,3	95,7
	34	1	4,3	100,0
	celkem	23	100,0	

Tabulka 3.b: Délka tlumočení pro evropské instituce.

Jaký je poměr mezi dobou vykonávání tlumočnické profese a lety odtlumočenými pro evropské instituce?

15 tlumočnicků (téměř 2/3) pracuje už od začátku své tlumočnické kariéry pro EU. 8 jich tlumočilo dříve jinde.

3.2.1.7. Délka tlumočnické profese z češtiny

Zeptali jsme se tlumočnicků, jak dlouho pracovně tlumočí z češtiny. Pracovně nejstarší tlumočnický zahrnutý do výzkumu tlumočí z češtiny 11 let. Průměrně tlumočí dotázaní tlumočníci z češtiny 3,7 let.

Mezi celkovou dobou vykonávání tlumočnické profese a délkou prof. tlumočení z češtiny nebyla chí-kvadrát testem prokázána závislost.

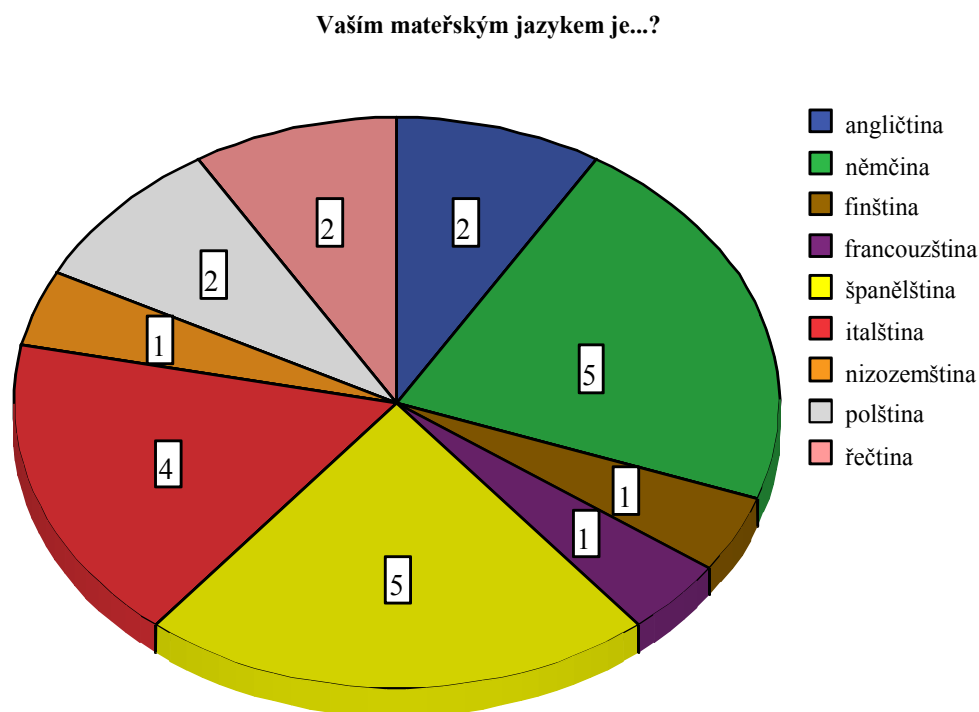
Celkem 6 respondentů tlumočí pro EU stejně dlouhou dobu, jako tlumočí z češtiny. Ostatní (téměř 3/4) tlumočili pro EU déle a češtinu si přidali později.

3.2.2. Pracovní jazyky

3.2.2.1. Mateřský jazyk

Celkem se výzkumu zúčastnilo 23 respondentů. Těchto 23 respondentů používá 9 různých úředních jazyků Evropské unie jako svůj jazyk mateřský. Z toho nejčastějšími jazyky byla němčina a španělština (5), následované italštinou (4).

Na tomto místě chceme znovu připomenout, že jsme z analýzy záměrně vypustili tlumočníky, jejichž mateřským jazykem je slovenština.

Graf 3.c: Počet a druhy mateřských jazyků ve zkoumaném vzorku.

Pokud rozdělíme mateřské jazyky na „staré“ (úřední jazyky EU do roku 2004) a „nové“, zjistíme, že je v našem vzorku 8 starých jazyků a 1 nový. Celkem to tedy představuje 2 tlumočníky z nových zemí Evropské unie.

3.2.2.2. Jazyky C

Každá osoba v našem vzorku má několik jazyků C. Pokud sečteme počty těchto jazyků u jednotlivých osob, dostaneme číslo 98. Počet C jazyků je odlišný od počtu jazyků B (viz dále). Jedna osoba používá při výkonu své tlumočnické profese průměrně 4 C jazyky (viz *Tabulka 3.c*). Minimální počet používaných C jazyků je 2, maximální 8. Vysoké počty C jazyků (6, 7, 8) se však vyskytují spíše ojediněle (83 % respondentů má do pěti C jazyků včetně).

celkový počet osob	23
průměrný počet jazyků	4,26
medián	4,00
minimum	2
maximum	8

Tabulka 3.c: Počet jazyků C.

	počet osob absolutní četnosti	relativní četnosti %	kumulativní relativní četnosti %
Počet jazyků C	2	8,7	8,7
	3	17,4	26,1
	4	43,5	69,6
	5	13,0	82,6
	6	8,7	91,3
	7	4,3	95,7
	8	4,3	100,0
	23	100,0	

Tabulka 3.d: Počet jazyků C (četnosti).

Který C jazyk je u zkoumaných osob jazykem nejvíce užívaným? Jako nejčastěji užívaný C jazyk označilo celých 52 % dotazovaných angličtinu. Jako druhý nejčastěji užívaný jazyk byla uvedena ve 40 % případů francouzština, třetí nejužívanější je pak s 26 % čeština.

Pokud se zaměříme pouze na data pro češtinu, umístila se průměrně na 3, 61 místě (medián 3) z 8 míst užívanosti C jazyků. To potvrzuje předchozí výsledek, podle kterého je pro zkoumanou skupinu respondentů čeština 3. nejužívanějším pracovním jazykem C.

3.2.2.3. Počet jazyků C/Délka tlumočnické profese

Co se týče závislosti počtu jazyků C a délky vykonávání tlumočnické profese, byla prokázána lineární závislost. K tomu byl použit koeficient gamma (závislost na hladině 95 %), Pearsonův koeficient (99 %) a Spearmanův koeficient (95 %). Pozorovaných objektů však pro analýzu nebyl dostatečný počet a tak jsou tyto výsledky statisticky nespolehlivé. Ani pomocí slučování kategorií v tabulce četností (viz *Tabulka 3.e*) jsme nedosáhli lepší spolehlivosti. Pokud se však podíváme na adjustovaná rezidua¹ v *Tabulce 3.e*, můžeme usuzovat na lineární závislost.

Pro skutečné statistické prokázání závislosti by však bylo třeba většího pozorovaného vzorku.

		Počet používaných jazyků C u dané osoby.						
		2	3	4	5	6	7	8
Kolik let tlumočí celkem.	1	+++	-,5	-,9	-,4	-,3	-,2	-,2
	4	-,6	-,9	++	-,7	-,6	-,4	-,4
	5	-,3	-,5	1,2	-,4	-,3	-,2	-,2
	8	++	-,7	-1,3	1,6	-,5	-,3	-,3
	9	-,3	-,5	1,2	-,4	-,3	-,2	-,2
	10	-,7	+	,3	-,9	-,7	-,5	-,5
	16	-,3	++	-,9	-,4	-,3	-,2	-,2
	17	-,3	-,5	-,9	++	-,3	-,2	-,2
	18	-,6	-,9	,9	-,7	-,6	++	-,4
	21	-,3	-,5	-,9	-,4	+++	-,2	-,2
	22	-,3	-,5	-,9	++	-,3	-,2	-,2
	27	-,3	++	-,9	-,4	-,3	-,2	-,2
	29	-,3	-,5	1,2	-,4	-,3	-,2	-,2
	32	-,3	-,5	-,9	-,4	+++	-,2	-,2
	34	-,3	-,5	-,9	-,4	-,3	-,2	+++

Tabulka 3.e: Adjustovaná rezidua pro proměnné „délka tlumočnické kariéry“ a „počet jazyků C“.

¹ Červeně označená adjustovaná rezidua označují tu část dat, která se statisticky významně odchýlila od očekávaných výsledků v daných polích tabulky.

3.2.2.4. Slovanské jazyky

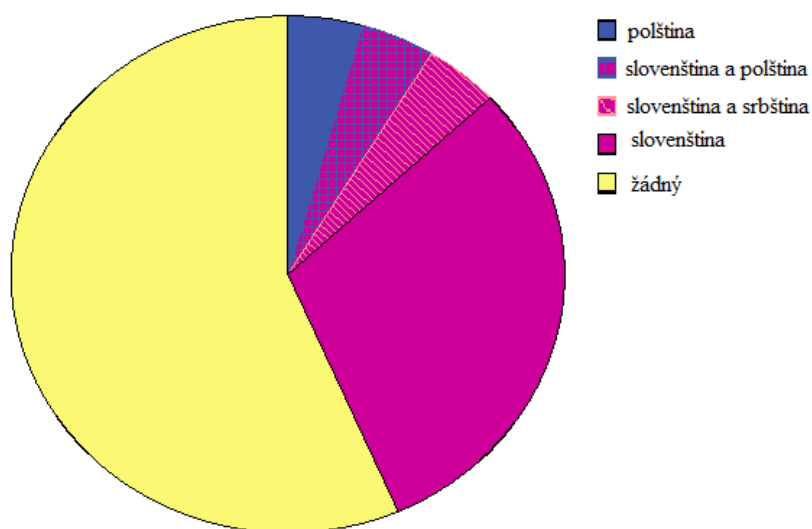
43 % tlumočnicků má minimálně jeden další slovanský jazyk (2 další slovanské jazyky mají jen 2 respondenti).

U respondenta se vyskytl jiný slovanský jazyk než čeština:

	počet	%
polština	1	4,3
slovenština a srbština	1	4,3
slovenština a polština	1	4,3
slovenština	7	30,4
žádný	13	56,5
celkem	23	100,0

Tabulka 3.f: Slovanské jazyky.

U respondenta se vyskytl jiný slovanský jazyk než čeština.

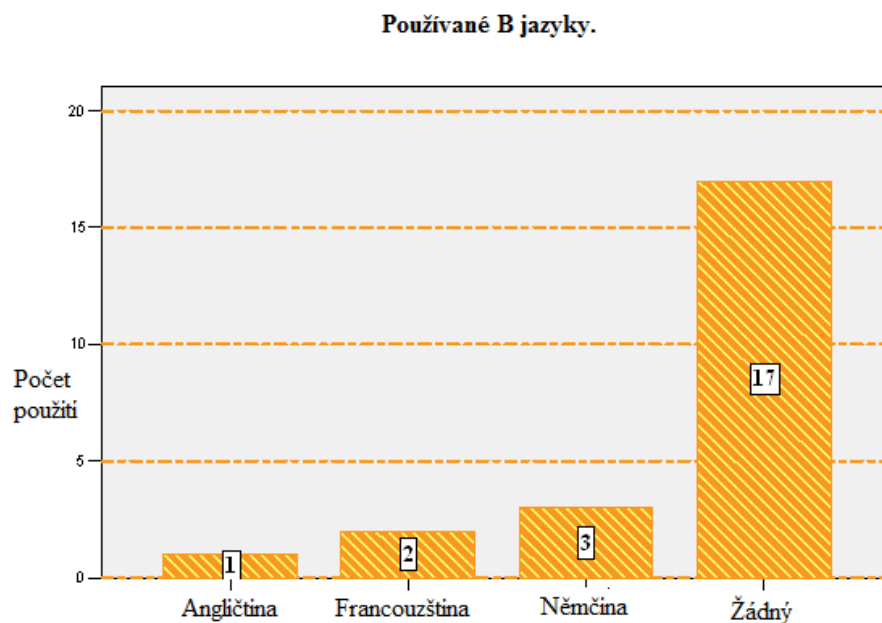

Graf 3.d: Slovanské jazyky.

3.2.2.5. Jazyky B

Mezi tlumočníky se celkem objevilo pouze 6 jazyků B. Žádný z tlumočnicků neměl více než 1 pracovní jazyk B.

Mezi zkoumanými tlumočníky se vyskytly pouze tři různé jazyky B: němčina, francouzština a angličtina (viz *Graf 3.e*).

Graf 3.e: Jazyky B.

Vzhledem k nízkému počtu jazyků B není možné statisticky zkoumat závislost počtu jazyků B a počtu jazyků C. Vzhledem k jazykové politice EU (viz teoretická část práce) však takovou závislost ani neočekáváme.

3.2.3. Studium češtiny

3.2.3.1. Způsob studia češtiny

Na otázku „Jakým způsobem jste si osvojoval(a) češtinu?“ bylo možné vybrat libovolný počet odpovědí z nabídky. Zajímala nás nejenom četnost jednotlivých způsobů studia (viz *Tabulka 3.g*), ale i jejich kombinace (viz dále).

způsob studia	počet kladných odpovědí	počet kladných odpovědí v %
střední škola	1	4,3
vysoká škola	4	17,4
rodina	5	21,7
kurzy EU	10	43,5
jazyková škola	11	47,8
samostudium	13	56,5
pobyt v ČR	17	73,9
jiné	4	17,4

Tabulka 3.g: Způsoby studia češtiny.

Při studiu češtiny využilo celých 74 % tlumočnicků k získání či zdokonalení svých jazykových dovedností pobytu v České republice. Přibližně polovina dotázaných získávala znalosti samostudiem, na jazykových kurzech nebo kurzech EU. Studium češtiny na střední či vysoké škole je spíše výjimkou.

Otázka byla v dotazníku uvedena jako otázka polootevřená. Odpověď „jiné“ bylo možné libovolně rozvést. Jedna respondentka uvedla: „4 roky jsem chodila s Čechem“, což by bylo možné připojit ke kategorii „rodina“. Její pozici na „žebříčku studijních způsobů“ by to však nezměnilo. Dále dva respondenti uvedli jako způsob studia soukromé hodiny.

Fischerův test neprokázal statisticky významnou závislost mezi proměnnými „kurzy EU“ a „pobyt v ČR“. Sám pohled na data však odhalí mnohé. 9 z 10 tlumočnicků, kteří se účastnili kurzů EU, také studovalo češtinu přímo v ČR. Z těch, kteří se kurzů EU neúčastnili, se téměř 2/3 učily češtinu v České republice, 5 jich však ČR za účelem prohloubení jazykových znalostí nenavštívilo.

			Učil/a jste se češtinu při pobytu v ČR?		
			ano	ne	celkem
Učil/a jste se češtinu v kurzech EU?	ano	počet odpovědí	9	1	10
		%	90	10	100
	ne	počet odpovědí	8	5	13
		%	61,5	38,5	100
	celkem	počet odpovědí	17	6	23

Tabulka 3.h: Závislost mezi proměnnými „studium v kurzech EU“ a „pobyt v ČR“.

11 respondentů se učilo češtinu v jazykové škole. Všichni tito respondenti zároveň také navštívili Českou republiku za účelem jazykového studia.

Kategorie „samostudium“ se vzhledem k ostatním kategoriím (přesto, že je relativně silněji zastoupena) jeví jako málo diferencující. Mohlo by to být způsobeno tím, že je pojem „samostudium“ v oblasti osvojování cizích jazyků nejasně definován; není jisté, co je a co už není samostudium.

V ostatních kombinacích jednotlivých způsobů studia nebylo možné statisticky prokázat a ani pomocí analýzy četností v tabulkách vypořádat žádné další tendence.

Co se týká závislosti způsobu studia a motivace ke studiu, je zajímavé rozložení dat při sloučení kategorií důvodů čistého zájmu, rodinných a jiných ve srovnání s důvody pracovními. 78 % těch, kteří si chtěli přidat další pracovní jazyk, studovalo češtinu v kurzech EU. 77 % respondentů, kteří měli jinou motivaci ke studiu, nenavštěvovalo kurzy EU. Fischerův test prokázal mezi daty závislost (ovšem za nedostatečného obsazení 2 polí tabulky).

			Učil/a jste se češtinu v kurzech EU?		
			ano	ne	celkem
Proč jste se rozhodl/a učit se česky?	ostatní (sloučená kategorie)	počet odpovědí	3	10	13
		%	23	77	100
	další pracovní jazyk	počet odpovědí	7	2	13
		%	78	22	100
	celkem	počet odpovědí	10	12	23
		%	45,5	54,5	100

Tabulka 3.i: Závislost mezi proměnnými „důvody studia češtiny“ a „studium v kurzech EU“.

Mezi proměnnými „pracovní vztah“ (freelance/stálý) a studiem v kurzech EU nebyla Fischerovým testem ani analýzou tabulek prokázána závislost.

3.2.3.2. Srovnání studia češtiny se způsobem studia jiných jazyků

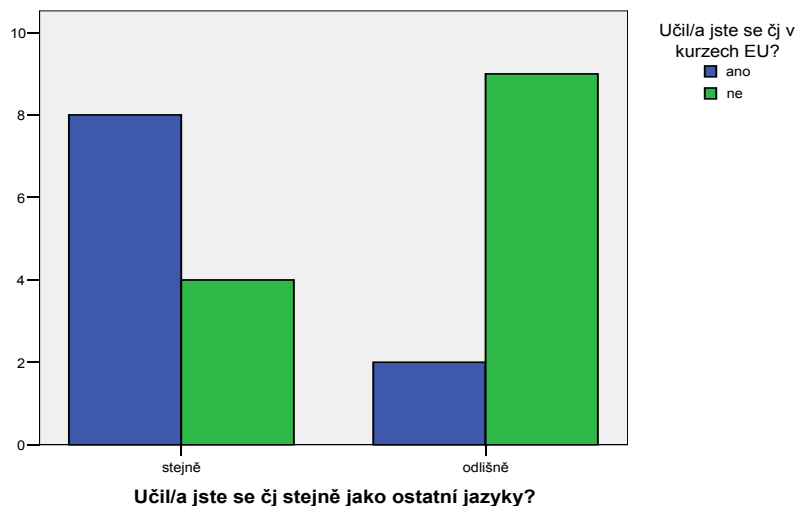
Na otázku, jestli tlumočník postupoval při studiu češtiny obdobně jako při studiu jiných jazyků nebo odlišně, odpovědělo 52 % dotázaných „obdobně“ a 48 % „odlišně“. Nepodařilo se nám odhalit téměř žádné závislosti mezi touto otázkou a způsoby studia zmíněnými v předchozí části této práce.

Fischerův test však odhalil (za nedostatečné obsazenosti tabulky) na hladině 95 % závislost mezi proměnnými „kurzy EU“ a „obdobný/odlišný způsob studia češtiny“. Z těch, kteří se učili češtinu obdobně jako své ostatní pracovní jazyky, jich 67 % navštěvovalo kurzy EU. Naopak ti, co se učili češtinu odlišným způsobem, kurzy v 82 % nenavštěvovali.

			Učil/a jste se češtinu v kurzech EU?		
			ano	ne	celkem
Učil/a jste se češtinu stejně jako ostatní jazyky?	stejně	počet odpovědí	8	4	12
		%	66,7	33,3	100
	odlišně	počet odpovědí	2	9	13
		%	18,2	81,8	100
	celkem	počet odpovědí	10	13	23
		%	43,5	56,5	100

Tabulka 3.j: Závislost proměnných „způsob studia češtiny“ a „studium v kurzech EU“.

Graf 3.f:
Závislost proměnných „způsob studia češtiny“ a „studium v kurzech EU“.

O tom, jak probíhalo studium češtiny u těch, kteří odpověděli „odlišně“, nám více napoví analýza polootevřených odpovědí.

Čeština byla u několika respondentů spíše „jazykem všedního života“, proto se učili mluvit a neorientovali se příliš na gramatiku:

- 1) *„Neučila jsem se češtinu tak systematicky jako ostatní jazyky. Začátky se konaly v jazykové škole, ale tyto kurzy nebyly moc kvalitní (dnes je výuka češtiny pro cizince, zdá se mi, na vyšší úrovni než tomu bylo v 90. letech). Dále jsem se učila češtinu každodenním používáním, životem v zemi, komunikací s lidmi, četbou, sledováním televizí atd. V některých oblastech mi dodnes chybí pravidla, která se získají systematickým osvojením jazyka.“*
- 2) *„Začala jsem nejprve z mluveného jazyka a teprve pak jsem přidala gramatiku.“*
- 3) *„Pro mě je čeština „domácí jazyk“ (manželka je z Moravy), proto jsem v případě češtiny postupoval jinak.“*
- 4) *„Jen čtení a poslouchání, nezabýval jsem se gramatikou“*
- 5) *„S itaštinou, angličtinou a češtinou jsem vyrůstal. Slovenštinu jsem si přidal nedávno.“*

Podle některých respondentů vyžadovalo studium češtiny více úsilí, nežli studium jejich ostatních pracovních jazyků:

- 1) *„Musel jsem studovat slovíčka mnohem víc než v jiných jazycích. V jazycích blízkých mé mateřštině jsem se normálně naučil nová slovíčka téměř automaticky, když jsem je jednou vyhledal ve slovníku. V češtině naproti tomu, téměř jako kdysi v latině, jsem si musel dělat seznamy nových slov, a pak je systematicky studovat a opakovat.“*
- 2) *„Musela jsem opakovat více než v ostatních jazycích. Také jsem studovala intenzivně, a potom jsem dělala pauzy, atd.“*
- 3) *„Delší pobyt v ČR a více samostudia!“*

Další odlišnosti, které se vyskytly při studiu češtiny ve srovnání s jinými jazyky:

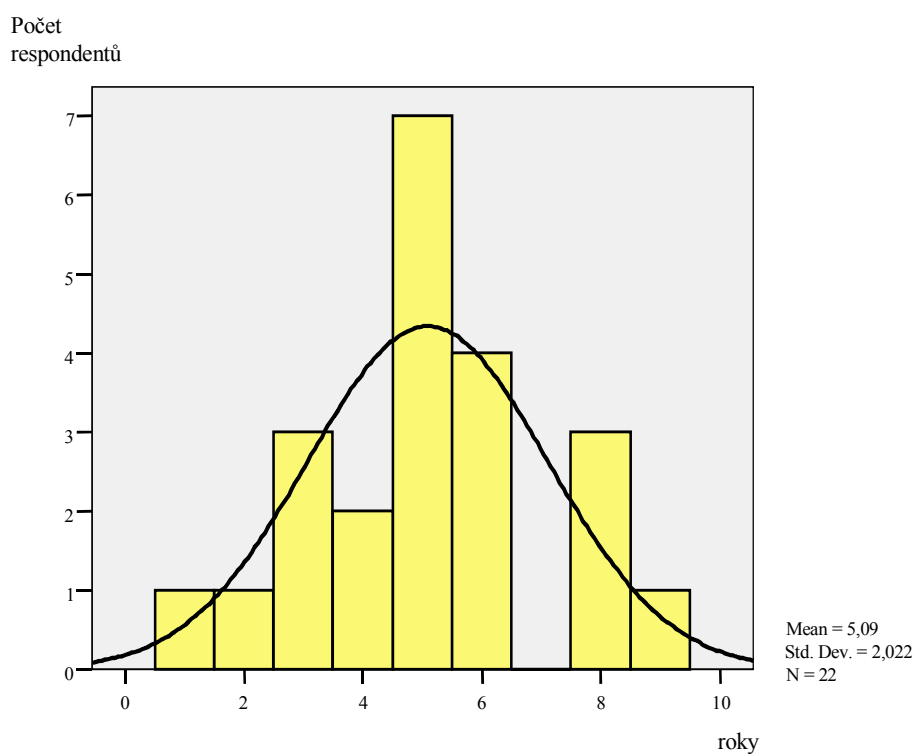
- *„Čeština je jediný cizí jazyk, který jsem se učil jako dospělý.“*
- *„Začala jsem se učit češtinu přímo v Česku, na intenzivním kurzu pro cizince (5 hodin za den, 5 dnů v týdnu) a žila jsem v Česku 5 let. Když jsem se učila ostatní jazyky, studovala jsem je na škole (střední a vysoké) a moje pobyty v cizině byly kratší.“*

3.2.3.3. Délka studia češtiny

„Po kolika letech studia češtiny jste si ji přidal/a jako jazyk C?“

Ukázalo se, že je v ojedinělých případech tato otázka obtížně zodpověditelná. Např. respondenti, kteří vyrůstali ve smíšené rodině, nedokážou přesně určit „dobu studia“ češtiny. Jeden respondent tuto otázku nezodpověděl.

Průměrná doba studia je 5 let, nejčastější také 5 let. Zvláštní je, že žádný z respondentů neuvedl dobu studia 7 let, což však může být způsobeno nedostatečnou velikostí zkoumaného vzorku.

Graf 3.g: Délka studia češtiny.

Mezi délkou studia a mateřským jazykem se chí-kvadrát testem nepodařilo na hladině 95 % zamítnout nulovou hypotézu o nezávislosti proměnných. Ani analýza tabulek četností nepřinesla žádné informace o možné závislosti.

Mezi délkou studia a způsobem studia (jazykové kurzy, kurzy EU, pobyt v ČR) taktéž nebyla prokázána žádná závislost. Závislost nebylo možné odhalit ani mezi délkou studia a počtem dalších slovanských C jazyků.

Vzhledem k tomu, že Evropská unie omezuje dobu studia nového jazyka u stálých tlumočnicků na 5 let, prozkoumáme závislost proměnných „stálý/freelance“ a „doba studia“.

		délka studia češtiny		celkem
		do 5 let	6 – 9 let	
stálý/freelance	stálý	10	6	16
	freelance	4	2	6
celkem		14	8	22

Tabulka 3.k: Nепrokázaná závislost mezi proměnnými „pracovní poměr“ a „délka studia češtiny“.

V kategorizované ani nekategorizované podobě se nepodařilo prokázat mezi proměnnými statisticky významnou závislost.

3.2.3.4. Důvody pro studium češtiny

Jaké byly důvody, které vedly zkoumané osoby ke studiu češtiny?

EU se snaží vést tlumočníky k tomu, aby si přidávali další pracovní jazyky. Před vstupem nových členských zemí byla nucena řešit situaci, kdy došlo ke zvýšení počtu pracovních jazyků (viz teoretická část práce, kapitola 2.1.8. Historie tlumočení v Evropské unii). Není proto udivující, že se jako nejčastější motiv studia češtiny (41 %) objevilo právě zvýšení počtu pracovních jazyků.

Pouze jeden respondent nechal otázku nezodpovězenou, což lze vzhledem k empiricky obtížně uchopitelnému charakteru otázky, která se ptala na motivy a důvody rozhodnutí, považovat za úspěch.

Nabízené kategorie však v mnoha případech nebyly dostačující, a proto celých 32 % odpovědělo „jiné“. Analýzou odpovědí v této kategorii jsme zjistili, že motivací ke studiu zde byl především zájem o Českou republiku nebo zájem o český jazyk.

Zájem o Českou republiku:

- 1) *„Spolupracoval jsem s FFUK, zamiloval jsem se do Čech a myslel jsem, že je čas, abych se konečně pořádně učil češtinu.“*
- 2) *„Po pádu komunismu jsem měl zájem poznat tu část Evropy, která byla dříve těžce přístupná. Tak jsem se také chtěl naučit jeden z těch jazyků. Mám od dětství velký zájem o dějiny a české dějiny byly vždy spojené s Německem. Proto mi bylo vždy jasné, že ten jazyk bude čeština.“*
- 3) *„Byla to pro mě výzva, také se mi líbí Praha a česká kultura. Kromě toho to také bylo důležité pro práci.“*

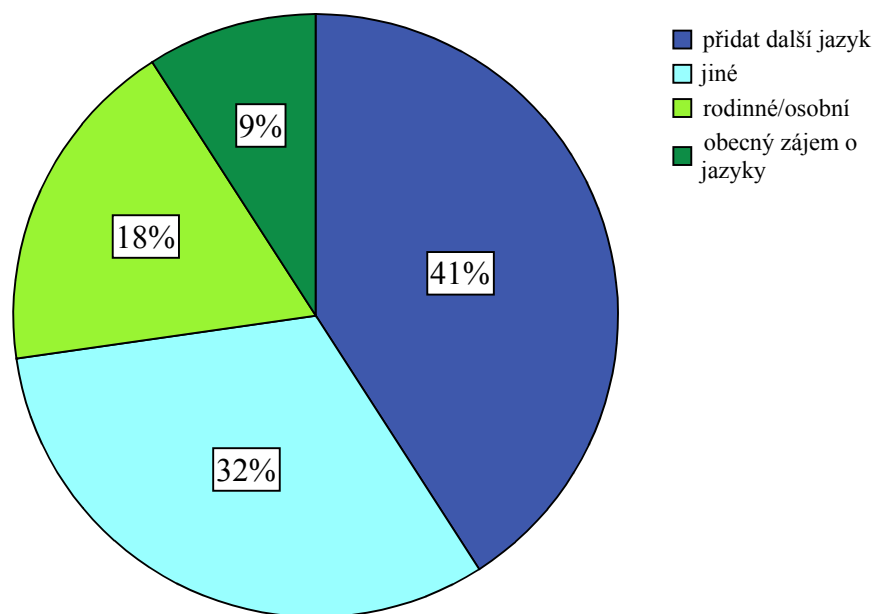
Zájem o češtinu:

- 1) *„Původně jsem se chtěl naučit dobře jednomu slovanskému jazyku po 9 letech neslavných výsledků s ruštinou.“*
- 2) *„Prostě mám rád češtinu.“*
- 3) *„Byl to můj druhý slovanský jazyk na univerzitě.“*

Jiné:

- „Žila jsem v ČR a bylo jen logické učit se jazyk země, kde žiji. Neučila jsem se cíleně tak, abych mohla češtinu později přidat jako pracovní jazyk v institucích Evropské unie.“

Proč jste se rozhodl/a učit se česky?

Graf 3.h: Důvody pro studium češtiny.

3.2.3.5. Správné rozhodnutí

„Pokud byste se mohl/a rozhodnout znovu, zda se věnovat češtině, zvolil/a byste ji nebo raději jiný jazyk?“

Na tuto otázku odpovědělo 96 % respondentů, že by se chtěli věnovat češtině. Téměř nikdo z nich tedy svého rozhodnutí nelituje.

3.2.4. Český řečník

První okruh otázek se týkal toho, jak tlumočníci vidí „typického českého řečníka“.

V tomto okruhu otázek mohli respondenti zvolit střední hodnotu. Celkově to vedlo k menší diferenciaci odpovědí. Mohlo to být mj. způsobeno také únavou a ztrátou motivace dotazovaných.

3.2.4.1. Rychlost projevu

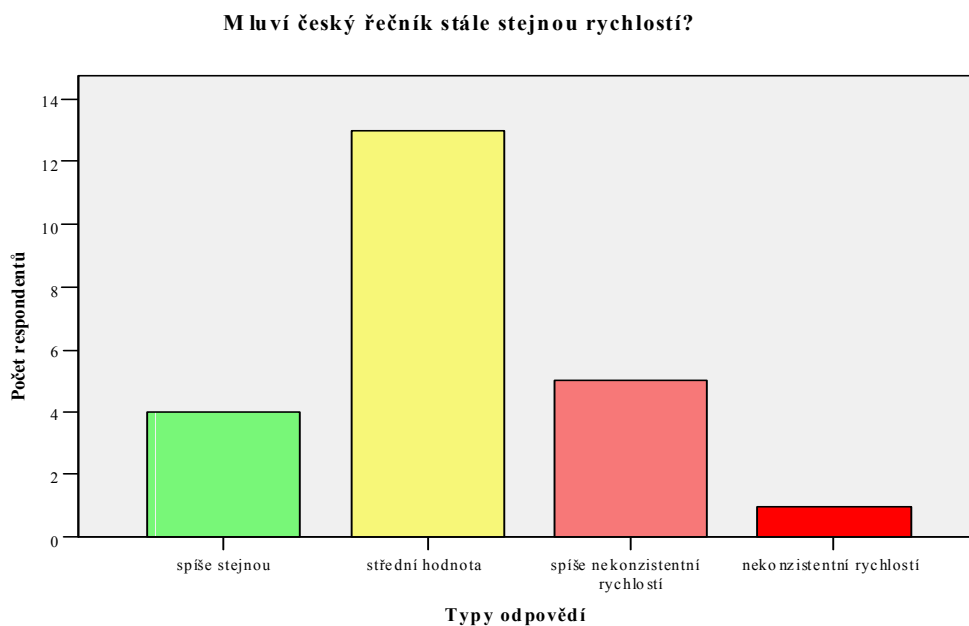
Pouze jeden respondent se domnívá, že čeští řečníci mluví příliš pomalu. Nadpoloviční většina (57 %) si však myslí, že řečníci mluví rychle.

Mezi vnímáním rychlosti řečnickova projevu a mateřským jazykem nebylo možné prokázat závislost.

3.2.4.2. Konzistence rychlosti projevu

Důležité také je, jestli je rychlost řečnickova projevu stále stejná, nebo se mění. Na to jsme se ptali v další otázce. Objevila se tendence k výběru střední hodnoty, což naznačuje neschopnost respondentů rozhodnout se mezi možnostmi „stejná rychlost“ a „nekonzistentní rychlost“. Extrémní hodnotu „stejná rychlost“ dokonce nezvolil nikdo, 4 respondenti se domnívají, že je rychlost „spíše stejná“. Celkem 6 respondentů zvolilo odpověď „nekonzistentní“ nebo „spíše nekonzistentní“. Celkově má tedy tato otázka malou výpovědní hodnotu.

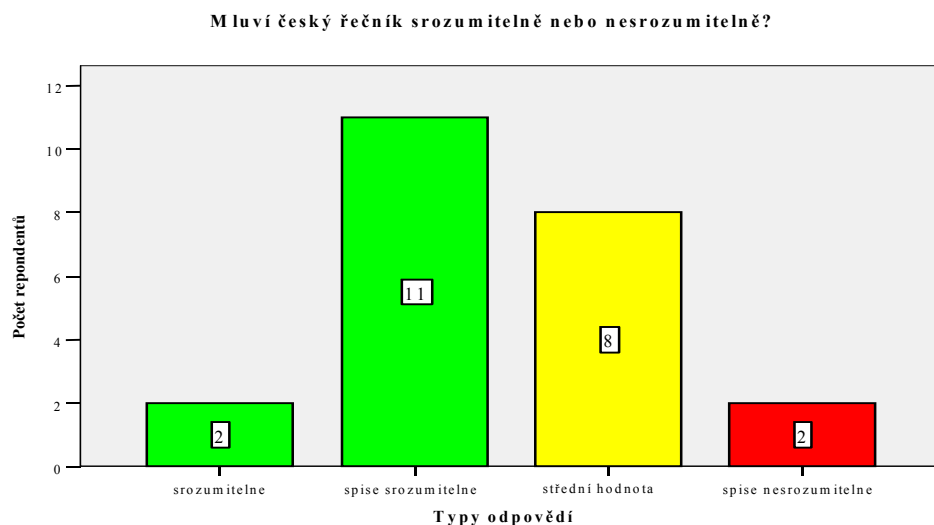
Domníváme se, že může být problematičnost této otázky způsobena odlišnostmi mezi jednotlivými řečníky. Respondenti nebyli schopni určit jednoznačnou tendenci.

Graf 3.i: Konzistence rychlosti při projevu českého řečníka.

3.2.4.3. Srozumitelnost projevu

Podle názoru respondentů mluví čeští řečníci srozumitelně (57 %); pouhých 9 % respondentů se domnívá, že projev řečníků není srozumitelný.

Graf 3.j: Srozumitelnost projevu u českých řečníků.

3.2.4.4. Idiolekt

K nesrozumitelnosti může přispět také použití neobvyklého idiolektu. Většina tlumočnicků si však myslí, že řečníci neobvyklý idiolekt neuvžívají (70 %). V této kategorii odpovědí byl medián 2 (= spíše nepoužívá).

		četnost odpovědí	relativní četnost (%)	kumulativní četnost (%)
typy odpovědí	nepoužívá	8	34,8	34,8
	spíše nepoužívá	8	34,8	69,6
	střední hodnota	3	13,0	82,6
	spíše používá	1	4,3	87,0
	používá	3	13,0	100,0
celkem		23	100,0	

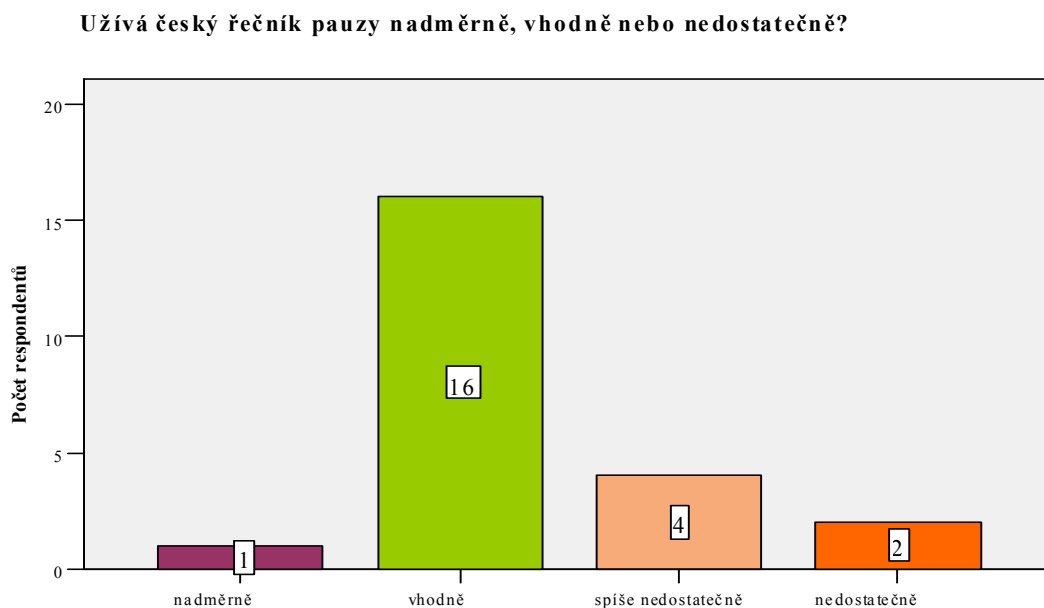
Tabulka 3.1: Idiolekt českých řečníků.

3.2.4.5. Neslušné výrazy

91 % respondentů uvedlo, že čeští řečníci nepoužívají neslušné výrazy. Zbýlých 9 % tvoří střední kategorii; odpověď „spíše používá neslušné výrazy“ nebo „používá“ neuvedl nikdo.

3.2.4.6. Pauzy

Podle názoru respondentů užívají řečníci při svém projevu pauz vhodně (16 x). Druhou nejzastoupenější kategorií byla kategorie „spíše nedostatečně“ (4 x), k čemuž lze připočítat „nedostatečně“ (2 x).

Graf 3.k: Užívání pauz u českých řečníků.

3.2.4.7. Logičnost projevu

Co se týče logičnosti řečnickova projevu, jsou odpovědi poměrně nejednotné. 36 % respondentů označilo projev za logický, 30 % za nelogický a 30 % zvolilo střední hodnotu.

(Ne)vyjadřuje se řečník dostatečně logicky?

		absolutní četnost	relativní četnost (%)	relativní četnost (%)	kumulativní četnost (%)
typy odpovědí	logicky	2	8,7	9,1	9,1
	spíše logicky	6	26,1	27,3	36,4
	střední hodnota	7	30,4	31,8	68,2
	spíše nelogicky	7	30,4	31,8	100,0
	celkem	22	95,7	100,0	
	neodpověděl/a	1	4,3		
celkem		23	100,0		

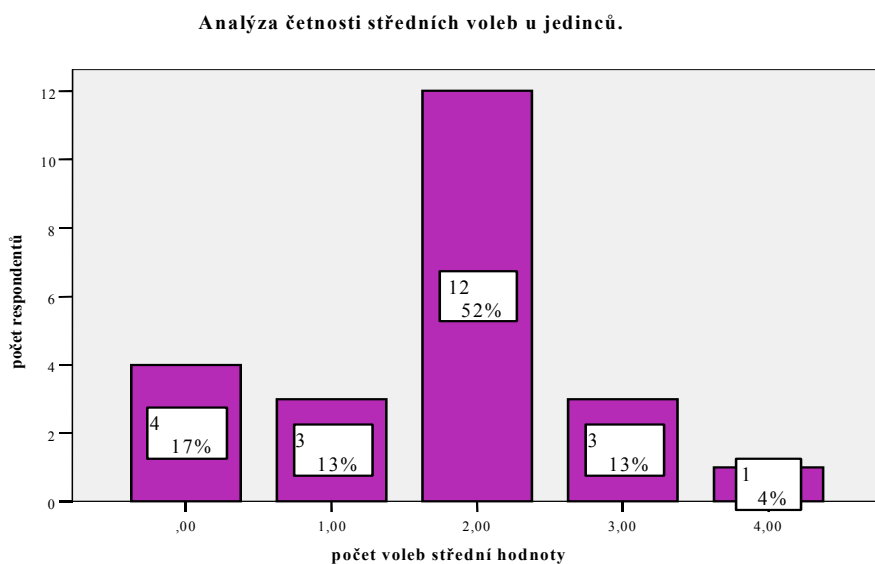
Tabulka 3.m: Logičnost projevu českých řečníků.

3.2.4.8. Intonace, segmentace, opravování

V otázkách „Používá řečník přirozenou nebo nevhodnou intonaci?“, „Segmentuje řečník text přirozeně nebo nevhodně?“, „Mluví řečník plynule bez opravování nebo opravuje řečené?“ byla mediánovou hodnotou hodnota střední (odpověď 3 na škále 1 – 5). Počty krajních odpovědí byly relativně vyrovnané, přičemž v otázce „segmentace“ se klonily spíše k „nepřirozeně“ (6 odpovědí x 4 odpovědi přirozeně), v otázce „opravování“ k „mluví bez opravování“ (7 odpovědí x 4 opravuje řečené). Celkově jsou tedy tyto otázky málo diferencující.

Důvodem by mohla být přílišná délka tabulky v otázce č. 9. Můžeme se domnívat, že už respondenti při vyplňování ztráceli pozornost a vyplňovali automaticky střední hodnotu. V takovém případě by existovalo pár „čilých“ jedinců, kteří by vyplňovali políčka v hodnotách mimo střed, a většina jedinců, kteří se rozhodli vyplňovat už jen střední hodnotu. Pro ověření této hypotézy jsem vytvořila graf (viz *Graf 3.1*), který zobrazuje počty voleb střední hodnoty u každého jedince (v otázkách „logika“, „intonace“, „segmentace“ a „opravování“).

30 % respondentů se ukázalo jako relativně „čilí“, polovina zvolila 2 střední hodnoty (ze 4 možných), pouhých 17 % (= 4 respondenti) se ukázali jako unavení (resp. volící opakovaně střední hodnotu). Domníváme se, že tato data tedy naši hypotézu nepotvrzují.

Průměr 1,4

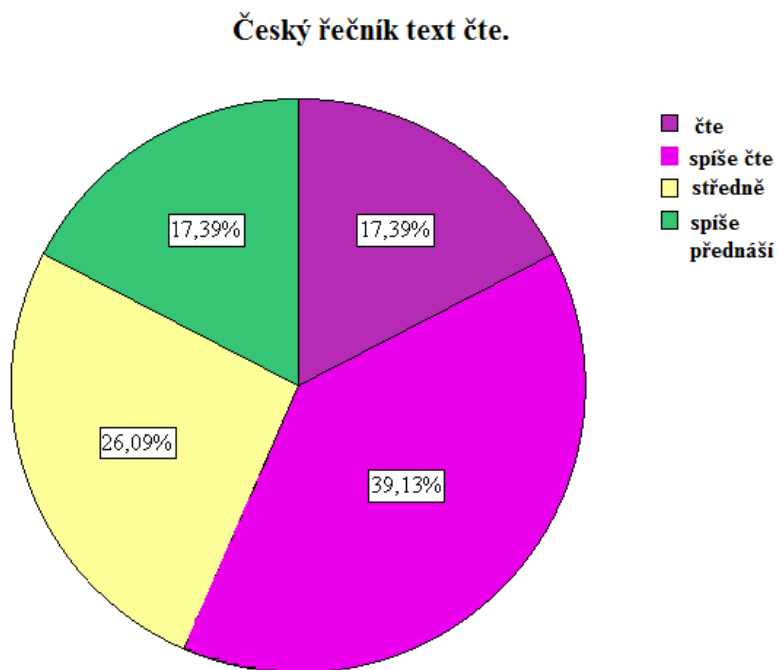
Medián 2

Graf 3.1: Volby středních hodnot.

3.2.4.9. Čtenost projevu

„Čte řečník text, nebo jej volně přednáší?“

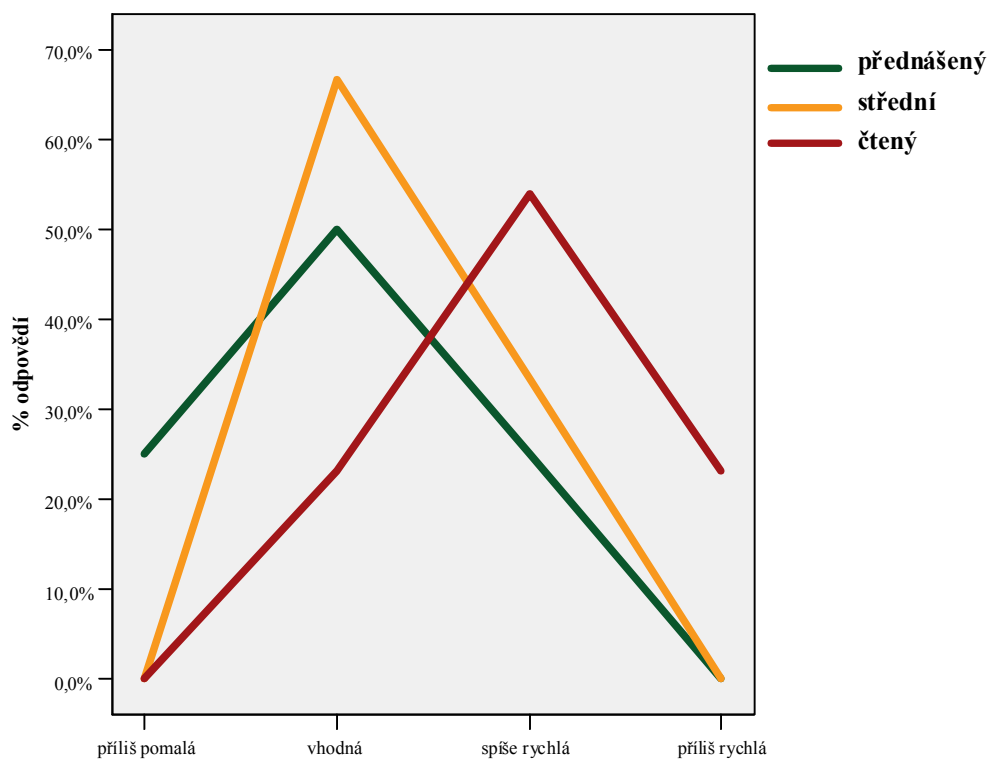
56 % tlumočnicků se domnívá, že řečníci text čtou (z toho dokonce celých 17 % zvolilo extrémní odpověď). 17 % tvrdí, že řečníci text spíše volně přednáší, extrémní hodnotu „volně přednáší“ nezvolil nikdo.

Graf 3.m: Čtenost projevu u českých řečníků.

Nyní zkoumejme závislosti mezi kategorií „čtený text“ a kategoriemi „rychlost“, „užití pauz“, „segmentace“, „intonace“.

Co se týká proměnných „čtený text“ a „rychlost řečnickovy promluvy“, je zajímavý pohled na následující *Graf 3.n.* Bohužel není možné prokázat závislost statisticky; přesto jsou na grafu vidět dvě křivky s odlišně umístěnými vrcholy (přednášený text/vhodná rychlost, čtený text/spíše rychlá).

Rychlost českého řečníka z perspektivy tlumočníka.

Graf 3.n: Vztah proměnných „rychlost českého řečníka z perspektivy tlumočníka“ a „čtenost textu“.

Mezi proměnnými „čtený text“ a „užívání pauz“ nebylo možné odhalit statistickou závislost. Pohled na tabulku četností však odhalil, že si 6 respondentů (z 23) myslí, že řečníci pauzy nepoužívají dostatečně. 4 z nich zároveň označili text jako čtený.

Mezi „čtený text“ a „segmentace“, „čtený text“ a „intonace“ nebylo možné odhalit závislost.

3.2.4.10 Omyl řečníka

„Pokud mluvčí řekne něco, co je zřejmě omyl způsobený jeho nepozorností či neznalostí, ...“

Na tuto otázku nezvolil nikdo odpověď „nahradím tím, co je správně“. Většina tlumočnicků (78 %) dá nějakým způsobem najevo, že se řečník možná zmýlil, dva text převedou beze změny. Dva respondenti neodpověděli vůbec a jeden „jinak“.

Omyl způsobený nepozorností či neznalostí řečníka ...

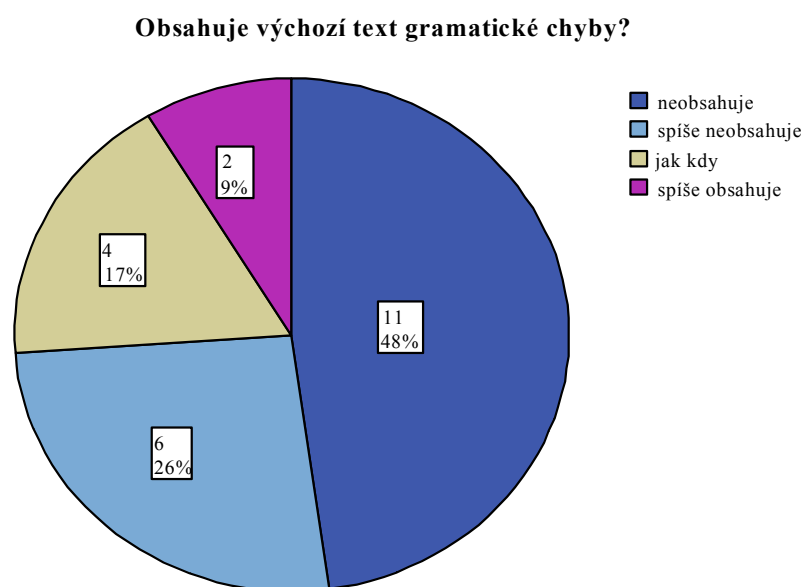
		absolutní četnost	relativní četnost (%)	relativní četnost (%)	kumulativní relativní četnost (%)
odpovědi	nezměněný přetlumočím	2	8,7	9,5	9,5
	dám najevo, že se možná zmýlil	18	78,3	85,7	95,2
	jiné	1	4,3	4,8	100,0
	celkem	21	91,3	100,0	
	neodpověděl/a	2	8,7		
celkem	23	100,0			

Tabulka 3.n: Omyl řečníka.

3.2.5. Charakter výchozího textu

3.2.5.1. Gramatické chyby

Téměř 3/4 respondentů se domnívají, že české texty většinou neobsahují (popř. spíše neobsahují) gramatické chyby. Nikdo tyto texty neoznačil za vyloženě gramaticky nesprávné, dvě osoby se domnívají, že texty gramatické chyby spíše obsahují.

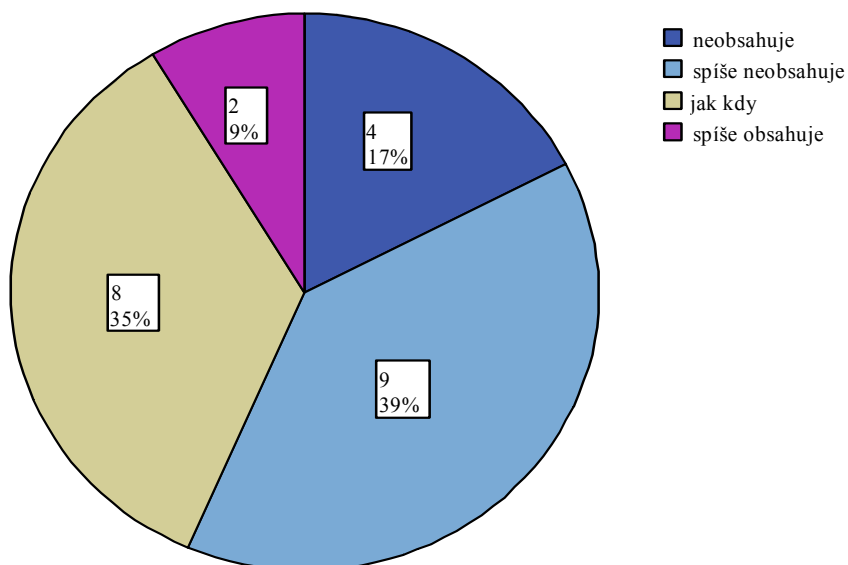

Graf 3.o: Gramatické chyby v textu.

3.2.5.2. Slovosled

O něco horší je podle názoru tlumočnicků stav českých textů, co se týče slovosledu. Přibližně polovina z nich se domnívá, že texty nesprávný slovosled neobsahují; asi 1/3 zvolila střední odpověď (kterou lze interpretovat: někdy texty nesprávný slovosled obsahují, někdy ne). Dvě osoby se domnívají, že jsou texty v tomto bodě spíše chybné. Extrémní odpověď „obsahuje“ ne zvolil opět nikdo.

Obsahuje výchozí text věty s nesprávným slovosledem?

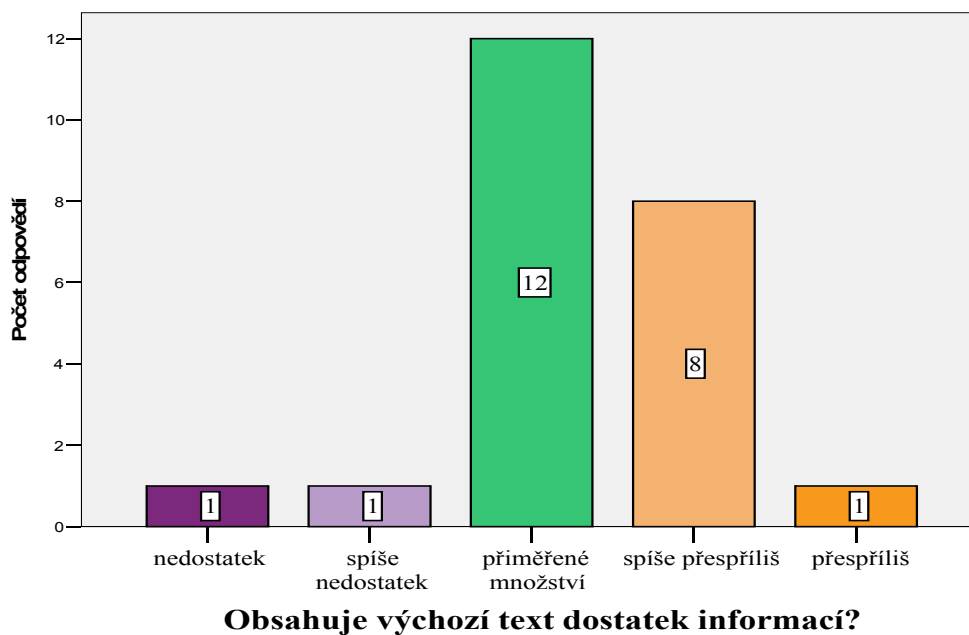

Graf 3.p:Slovosled.

3.2.5.3. Množství informací v textu

Obsahuje výchozí text dostatek informací?

Pouze dva respondenti se domnívají, že nikoli. Asi polovina je s množstvím informací v textu spokojena. Téměř 40 % respondentů považuje text za informačně přesycený.

Graf 3.q: Množství informací v textu.

3.2.5.4. Zamlžování skutečností

Respondentů jsme se také ptali na to, jestli jsou skutečnosti v textech „zamlžovány“, jestli se mluvčí snaží své posluchače poněkud zmást. Většina dotázaných (65 %) se domnívá, že jsou texty po této stránce v pořádku (střední hodnota). Text „mlží“ podle názoru 4 respondentů a vyjadřuje se spíše přímo podle 3 z nich (odpověď „přímo“ ne zvolil nikdo).

Vzhledem k nízké obsazenosti tabulky četností nelze s jistotou prokázat závislost mezi proměnnými „zamlžování skutečností“ a „logičnost textu“. Za těchto omezení však vizuální analýza tabulky ukazuje základní tendence a napovídá existenci lineární závislosti.

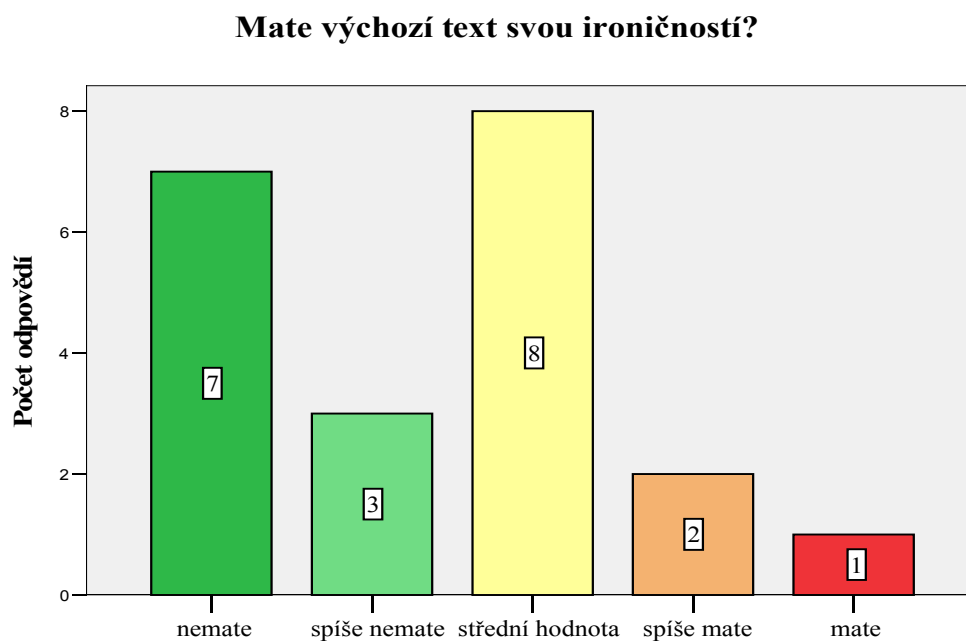
	Český řečník se nevyjadřuje dostatečně logicky.				celkem
	logicky	spíše logicky	středně	spíše nelogicky	
příliš zamlžuje	0	1	0	1	2
spíše zamlžuje	0	0	0	2	2
přiměřeně	1	2	7	4	14
spíše přespříliš přímý	1	2	0	0	3
celkem	2	5	7	7	21

*Tabulka 3.o: Závislost proměnných „zamlžování skutečností“ a „logičnost textu“.
(Barevně označené jsou položky, které se ze statistického hlediska odchyľují od očekávaných hodnot.)*

3.2.5.5. Ironičnost

Mate výchozí text svou ironičností?

Jako matoucí byl text označen pouze ve třech případech. Asi třetina respondentů zvolila střední hodnotu. Téměř polovina se domnívá, že text neobsahuje ironii, která by působila matoucím dojmem. Dva respondenti neodpověděli.

Graf 3.r:Ironičnost.

3.2.5.6. Negativismus v odpovědích, nadměrná volba středních hodnot

V položkách této části dotazníku, která se týkala výchozího textu, se objevilo relativně málo negativních odpovědí. Přesto jsme se rozhodli ověřit, zda se nevyskytli „negativističtí jedinci“, kteří by nápadně často volili negativní odpověď.

Otázek v této části bylo 5 (tzn. i možností zvolit negativní odpověď bylo 5). 12 respondentů zvolilo negativní odpověď 1x, 5 respondentů 2x a 1 respondent 3x; 5 respondentů nikdy. Odpovědi tedy nebyly ovlivněny celkovým negativním postojem respondentů.

Spornější je však oblast středních hodnot. 3 jedinci zvolili střední hodnotu ve 4 případech z pěti; jeden dokonce 5/5. Lze namítnout, že dvě škály („zamlžuje skutečnost“ a „dostatek informací“) byly jinak orientovány než zbylé tři. Pokud tedy spočítáme četnosti středních odpovědí pro zbylé tři škály, dostaneme 3 x 2/3 a 1 x 3/3 pro stejné jedince. Můžeme tedy tyto výsledky interpretovat tak, že jeden z respondentů pravděpodobně ztratil motivaci k tomu, aby s rozmyslem volil odpovědi v této části dotazníku. Další tři respondenti se vyznačovali relativní nejistotou při volbě odpovědí.

Pro naši analýzu to znamená, že mají ve skutečnosti extrémní odpovědi relativně větší výpovědní hodnotu, než jsme usuzovali při pohledu na tabulky a grafy výše.

3.2.5.7. Další problémy v textu

„Stává se, že v průběhu tlumočení narazíte na problematické...“

V následující tabulce jsou uvedeny absolutní četnosti odpovědí. Žlutě vyznačený je medián.

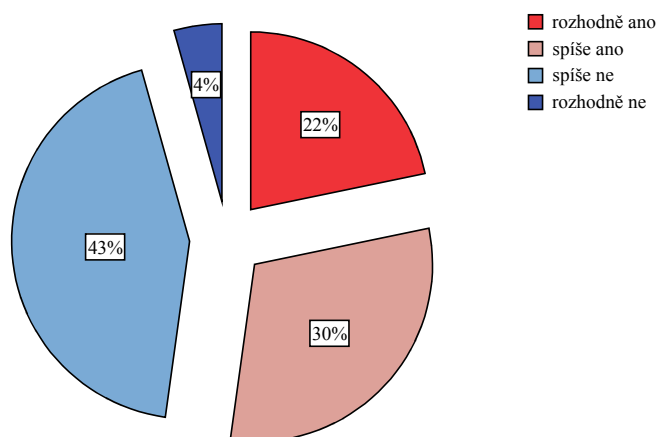
Celkově byla nejčastější odpověď „spíše ne“, naproti tomu nejméně zastoupená je „rozhodně ne“. V odpovědích se projevuje tendence k volbě v blízkosti středu.

	rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne	neodpověděl/a
kulturní reálie	1	5	14	2	1
odkazy do historie	2	7	13	1	-
neznámá jména	5	7	10	1	-
neznámé aktuality	-	6	13	4	-
vtipy	1	8	14	-	-
výrazy ve třetím jazyce	3	5	14	1	-
citáty	-	11	11	1	-
neznámé termíny	-	6	16	-	1
odkazy na jiné texty	3	9	10	1	-
fráze	1	9	12	-	1
metafory	1	8	14	-	-
celkem	17	81	141	11	3

Tabulka 3.p: Problematické jevy v textu.

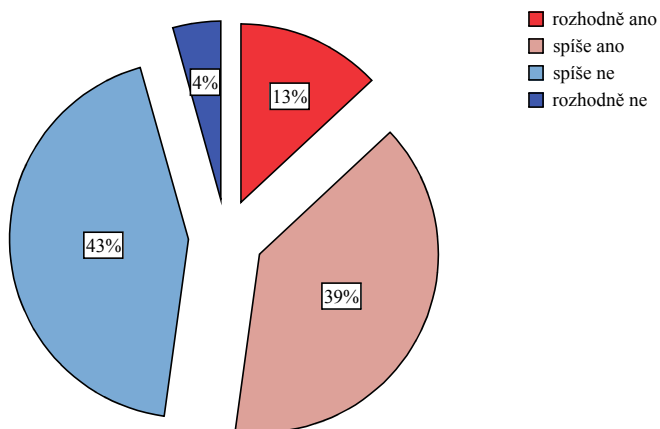
Vzhledem k výše uvedenému lze říci, že mají tlumočníci relativně častěji problémy s neznámými jmény a odkazy na jiné texty.

Stává se, že narazíte na neznámá jména?

Graf 3.s: Neznámá jména.

Stává se, že narazíte na problematické odkazy na jiné texty?

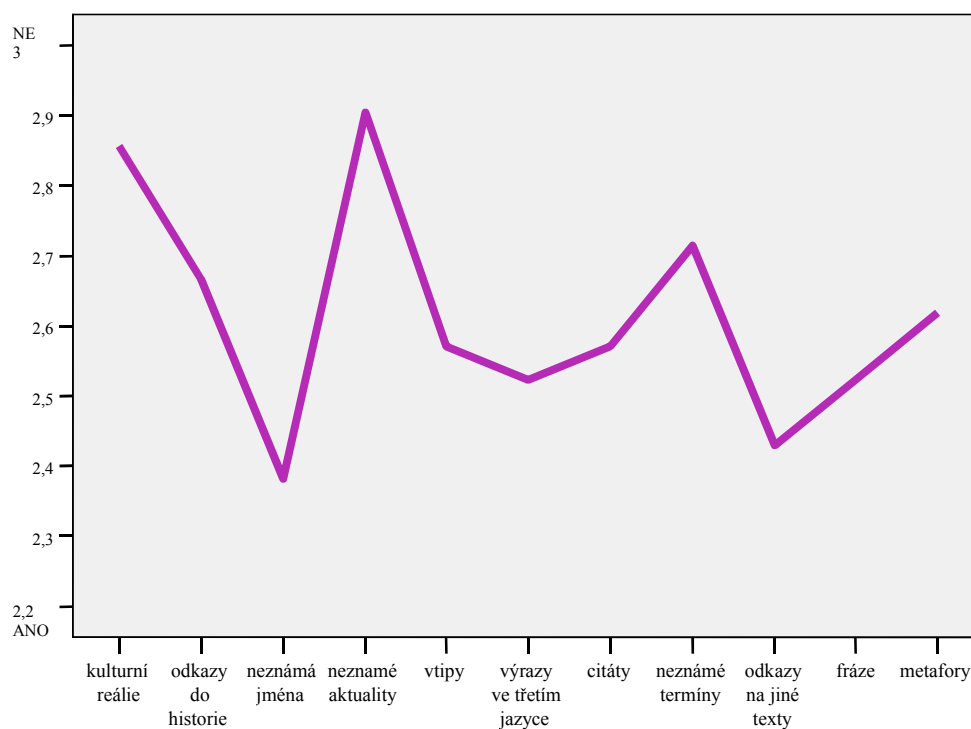
Graf 3.t: Problematické odkazy na jiné texty.

Jsme si vědomi, že jsou odpovědi ordinálního charakteru, a proto není možné pracovat s „průměrnou odpovědí“. Medián většiny skupin je však totožný. Následující *Graf 3.u* je tedy pouze orientační. Popisuje tendence v datech. Hodnoty blíží se 3 znamenají odpověď „ne/nepůsobí problémy“, hodnoty blíží se 2 odpověď „ano/působí problémy“.

Graf 3.u potvrzuje výsledky v *Tabulce 3.p*. Mezi nejproblematictější jevy při tlumočení patří výskyt „**neznámých jmen**“ a „**odkazů na jiné texty**“.

Ve střední kategorii se umístily jevy, jako jsou „odkazy do historie“, „výrazy ve třetím jazyce“, „vtipy“, „citáty“, „metafory“ a „fráze“.

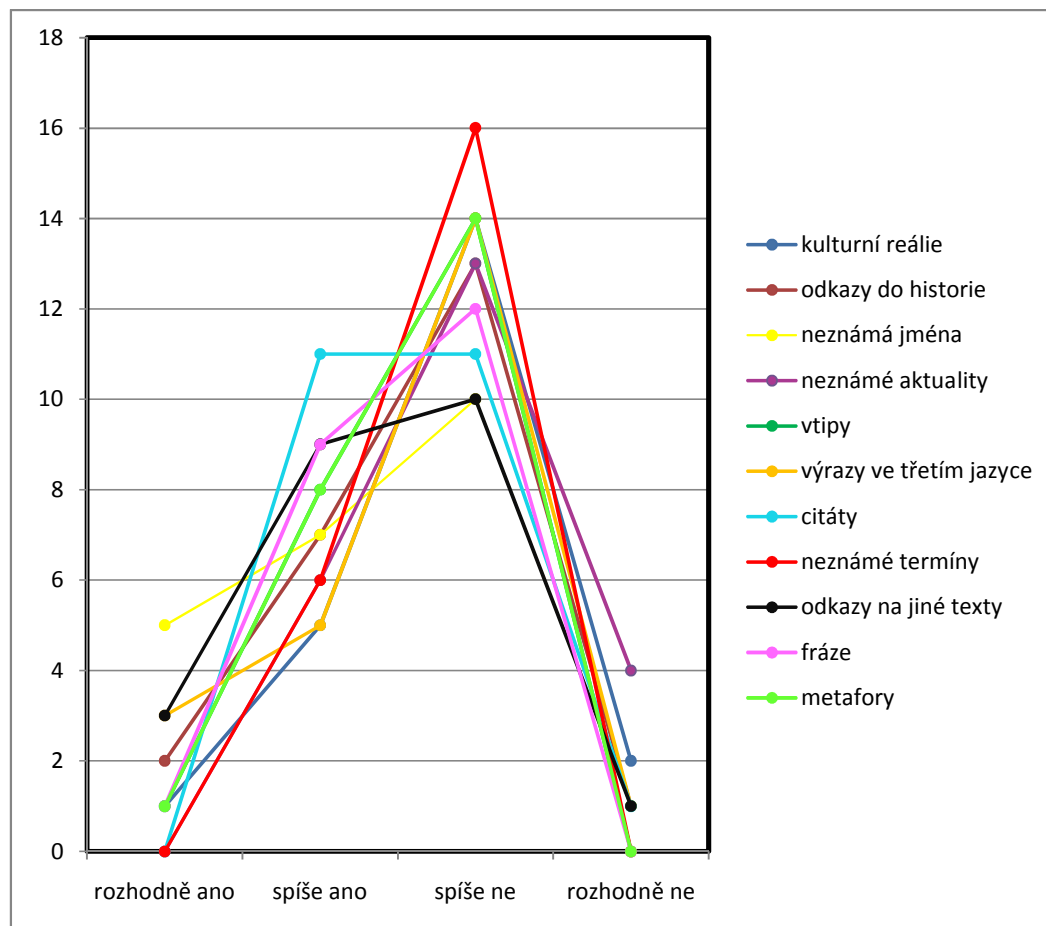
Relativně nejméně problematické jsou pro tlumočníky „aktuality“, „kulturní reálie“ a „termíny“.

Graf 3.u: Problematické jevy – srovnání průměrů.

Ještě se podívejme na rozložení jednotlivých jevů (*Graf 3.v*). Domníváme se, že i tento úhel pohledu na celou problematiku potvrzuje výsledky výše uvedených analýz.

Při takto malém rozlišení (již jsme uvedli, že byly mediány jednotlivých skupin relativně stejné) považujeme za vhodné uvažovat pouze o extrémních skupinách, nikoli o středové kategorii. *Graf 3.v* potvrzuje závěry, které jsme udělali na základě *Grafu 3.s*.

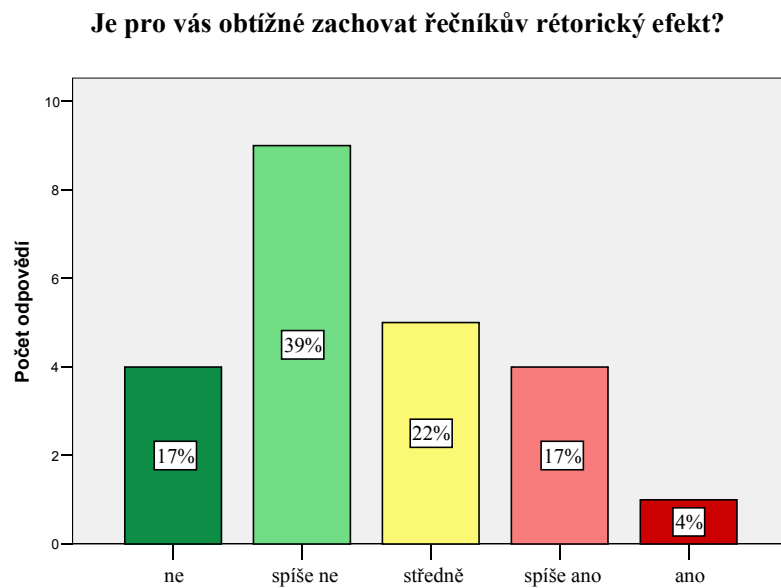

Graf 3.v: Problematické jevy – srovnání četností jednotlivých odpovědí.

3.2.6. Rétorický efekt

56 % respondentů se domnívá, že pro ně není obtížné zachovat řečníkův rétorický efekt.

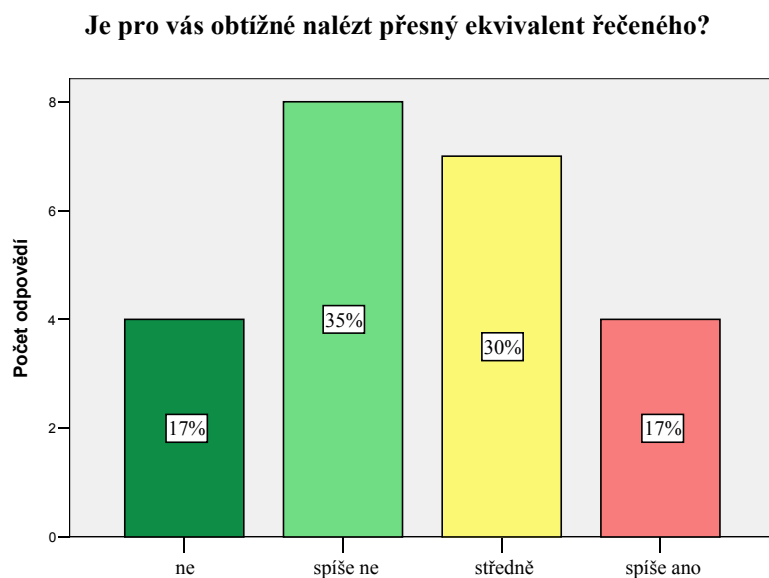
Obtíže má v tomto ohledu 21 % dotázaných.

Graf 3.w: Rétorický efekt.

3.2.7. Přesný ekvivalent řečeného

U následující otázky byly výsledky podobné. 52 % dotázaných nemá většinou problém nalézt přesný ekvivalent řečeného, 17 % takové obtíže spíše pocítuje.

Graf 3.x: Přesný ekvivalent řečeného.

3.2.8. Zkracování originálu

„Jste často nucen/a výrazně zkracovat originál?“

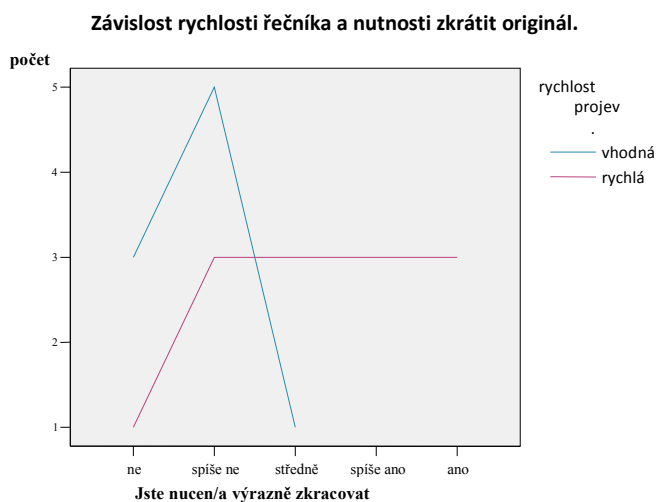
Polovina dotázaných se domnívá, že nemusí originál výrazně zkracovat. Naproti tomu téměř třetina dotázaných musí výrazně zkracovat.

	absolutní četnost	relativní četnost (%)	relativní kumulativní četnost (%)
odpovědi	ne	4	17,4
	spíše ne	8	34,8
	středně	5	21,7
	spíše ano	3	13,0
	ano	3	13,0
	celkem	23	100,0

Tabulka 3.q: Nutnost zkracovat originál.

Co se týče závislosti proměnných „nutnost zkracovat originál“ a „rychlost řečnickova projevu“ byla po sloučení kategorií „pomalý + spíše pomalý“ a „rychlý + spíše rychlý“ projev na hladině 95 % prokázána lineární statistická závislost (pomocí koeficientu gamma), ovšem za nedostatečné obsazenosti tabulky.

Vypracovali jsme tedy Graf 3.y, který podporuje hypotézu o závislosti obou proměnných. Zejména modrá linie popisující vhodnou rychlost řečnickova projevu nabývá relativně vysokých hodnot především v oblasti „není nutné výrazně zkracovat originál“.

Graf 3.y: Závislost proměnných „rychlost řečnickova projevu“ a „nutnost zkrátit originál“

3.2.9. Očekávání posluchačů

Jaká jsou očekávání posluchačů vůči tlumočnickům?

Téměř 80 % dotázaných se domnívá, že jsou očekávání posluchačů realistická, 3 respondenti uvedli, že jsou očekávání příliš velká, 2 respondenti se domnívají, že jsou příliš malá.

Komentář jednoho z dotázaných:

„Otázka č. 15 je velmi zajímavá. Čím víc o ní přemýšlím, tím víc váhám s odpovědí. Posluchači většinou nemají realistickou představu o těžkostech, které jsou s naší prací spojené. Normální stav je, když fungujeme dokonale, jako stroje nebo rádio, bez zádrhelu. Na druhé straně se obávám, že právě v důsledku ne vždy optimálního tlumočení z „exotických“ jazyků (jak z češtiny jako C, tak z češtiny do cizího jazyka B) posluchači trochu „vypnou“, když začne mluvit Čech a očekávají převod, který bude také trochu „exotický“, jinými slovy: nebude plynulý, hladký, možná bude i hůř srozumitelný.“

3.2.10. Pracovní prostředí

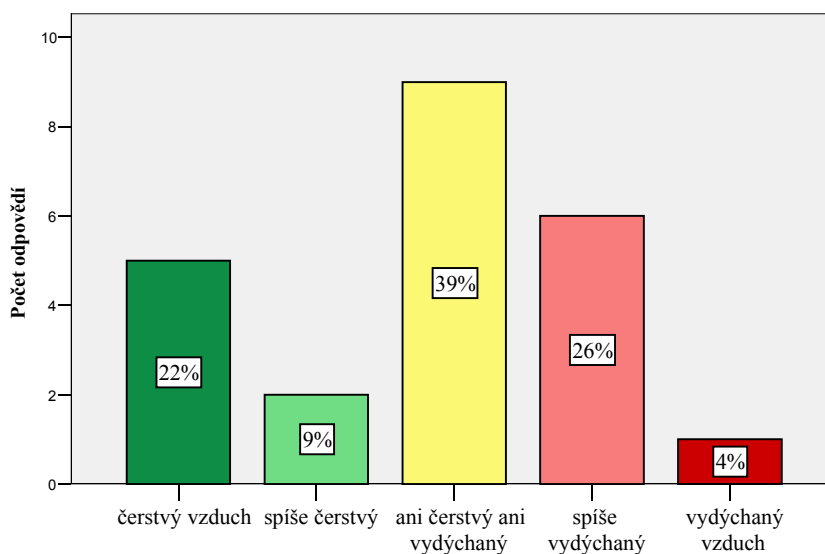
Jaké je pracovní prostředí?

- Téměř 80 % dotázaných uvedlo, že je v prostředí, kde pracují, úplné ticho nebo spíše ticho.
- Stejně tak celkem 87 % respondentů považuje technické vybavení za dostatečné.
- Celých 91 % dotázaných odpovědělo, že je přenos zvuku kvalitní.
- 74 % tlumočnicků se domnívá, že v prostředí, kde pracují, není „ani příliš horko ani příliš zima“.
- 78 % respondentů uvedlo, že mají možnost vidět řečníka.

Hůře na tom byly pracovní podmínky, co se týče kvality vzduchu.

Čerstvý vzduch má v prostředí, kde tlumočí, asi jedna třetina dotázaných, právě tak třetina považuje vzduch za vydýchaný a třetina uvedla, že je kvalita vzduchu „něco mezi“.

Je v pracovním prostředí často vydýchaný vzduch?

Graf 3.z: Kvalita vzduchu.

V otázkách tohoto oddílu se ojediněle vyskytly i negativní odpovědi. Nebylo to však způsobeno jedním „negativistou“, který by systematicky odpovídal záporně. Negativní odpovědi jsou rozloženy mezi různé respondenty (nikdo neodpověděl negativně více než 2x z 5 shodně polarizovaných odpovědí).

Vraťme se však ještě k otázce kvality vzduchu.

Podívejme se na souvislost mezi „kvalitou vzduchu“ a „evropskou institucí“.

Nebylo možné prokázat statistickou závislost mezi institucí a kvalitou vzduchu. Pokud se však podíváme na následující tabulku, vidíme, že je kvalita vzduchu v Komisi relativně horší než v Parlamentu. Vzhledem k nízkému počtu respondentů ze Soudního dvora je obtížné vyvozovat obecnější závěry pro tuto instituci.

	čerstvý vzduch	střední kvalita	vydýchaný vzduch
Komise	2	6	5
Parlament	1	0	2
Soudní dvůr	0	1	0
freelance	4	2	0

Tabulka 3.r: Kvalita vzduchu.

3.2.11. Pilotáž

„Je někdy Vaše tlumočení zdrojem pro další tlumočníky při pilotáži?“

91 % respondentů odpovědělo „ano“. Dvě tlumočnice z Komise odpověděly záporně. Jednalo se o tlumočnice z Řecka.

Komentář na téma pilotáž/retour jedné z tlumočnic:

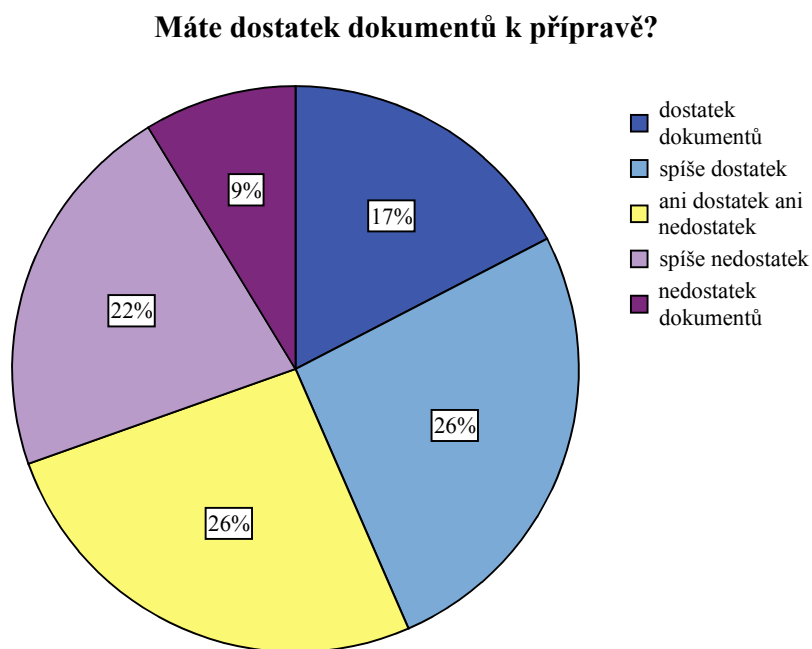
„Jazyková politika institucí EU je tradičně založená na tlumočení do mateřského jazyka. S přístupem Finska v roce 1995 a především s velkým rozšířením o země střední a východní Evropy v roce 2004 se od této strategie částečně odstoupilo. Ovšem ne ze zásadních, ale z nouzových důvodů. Nové jazyky nebyly dostatečně pokryté ve starých kabinách, proto se nyní tlumočí víc do cizího jazyka (Češi tlumočí do DE, EN, FR atd.). Mnoho českých kolegů tlumočí výborně, ale jsou situace a konstelace, kdy tlumočení do jazyka B naráží rychle na své hranice. Tváří v tvář se sílí kritikou mnohojazyčnosti a s ní spojených vysokých výdajů je kvalitní výkon náš jediný argument, to je velmi důležitá věc (zachování mnohojazyčnosti v institucích EU i do budoucna zdaleka není samozřejmostí). Zažila jsem konkrétní situace, kdy tlumočení do B vysokým standardům kvality neodpovídalo. Originál byl obtížný, rychle čtený, s neznámými citáty z legislativy dané země (Maďarsko), tlumočnice nestíhaly a nedokázaly formulovat svůj výstup tak, aby byl pro další přetlumočení použitelný. Všichni byli na kolegyních pracujících do B závislí, celá jazyková konstrukce jednání se málem zhroutila. Na Evropském soudním dvoře jsou podmínky pro tlumočení do B velmi náročné. Instituce se nedají srovnávat s volným trhem, kde se na konferencích nevyskytuje tak velký počet jazyků zároveň a kde bývá tlumočení přes pilotáž běžnou věcí.

Zkratka: tlumočení do B – ano, ale ne jako systémová změna, nýbrž jako přechodné řešení. Přednost bude vždy mít tlumočení do A.

Tím není samozřejmě řečeno, že kvalita výsledného produktu je při tlumočení do mateřštiny VŽDY nebo automaticky vyšší. Výchozí podmínky jsou lepší, to platí bezesporu (do mateřštiny tlumočíme - nebo bychom měli tlumočit! - lépe než do cizího jazyka). Záleží na jednotlivci, jak „pocitivě“ si češtinu „přidá“ a jak intenzivně se věnuje i reáliím země (narážky apod.). Velmi pomáhá pobyt v zemi. To platí samozřejmě pro všechny jazyky, nejen pro češtinu. Náročnost přidávání „exotického“ jazyka, jakým čeština pro mluvčí neslovanských jazyků bezesporu je, je jistě vyšší než v jazycích, které patří do jedné lingvistické rodiny, spolu s mateřštinou.“

3.2.12. Materiály pro přípravu

43 % respondentů se domnívá, že má dostatek dokumentů na přípravu, 31 % nedostatek. Dotazovaní tedy odpovídali velmi nevyrovnaně.

Graf 3.ž: Dokumenty k přípravě.

Nebylo možné prokázat závislost mezi „ne/dostatkem dokumentů“ a počtem let vykonávání tlumočnické profese.

Další tezí by tedy mohla být nulová hypotéza nezávislosti „ne/dostatku dokumentů“ a instituce. Hypotézu však nelze statisticky zamítnout.

Respondenti uvedli k tomuto tématu volné komentáře:

- *„Co se týče dokumentů, v Radě jich je obvykle dost, ale v Parlamentu to je pro mě problém, často nemáme ani program jednání.“*
- *„Podklady a dokumenty občas v češtině existují, ale glosáře k různým tématům bohužel ne vždy, takže si je musíme „vyrobit“ sami, a to je časově náročné.“*

Ukázalo se, že tato otázka nedostatečně odráží komplikovanost reálné situace. Pravděpodobně zde hraje roli více faktorů, které jsme měli možnost zkoumat při nestandardizovaných rozhovorech (viz kapitola 3.3. Analýza rozhovorů).

3.2.13. Čas na přípravu

Co se týče času na přípravu, klonili se dotazovaní spíše k tomu, že je času dostatek (52 %). Odpověď „spíše nedostatek“ uvedlo 17 % respondentů, přičemž „nedostatek“ neuvedl nikdo.

Jeden respondent popsal situaci na Soudním dvoře (dokumenty a čas na přípravu):

„Tlumočím na Evropském soudním dvoře. Ústní jednání nebývají velmi dlouhá, zato s sebou přinášejí dost velkou psychickou zátěž. Tlumočnick musí od prvních vět fungovat „dokonale“, nezačne se úvodními slovy nebo „small talkem“. Řeči advokátů jsou často čtené, a to značnou rychlostí. Texty dostáváme většinou až těsně před zahájením jednání (dvacet, patnáct minut předem). Samozřejmě máme možnost - a povinnost – se důkladně s tématem sporu seznámit. Na každé jednání se připravujeme minimálně den, kdy se seznámíme se spisy, jež strany v dané věci k soudu podaly.“

3.2.14. Fyzická a psychická náročnost

Jaká je fyzická a psychická náročnost tlumočnické profese?

Jedna pětina respondentů uvedla, že se stává, že jsou konference příliš fyzicky náročné (4/5 se domnívají, že tomu tak není).

Co se týče psychické náročnosti, je poměr opačný: 2/3 dotázaných uvedly, že se stává, že jsou konference příliš psychicky náročné.

Mezi vnímáním fyzické a psychické náročnosti a pohlavím nebyla statisticky prokázána závislost. Také rozložení četností naznačuje, že vnímání náročnosti není závislé na pohlaví.

3.3. Analýza rozhovorů

3.3.1. Úvod

Po dotazníkovém výzkumu uskutečnila diplomantka tři volné rozhovory. Cílem rozhovorů bylo zasazení některých částí dotazníku do širšího kontextu. Jednalo se především o problematiku, která byla na základě předběžné analýzy vyhodnocena jako součást možného okruhu tlumočnických problémů.

Rozhovory volně kopírovaly obsahovou strukturu dotazníků se zaměřením na výše zmíněné oblasti.

Byly pořízeny akustické nahrávky společně s písemnými poznámkami, které si diplomantka zapisovala přímo v průběhu rozhovorů. Dotazovaní jsou vzhledem ke své profesi „zvyklí na mikrofon“ a proto nepředpokládáme, že by skutečnost, že byli v průběhu rozhovoru nahrávání, významným způsobem ovlivnila obsah rozhovorů. Jeden z respondentů ovšem odmítl z profesních důvodů na jednu otázku odpovědět s akustickým záznamem (odpověď poskytl bez záznamu).

Rozhovory jsou v plné délce přepsány v Přílohách 7.2. – 7.4. této práce. Byly přepsány podle digitálních nahrávek. Současně byly mírně upraveny (např. interpunkce).

3.3.2. Respondenti

První rozhovor (dále označovaný jako „A“) proběhl se stálým konferenčním tlumočnickem zaměstnaným u Evropské komise. Jeho mateřským jazykem je angličtina a pro evropské instituce tlumočí celkem 27 let.

Druhý rozhovor (dále jen „B“) se uskutečnil s freelance konferenční tlumočnicí akreditovanou u evropských institucí. Jejím mateřským jazykem je italština a pro evropské instituce tlumočí 8 let.

Při třetím rozhovoru (dále jen „C“) byla dotazovanou stálá konferenční tlumočnice zaměstnaná u Evropského soudního dvora v Lucemburku. Jejím mateřským jazykem je němčina a pro evropské instituce tlumočí 8 let.

3.3.3. Způsob studia češtiny

Rozhovory potvrzují výsledky dotazníků, podle kterých si tlumočníci přidávají v průběhu své kariéry další pracovní jazyky. K takovým jazykům patří i čeština. Z toho mimo jiné vyplývá, že se ji dotazovaní učili jako dospělé osoby. Tlumočníci také hovoří o možnostech, které nabízí při studiu nového jazyka Evropská unie.

A:

„Francouzštinu, němčinu a italštinu jsem se učil ve škole. Francouzštinu a němčinu jsem potom studoval jako jazyk a literaturu na fakultě v Anglii. A potom, když jsem začal pracovat jako tlumočník v EU, protože je po několika letech žádoucí přidat si pracovní jazyky, jsem znovu oživil svou italštinu....

A jak jsem se učil češtinu? Bylo to o mnoho později. To je obrovský rozdíl, protože to je jediný jazyk, který jsem se učil jako dospělý. Nejdříve jsem měl soukromou učitelku v Bruselu, rodilou mluvčí z Moravy. ... Pokud je člověk tlumočník v Evropské komisi, může navštěvovat jazykové kurzy. Pokud není vhodný jazykový kurz a tlumočník se chce učit jazyk a Komise si myslí, že to je pro ni užitečné, tak dotuje. A v té době, tj. od roku 1997, už bylo jasné, že Česká republika vstoupí do EU. Vůbec jsme neměli tlumočnický se znalostí češtiny, tak to bylo úplně v zájmu Komise.

Protože v té době ještě nebyl kurz češtiny, našel jsem si sám soukromou učitelku, ale zaplatila ji Komise. Učil jsem se jednou týdně, hodinu a půl.

Evropská komise financuje výuku přímo v Bruselu, ale potom také různé jazykové pobyty. Musím říct, že je Evropská komise opravdu moc štědrá nebo asi moc moudrá, protože pomáhá tlumočnickům, aby se učili jazyky. A to znamená, že jsem byl dvakrát v jazykové škole v Praze a dvakrát to financovala Komise.

Když je tlumočník víceméně hotový, zná už dobře jazyk a eventuálně by mohl tlumočit, aby bylo všechno co nejlepší, máme nárok na studijní pobyt minimálně tři měsíce. Může to být až šest měsíců. Závisí to na té dané zemi. Já jsem mohl žít v České republice a měl jsem také studijní pobyt. Zaplatila to Komise.“

B:

„Angličtinu jsem dělala od jedenácti let ... ve škole. A potom na univerzitě. To byl jeden cizí jazyk. ... Holandštinu a angličtinu jsem studovala na univerzitě – tlumočnictví. Francouzštinu jsem se naučila v různých kurzech. To samé platí také pro češtinu a slovenštinu.“

Byla to Vaše iniciativa nebo jste byla podporována EU?

„Francouzština byla vyžadována. Částečně to byla moje iniciativa, částečně jsem byla podporována. Dostala jsem stipendium na tři měsíce.

Čeština byla zcela moje iniciativa. Nedostala jsem žádné stipendium, nic. Slovenština byla také moje iniciativa, opět jsem dostala stipendium na tři měsíce.“

Jak jste studovala češtinu?

„Přijela jsem do Prahy. Nějakou dobu jsem žila částečně v Bruselu částečně v Praze. Začala jsem chodit na kurzy. Kolektivní kurzy nebyly moc dobré, protože jsou tam různí studenti, kteří nemají všichni stejné potřeby. Potom jsem začala studovat sama a měla jsem soukromé hodiny, několik týdně. Poté jsem se zaměřila na státní jazykovou zkoušku z češtiny, kterou jsem potom složila. Přípravovala jsem se na ni ale sama. Potom jsem začala tlumočit.“

C:

„Ostatní jazyky jsem se učila ve škole. Francouzštinu a angličtinu jsem studovala. Tyto jazyky jsem se tedy učila dost systematicky, na rozdíl od češtiny. Španělštinu, svůj třetí západoevropský jazyk, jsem studovala v takovém polovičním cyklu, ale nemám z ní diplom. Později jsem ji obnovila, když jsem ji potřebovala na zkoušku....“

K češtině jsem se dostala víceméně náhodou a tehdy jsem ještě vůbec nepracovala pro instituce EU. Naučila jsem se jí tady v Čechách. Když jsem sem přišla, tak jsem ještě netušila, že ji budu potřebovat pro tlumočení v evropských institucích, takže to nebyla moje prvotní motivace jako u mnoha ostatních tlumočnicků institucí, když si přidávají jazyky. Moje motivace byla naučit se jazyk země, kde žiju. A potom nastala možnost používat češtinu jako pracovní jazyk. Když bylo jasné, že Česká republika přistoupí k Evropské unii, tak jsem chtěla používat také češtinu, protože jednak byla potřeba, hledali se lidé, kteří češtinu mají, a také už jsem dost dobře uměla česky.

Jak jsem se naučila česky, to je tak trošku chaotický příběh. První hodina češtiny byla ještě v Rakousku s českou emigrantkou, která ale nebyla učitelka jazyků. ... Potom jsem začala chodit na kurz češtiny pro cizince ve státní jazykové škole. Ten kurz nebyl úplně špatný, ale já jsem přestala chodit. ... Potom jsem oslovila jednu ze svých studentek, učila jsem na ČVUT, jestli mi nemůže dávat hodiny. Tak mi dávala takové spontánní nárazové vyučování, ale to také nebylo ono, protože jsem necítila tlak skupiny. ... Po roce jsem se zapsala na letní školu v Plzni. ... Katapultoval mě ale docela rychle nahoru, protože se ty pasivní znalosti, které jsem měla v sobě shromážděné, najednou aktivizovaly. Potom jsem začala chodit na různé kurzy, nárazově na výuku češtiny pro cizince na Bohemistice Karlovy univerzity. To bylo hezké. Studovaly jsme idiomatické, byla tam různá cvičení. Nikdy jsem ale neabsolvovala systematický kurz od úrovně 0 až do úrovně 8....“

Nyní něco k jazykovým kurzům Soudního dvora

„Po osmi úrovních, když absolvujete 4 roky kurzu (každá úroveň trvá jeden semestr), máte na Soudním dvoře možnost navštívit letní kurz v dané zemi, který zaplatí instituce. V ostatních institucích je to trošku jinak, ale podobně.“

Kurzy samotné platí také instituce?

„Ano, platí je instituce a probíhají přímo v instituci.“

Letní kurz si najdete, podáte žádost. Je v režii každého jednotlivce si najít nějaký vhodný kurz. Pokud je kurz vhodný pro vaše potřeby, tak můžete několikrát po sobě navštívit takový kurz.

Dále máme na Soudním dvoře pro ty, kteří už umí jazyk dobře a chtějí si doplnit právnické znalosti v tom jazyce, speciální kurzy pro tlumočníky, kde se učí právnický jazyk v tom daném jazyce. Přímo tlumočení se ale také necvičí, jenom právnické texty a pojmy.“

3.3.4. Špatné rozhodnutí

96 % dotázaných v dotazníkovém výzkumu uvedlo, že svého rozhodnutí studovat češtinu nelitují. Tlumočnice **B** však řekla, že výběr češtiny nebyl právě tou nejlepší volbou. Vzhledem k netypičnosti její odpovědi jsme se rozhodli část její odpovědi na tomto místě ocitovat.

V dotazníku píšete, že byste si vybrala raději jiný jazyk než češtinu. Který?

„Já bych si vybrala němčinu, protože mám pocit, že údržba češtiny je příliš těžká. Není to tolik používaný jazyk. Tlumočnick tak musí investovat hodně svého soukromého času. ... Občas, když vidím, jak je to s češtinou těžké, přemýšlím o tom, že bych si bývala mohla vybrat něco jiného.“

To už se teď nedá škrtnout?

„Dá se to, ale byla by to škoda. Jazyky jsou jako děti. Když už je máte, tak je nemůžete jen tak vykopnout, vzít si dovolenou. „

3.3.5. Logičnost projevu

Při analýze dotazníků jsme zjistili, že asi třetina tlumočnicků považuje projev českých řečníků za „logický“, třetina za „nelogický“ a třetina zvolila střední hodnotu. Celou problematiku jsme se pokusili lépe osvětlit v rozhovorech. Dotázaní dávali problém logičnosti do souvislosti s českou kulturou a myšlením. Ukázalo se, že má tato problematika pravděpodobně hlubší kořeny (historický vývoj, systém vzdělávání – viz také dále 3.3.6. Zamlžování skutečnosti), které by bylo vhodné dále podrobněji zkoumat.

A:

„Pro mě osobně, a teď mluvím velice upřímně, problém, který mám s Čechy, je, že se řečník velice často nevyjadřuje dostatečně logicky. Myslím si, že je to částečně dané tím, jak se vyjadřují Češi všeobecně. Jsou výjimky. Ale velice často Češi dost mlží. Myslím si, že historicky je to moc zajímavé. Vy mluvíte německy a myslím, že je obrovský rozdíl mezi Němcem a Rakušanem jako řečníky. A Češi jsou o mnoho blíže Rakušanům. Myslím, že tam je opravdu nějaké kulturní, duševní dědictví.

Projev není vždycky logický a myslím, že je to částečně také dané tím, že politická situace v České republice, hlavně teď v roce 2008/9, byla velice napjatá, velice komplikovaná, nejasná. Velice často Češi nevěděli ani, co chtějí říct nebo co smějí říct. Politicky, na jedné straně jsme pro Lisabonskou smlouvu, ale na druhé straně máme výhrady atd. Tak to bylo trochu komplikované z tohoto hlediska. To je jedna věc. Druhá věc je právě ono zamlžování skutečností. A potom si myslím, že hlavní problém je jenom, že občas lidé čtou a čtou rychle.“

Máte nějaké strategie, jak se vyrovnáváte s těmito problémy, když třeba Češi mluví nelogicky?

„Tak nejdříve, když mluví nelogicky. Myslím si, že nejlepší je čekat, analyzovat a být velice opatrný. Neriskoval bych. Když Čech neříká ani ano ani ne, tak bych nepodléhal pokušení říct ano nebo ne. Také musím mlžít. Asi je to ale elegantnější než originál. Opravdu čekat a analyzovat.

Druhý problém je ta rychlost. Na to mám odpověď, ale musím říct, že je to dobré v teorii, ale nevyšlo mi to vždycky. Když je řečník velice rychlý, hlavně když čte, tak musí člověk hlavně filtrovat. Musí přemýšlet, velice rychle rozumět a potom filtrovat to nejdůležitější a říct jenom to nejdůležitější a zbytek vynechat. Občas se mi to dařilo, ale mám jeden příklad, kdy se mi to vůbec nepovedlo. ... Jsou případy, kdy to moc nejde.“

B:

„Není to tak, že by to bylo nelogické. Myslím si, že je to spíše kulturní problém. Je pravda, že se snaží být spíše někde uprostřed. Nejsou tak útoční. Nejsou tak upřímní. To je v češtině obecně. Není to ale na jednáních více než v jiných situacích v životě. Češi jsou takoví.“

C:

„V češtině nikdo infantilně nemluví, ale chaoticky. Bud' se čte připravený projev, který je poměrně akademicky formulovaný, takže není nutně napsaný pro přednes před publikem, ale jako akademická stať, aby to znělo co nejučeněji, anebo někdo mluví z patra a začne mluvit hodně chaoticky, protože říká všechno, co ho zrovna napadne, a dostane se od tématu pryč nebo neukončuje svoje věty. Začne dlouhou větou a skončí v polovině a vrátí se k něčemu, aniž by ukončil větu. ... Řečníci se také nevyjadřují dostatečně logicky. Je to také důsledek toho, že chtějí do přednesu „nacpat“ všechno, aby na nic nezapomněli. Je to ale velká řečnická chyba. Vybrat je vždycky těžší, než říkat všechno, co mě zrovna napadne. Selektace podstatného je náročný mentální proces. Mám pocit, že ne každý si toho je vědom. Občas je to jakási taktika uspávání publika nebo sebeuklidňování, nevím, to jsou teď pouze spekulace. Ale mám obecně pocit, když slyším české řečníky, třeba i v televizi, že mluví, jako kdyby chtěli nebudit pozornost a spíše od sebe posluchače vzdalovat. Hodně český je do sebe zahleděný způsob. Akademik nebo vědec, který je do sebe zahleděný a mluví o svých myšlenkách, ale zapomene, že je tu publikum, se kterým by měl komunikovat. Komunikace hodně chybí.“

3.3.6. Zamlžování skutečnosti

V rozhovoru C jsme plyně navázali otázkou zamlžování skutečností a opět se tak dostali k tématu „českého myšlení“ a historie.

C:

Myslíte si, že třeba i někdy chtějí, aby jim lidé úplně nerozuměli, že se snaží mlžít?

„To je také možné. U některých řečníků určitě. U politicky citlivých témat, když se řečník necítí úplně jistě nebo když nemá mandát být úplně jasný a jednoznačný, tak mlží.“

Je v tomto směru projev českých řečníků nějak specifický, nebo to dělají i ostatní?

„Je to všude, ale všimla jsem si, že je to relativně více než třeba u anglických řečníků, kteří k tomu přistupují jinak. Existuje to hlavně u politiků. Ta tendence tu je. Teď ale nemůžu říci, jestli např. nadprůměrně více než třeba v Německu. ... Myslím si, že to souvisí s tím, že se ve školách vůbec necvičí rétorika. Například přednést referát na základě poznámek. ...“

Myslíte si tedy, že problémy českých řečníků pramení už z našeho školství?

„Já bych řekla, že ano. Učitelé sami docela často čtou. Probíhá málo spontánních diskuzí, kdy je člověk nucen formulovat svoje stanovisko teď a tady. To je něco, čeho se tradičně dříve lidé hodně báli, protože se báli říct něco „špatného“. ... Je tu určitá pasivita a také strach z toho, že udělám chybu. Další strach je z toho, abych nevyvolal konflikt. Strach, že se někomu nebude líbit, co řeknu, a že se na mě bude zlobit, nebo že se zesměšním. To je také ve výchově. Je to strašně zajímavé. Zajímá mě, jak to vzniklo, jestli to je věc mentality nebo výchovy nebo školství. Asi všechno dohromady. Dnes už jde tendence jednoznačně ke komunikativnějšímu stylu. Když pracují mladí lidé v nadnárodních společnostech, jsou nuceni mnohem více komunikovat.“

3.3.7. Kvalita prostředí

Ačkoli byly v dotazníkovém výzkumu výsledky týkající se kvality prostředí ve většině případů pozitivní, vyplulo při rozhovoru B na povrch několik problému. Týkaly se viditelnosti řečníka, hluku a jazykové vybavenosti kabiny.

B:

Uvedla jste, že někdy nevidíte řečníka.

„To se stává. Samozřejmě hlavně ve velkém sále, např. na plenárním zasedání. Všechno tam jde tak rychle, řečníci zapínají a vypínají mikrofony tak rychle, že nestačíte, např. u jednodominutových projevů, ani identifikovat, kde je řečník.“

A vadí to?

„Mně trochu ano. Dezorientuje mě to. Proto se snažím vůbec se nedívat a soustředím se na projev. Když toho člověka nevidím, nevadí to, ale ideální to také není.“

Je přenos zvuku kvalitní?

„Někdy mi vadí kolegové v kabině. Stává se, že si neuvědomují, nakolik ruší, když se třeba hýbou v kabině nebo si čtou noviny. Myslím si, že etiketa v kabině není vždycky optimální. Už byly některé akce ze strany SCIC, myslím, že natočili humoristické video, jak se má člověk chovat v kabině. Já jsem ho neviděla, ale slyšela jsem o něm. Úplně souhlasím s tím, že i dnes po videu jsou někteří, kteří ruší. Hlavně při pilotáži mi to vadí, protože vím, že je to slyšet do mikrofonu. ...

Kolik je vás v kabině?

„Tři, někdy čtyři. Princip je takový, že se musíme doplňovat, co se týče jazykové kombinace. ... Když tlumočím z takového „exotického“ jazyka, jako je čeština, není tam nikdo, kdo by mi např. psal čísla. Stalo se mi, že jsem tlumočila třeba tři hodiny sama. Během předsednictví se mi to stalo. Normálně se střídáme po půl hodinách, ale protože jsem byla jediná s češtinou i se slovenštinou, tak se na konci stalo, že jsem byla tři hodiny sama. Je to obzvlášť těžké, když je člověk v kabině úplně sám.“

Je to výjimečná situace nebo běžná?

„Když máte „exotický jazyk“, je to běžná situace. Nevím, jestli se to stává někomu, kdo dělá retour. Myslím, že ne. Většinou je snaha, aby tam byli dva lidé. Ale v mém případě to není možné, protože není tolik Italů, kteří by tlumočili z češtiny. Proto vedle sebe nikdy nemám kolegu, který by mi pomáhal s čísly nebo něčím jiným.“

3.3.8. Pilotáž

Tématem pilotáže jsme se v dotazníkovém šetření z důvodů nedostatečné kapacity zabývali jen okrajově. Proto jsme se snažili tento komplexní problém ozřejmit v rozhovorech.

B:

Mohou vznikat problémy při tlumočení s pilotáží, nebo to funguje dobře?

„Určitě se snažím při pilotáži mluvit ještě jasněji. Někdy si říkám, jestli nepoužívám příliš těžké italské výrazy, jestli jim jiní tlumočníci rozumějí. Ale zároveň si říkám, že jsou také profesionálové a že jim můžu důvěřovat. ... Snažím se mluvit velmi jasně, artikulovat, ale to už myslím dělám přirozeně. Udělat jasné věty je můj ideál, ale samozřejmě se mi to nepovede vždycky. Opravdu si dávám pozor na to, aby to bylo jasné a dávalo to smysl. Nenechám větu viset ve vzduchu. I když řečník často věty nedokončuje, já je stejně ukončím.“

Stává se to často?

„Stává se to. Velmi často se stává, že tlumočník opravuje řečníka, že ho zlepšuje.“

Když vy sama přejímáte od někoho jiného jaké to je?

„Záleží to na tom, jestli je pilot dobrý. Někteří jsou výborní, a tak to jde výborně. Můžete se na ně stoprocentně spolehnout. Jenom opakujete, co říkají, a máte tu práci už udělanou. Pokud sami analýzu nedělají, nefiltrují projevy řečníka a je to jen takový příval slov, tak to není jednoduché. Někteří také dobře neartikulují.“

C:

Ještě by mě hodně zajímalo téma pilotáže. Je to problém nebo není? Funguje ten systém dobře a informace se v zásadě předá, anebo máte pocit, že to není dobrý nápad?

„Samozřejmě je to v celém systému slabé místo, v té babylonské věži. ... Cítím velkou odpovědnost ... Cítím se v tom poměrně bezpečně, protože se češtiny nebojím. Zní to jako sebechvála, ale nikdy jsem neměla pocit, že se něco ztrácí nebo že je to špatné. Ale znám jiné situace, kdy pilotáž může být slabé místo. To záleží na hodně věcech. Jestli tlumočník umí dobře jazyk, ze kterého tlumočí. To je základ. Kvalita původního projevu. Pokud je špatná, tak pilotáž často také není dobrá, protože to není možné. Je skoro nadlidské chtít lepší výkon po tlumočnickovi, když je řečník špatný. Většinou to tlumočení také bude trochu chaotické nebo nejasné, když je řečník chaotický a nejasný.“

V podstatě pilotáž ano, ale samozřejmě jenom tam, kde je nutná. Proto nás instituce prosí, abychom si přidávali další jazyky. Když není nutná pilotáž, tak se tlumočí přímo. Je to trochu nouzové řešení. Ještě větší nouzové řešení je retour, ale také to funguje většinou dobře. Myslím si, že je špatné o tom mlžit. Už jsem o tom mluvila s lidmi, kteří byli v šoku, když slyšeli, že se ne všechno tlumočí přímo. Mysleli si, že je to špatné. Řekla jsem jim, že to nešlo jinak. Ne každý má litevštinu nebo řečtinu atd. Tak to nejde jinak, ale dělá se to jenom tam, kde je to nutné. Není to standardní systém. Je dobře o tom lidi otevřeně informovat, protože potom třeba také lépe chápou, proč může docházet k jistému zpoždění. Proč ten tlumočník, kterého poslouchají, končí o tolik později než řečník. Připadá jim to podezřelé. Nebo proč je dobré vždycky trochu počkat, než začne mluvit někdo jiný. Aby nezačínali řečníci okamžitě mluvit v dalším jazyce, protože pak může docházet k tomu, že se něco ztratí. Musíte přepnout. Co to je za jazyk? Kam musím jít na pilotáž, od koho to беру? „

3.3.9. Materiály a čas na přípravu

Zajímali jsme se o to, jestli mají tlumočníci dostatek dokumentů a dostatek času na přípravu.

A:

Ráda bych se zeptala na vaši přípravu. Čas na přípravu a dokumenty k přípravě jste hodnotil na střední úrovni. Zajímalo by mě, jak to obecně probíhá. Mohl byste popsat ten proces?

„Ano, velice stručně. Pro mě to není moc velký problém.

Je nás hodně. ... Abychom všechno organizovali, máme v Evropské komisi tým, který programuje všechny schůze a všechny tlumočnický na těch schůzích. To se dělá částečně počítačovým programem. Potom jsou tam odborníci, kteří znají tlumočnický a nejrůznější triky. Ti dávají dohromady nejlepší týmy tlumočnicků podle jazykových kombinací. To znamená, že musíme dělat všechno a nevíme dlouho dopředu, na které schůzi budeme pracovat. Normálně to víme týden předem, což není špatné. Ale během pracovního týdne se to může změnit, protože se může změnit jazyková kombinace na dané schůzi nebo může onemocnět kolega a někdo ho musí nahradit víceméně přes noc atd.

Teoreticky víme týden předem, kde budeme pracovat, jaké bude téma. Máme přístup k dokumentům přes počítačovou databázi a můžeme si vyhledat v podstatě všechny důležité dokumenty nutné pro tu schůzi, a potom si je číst a připravit se, například v mém případě v angličtině, protože to je cílový jazyk. Potom budu hledat také stejnou dokumentaci v jiných jazycích. Neexistuje vždycky ve všech jazycích. Když to je text Evropské komise, tak to je třeba přeložené jenom do francouzštiny, němčiny a angličtiny, a tak mají Češi smůlu, zatím. Ale v podstatě velice často člověk má ty dokumenty, má je v různých jazycích a může se připravit.

Může se objevit několik problémů.

- a) Je tolik dokumentů, že na ně nemáme čas. Stovky stran. A když máme 5 různých témat během jednoho týdne, tak to moc nejde. Máme opravdu doslova zemědělství v pondělí a letectvo v úterý. To se změní. A potom ve středu máme finanční služby. A když máme pokaždé stovky stran, tak to je příliš. Musíme být opravdu velice vybíraví.*
- b) Druhý problém jsou změny na poslední chvíli. Člověk si myslel, že to budou finanční služby, což je moc složité a technické. Připravili jsme se pilně a vzorně. A potom najednou už to nejsou finanční služby, ale je to letectvo. Je to problematické, ale pro mě to není hlavní problém.“*

B:

Jak probíhá příprava?

„Je to různé. SCIC poskytuje většinou podklady dopředu. Já si je čtu. A když nejsou k dispozici, např. na plenárním zasedání, tak se člověk snaží sledovat události, číst si noviny. To záleží. Zkrátka každé jednání má jinou přípravu. Když je třeba jednání o Tádžikistánu, tak se jdu podívat, jak se jmenuje prezident, jaká je tam politická situace, jaká je ekonomika té země. Něco si o tom zkusím přečíst, pokud mám čas. Pak jsou samozřejmě takové momenty, kdy vám zavolají na poslední chvíli. Stalo se mi to třeba letos. Zavolali ve dvě hodiny a v půl třetí jsem tam musela být. Tam nebyla žádná příprava možná. Stává se to, když třeba někdo onemocní nebo je nějaký jiný problém s tlumočnickým týmem.“

Kolik času máte běžně na přípravu?

„Den předem. Může se totiž stát, že máte program třeba už týden dopředu, ale může se to změnit do předcházejícího večera. Někdy, jak jsem řekla, se to změní i v tomtéž dni. Proto nemůžeme být vždycky připravení, ale většinou ano.“

4. Závěr

4.1. Detailní závěry z výzkumu

V průběhu našeho dotazníkového výzkumu a během rozhovorů jsme se zabývali postupně několika tématy. Zmapovali jsme základní charakteristiky zkoumaného vzorku. Zabývali jsme se kombinacemi pracovních jazyků, přičemž jsme se zaměřili především na jazyky C. Dále jsme zkoumali způsoby studia češtiny, mj. i ve srovnání se studiem ostatních pracovních jazyků. V další části jsme vymezili problémy, se kterými se setkávají tlumočníci při tlumočení pro instituce Evropské unie (se zaměřením na češtinu jako jazyk C).

Jaká je pozice češtiny jako jazyka C? U zkoumané populace je čeština třetím nejpoužívanějším jazykem C. První nejpoužívanější je angličtina, druhá francouzština. Slovenštinu má jako pracovní jazyk C asi jedna třetina dotázaných. Průměrně tlumočí respondenti z češtiny přibližně 4 roky, téměř tři čtvrtiny z nich však pracují pro Evropskou unii déle a češtinu si přidali v průběhu své kariéry.

Tlumočníci si v průběhu své kariéry přidávají další jazyky C, což lze doložit tendencí ke zvýšení počtu jazyků C v závislosti na délce vykonávání tlumočnické profese.

Mají však maximálně jeden jazyk B, což je v souladu s jazykovou politikou EU.

Jaké strategie používají tlumočníci při osvojování češtiny? V období studia češtiny navštívila většina tlumočnicků Českou republiku za účelem zdokonalení svých jazykových dovedností. Dále je častou studijní strategií samostudium, studium v jazykové škole a v kurzech EU. Objevily se však obtíže, co se týče teoretické definice pojmu samostudium (tato položka byla relativně málo diferencující).

Respondenti, kteří uvedli jako důvod studia češtiny „další pracovní jazyk“, relativně častěji navštěvovali kurzy EU. Nadpoloviční většina z těch, kteří navštěvovali kurzy Evropské unie, také uvedla, že pro ně byl tento způsob studia stejný, jako způsob studia ostatních pracovních jazyků. Ti, kteří uvedli, že se češtinu učili odlišně, většinou evropské kurzy nenavštěvovali. Čeština není typickým středoškolským ani vysokoškolským jazykem. Z analýzy polootevřených odpovědí a rozhovorů vyplývá hypotéza, že se čeština odlišuje svou relativně vysokou obtížností. Dále respondenti

několikrát napsali, že se ji učili až v dospělém věku. Někteří dotázaní uvedli, že se češtinu učili poněkud nesystematicky a vycházeli při tom spíše z mluveného jazyka.

Tlumočníci se češtinu učí v průměru 5 let, což odpovídá pravidlům Evropské unie. Někteří (celkem 8 respondentů) však uvedli, že se ji učili déle (od 6 do 9 let). V ojedinělých případech dotázaní nedokázali délku studia určit (např. když vyrůstali ve smíšené rodině).

Nejčastějším motivem pro studium češtiny je přidání dalšího pracovního jazyka. Důležitý je relativně často také zájem o Českou republiku, popř. češtinu.

Téměř všichni jsou s volbou češtiny spokojeni a svého rozhodnutí nelitují. Tlumočnice, se kterou jsme provedli rozhovor B, by se však pravděpodobně rozhodla jinak, kdyby mohla „vrátit čas“ a zvolit si jiný jazyk. Uvedla, že je pro ni „údržba“ češtiny jako pracovního jazyka náročná.

Jaké jsou problémy tlumočnicků při výkonu tlumočnické profese? Podle nadpoloviční většiny tlumočnicků mluví čeští řečníci příliš rychle. Dále respondenti uvedli, že čeští řečníci mluví srozumitelně, nepoužívají neobvyklý idiolekt ani neslušné výrazy, užívají vhodně pauzy. Otázky intonace, segmentace a opravování řečeného nebyly dostatečně diferencující.

Co se týče logičnosti řečnickova projevu, byly odpovědi rozloženy rovnoměrně do všech kategorií (logický, nelogický, střední hodnota). V rozhovorech se ukázalo, že může mít celá problematika souvislosti s českou kulturou, myšlením, historickým vývojem a vzdělávacím systémem. Bylo by vhodné tuto problematiku hlouběji dále studovat.

Analýza tabulky četností ukazuje na závislost mezi „logičností projevu“ a „zamlžováním skutečností“. Také v rozhovorech byla tato problematika dána do souvislosti.

Text byl jak v dotaznících, tak i v rozhovorech většinou označený jako čtený. Zároveň ti, co označili text za čtený, relativně často uvedli, že je řečnickův projev moc rychlý.

Pokud se řečník ve svém projevu zřejmě zmýlí, většina tlumočnicků to dá ve svém přetlumočení nějakým způsobem najevo.

Podle respondentů většinou české projevy neobsahují gramatické chyby ani nesprávný slovosled. Slovosled je však ve vztahu ke gramatickým chybám relativně méně správný. Celých 40 % tlumočnicků označilo text za informačně přesycený. Text nemate svou ironičností.

Co se týče výskytu některých jevů, mají tlumočníci relativně častěji problémy s neznámými jmény v textu a s odkazy na jiné texty. Relativně nejméně potíží způsobují aktuality, kulturní realie a termíny. Tyto výsledky by se daly interpretovat tak, že tlumočníci mají dobré kulturní a odborné vzdělání a zároveň se také zajímají o aktuální dění, přesto nemohou „znát všechno“. Jen stěží si lze např. vyhledat úplně všechna jména, která by se mohla v textech vyskytnout.

Většina tlumočnicků nemá problém zachovat rétorický efekt řečnickova projevu, pětina jich však má pocit, že je pro ni obtížné patřičný „výraz“ zachovat. Stejně výsledky byly také naměřeny, co se týče možnosti nalézt přesný ekvivalent řečeného.

Celá třetina dotázaných má pocit, že je nucena originál výrazně zkracovat. Nadpoloviční většina však výrazně zkracovat nemusí. Tuto odpověď relativně často uváděly osoby, které se domnívají, že je rychlost řečnickova projevu vhodná.

Zajímali jsme se také o to, jak vnímají tlumočníci své posluchače. Většina dotázaných se domnívá, že jsou očekávání posluchačů realistická.

Jaké je pracovní prostředí tlumočnicků v Evropských institucích? Většina respondentů uvedla, že je jejich pracovní prostředí tiché, s vhodnou teplotou. Technické vybavení je dostatečné a přenos zvuku kvalitní. Čtyři pětiny uvedly, že mají možnost vidět řečníka. Při rozhovoru B se zjistilo, že řečník skutečně není vždy vidět, což je však podle dotázané relativně menší problém, než hluk, který způsobují kolegové v kabině. Jako relativně nejhorší se v dotaznících ukázala kvalita vzduchu. Při rozhovoru byla jako další problém zmíněna nedostatečná jazyková vybavenost kabiny pro „exotickou“ češtinu. O problému počtu tlumočnicků z novějších zemí EU jsme pojednali v teoretické části.

Ve výzkumu jsme se okrajově dotkli také tématu pilotáže. Až na dvě řecké tlumočnice dotázaní uvedli, že je jejich tlumočení někdy zdrojem pro ostatní kolegy. V rozhovorech pak respondenti uvedli, že je pilotáž potřebným nouzovým řešením a může být slabým článkem celého řetězu. Při tomto druhu tlumočení cítí zodpovědnost vůči kolegům a snaží se o maximálně zřetelné přetlumočení.

Celá třetina dotázaných uvedla, že nemá dostatek dokumentů na přípravu. Komplexnost problému byla dále osvětlena v dodatcích k otázkám a rozhovorech. Respondenti uvedli, že nejsou vždy všechny dokumenty dostupné v češtině. Dostupnost je podle nich také odlišná podle instituce. To však nebylo možné na základě dat z dotazníku statisticky doložit.

Nadpoloviční většina tlumočnicků se domnívá, že mají dostatek času na přípravu. V rozhovorech jsme se dále dozvěděli, že se někdy může stát, že bude tlumočnick zavolán na poslední chvíli a nebude tak mít možnost přípravy. Stává se to např., když někdo onemocní.

Čtyři pětiny dotázaných uvedly, že jejich práce není fyzicky náročná. Dvě třetiny však uvedly, že je náročná psychicky.

4.2. Shrnutí závěrů a doporučení

Čeština je pro tlumočníky v evropských institucích relativně novým pracovním jazykem. Ačkoliv je to jazyk obtížný, můžeme pozorovat jistou nesystematičnost při jeho studiu. Protože je tento jazyk v Evropské unii relativně nový, přidala si ho většina tlumočnicků později a není to tedy jazyk, se kterým by tlumočníci „vyrůstali“. Nejčastější motivací pro studium češtiny bylo přidání dalšího pracovního jazyka a drtivá většina dotázaných je s tímto rozhodnutím dodnes spokojena.

Největší problémy podle našich výsledků plynou ze čteného charakteru projevů. Ačkoliv to nebylo možné vždy statisticky prokázat, domníváme se, že s tím souvisí i příliš rychlý přednes a informační přesycenost textů. Tlumočníci tak musí text originálu často zkracovat. Na druhou stranu je jistě pozitivní zjištění, že jsou texty obecně srozumitelné a neobsahují ve větším měřítku gramatické ani slovosledné chyby.

Problém rychlosti by samozřejmě mohli nejsnadněji odstranit sami řečníci, kterým by konec konců mělo záležet na tom, aby se co největší část jejich projevu dostala k posluchačům. Pokud ovšem nebudou brát na své tlumočníky ohled, nelze těmto doporučit nic jiného, než aby projevy filtrovali.

Ukázalo se, že tlumočníci dobře znají realie a historii a zajímají se i o aktuální dění. Protože mají relativně nejvíce problémů s neznámými jmény a odkazy na jiné texty, doporučujeme jim, aby se při své přípravě, nakolik to bude možné, zaměřili především na tyto dva body.

Jako jeden z problémů jsme objevili kulturní odlišnost Čechů od ostatních národů Evropy. Projevy českých řečníků mohou působit nelogickým dojmem a také se v nich odráží snaha zamlžit pravý stav věci. Jak už bylo naznačeno v předchozích kapitolách, bude řešení tohoto problému úkolem spíše pro české politiky a výzvou pro český školský systém, než úkolem pro tlumočníky Evropské unie. Ti mají být jistě také mostem mezi kulturami, jejich možnosti v tomto směru jsou však omezené.

Pracovní prostředí je v Evropské unii obecně vyhovující. Bylo by ale vhodné zaměstnat více tlumočnicků s češtinou. Uvědomujeme si však, že je při stávajícím počtu jazyků obtížné zajistit minimálně dva tlumočnický pro všechny možné kombinace.

Pozitivní je dále zjištění, že instituce poskytují tlumočnickům všechny dostupné materiály a snaží se je o pracovní nabídky informovat týden předem. Nevýhodou tlumočnicků z češtiny je fakt, že některé dokumenty neexistují v české verzi.

Závěrem tedy můžeme říci, že se Evropská unie snaží vytvořit dobré pracovní podmínky pro své tlumočnický. Problémy jim však nezdřídka způsobují řečníci, kteří si pravděpodobně neuvědomují možnosti, které tlumočení ne/nabízí. Tlumočnický se snaží odbornou přípravou zlepšit svou situaci, která je však obecně vzato psychicky náročná a vysilující.

5.A. Resumé

Cílem práce bylo zmapovat politiku tlumočení v evropských institucích a vymezit základní problematické oblasti tlumočení se zaměřením na češtinu jako jazyk C, popř. podat možná doporučení ke zlepšení.

Teoretická část je rozdělena do dvou větších kapitol.

V první jsme se zabývali organizací tlumočení v evropských institucích, možnostmi osvojování nových jazyků, strategií přijímání nových tlumočnicků a jejich pracovními podmínkami.

Ve druhé části jsme vymezili možné oblasti problémů při tlumočení z češtiny. Byly to okruhy osobnost tlumočnicka, český řečník, charakter výchozího textu, očekávání posluchačů, pracovní prostředí, pilotáž a retour, materiály a čas na přípravu.

V empirické části jsme provedli dotazníkový výzkum mezi tlumočnický evropských institucí. Navazovaly volné rozhovory se třemi tlumočnický, při kterých jsme se pokusili osvětlit složitější problémy a doplnit dotazníkový výzkum.

Při výzkumu jsme se zaměřili na strategie přidávání dalších pracovních jazyků a způsoby studia češtiny. Dále jsme ověřovali okruhy možných problémů při tlumočení, které jsme vymezili v teoretické části. V rozhovorech jsme se pak dotkli hlubších příčin problémů, popř. některých možných řešení.

Výzkum ukázal, že je čeština stále ještě v institucích pocíťována jako jazyk nový a také svým způsobem „exotický“. Mezi nejpalčivější problémy patří odlišné kulturní myšlení českých řečníků, čtenost a informační nasycenost textů a dále vysoká rychlost přednesu. Pracovní podmínky v evropských institucích jsou obecně dobré, problémy však způsobuje již zmíněná „exotičnost“ češtiny.

5.B. Resumé

Das Ziel unserer Arbeit war, die Politik des Dolmetschens in den europäischen Institutionen zu erfassen und grundlegende Problembereiche des Dolmetschens mit der Ausrichtung auf Tschechisch als C-Sprache zu definieren, ggf. mögliche Verbesserungen zu empfehlen.

Der theoretische Teil ist in zwei größere Kapitel aufgeteilt.

In dem ersten haben wir uns mit der Organisation des Dolmetschens in den europäischen Institutionen, mit den Möglichkeiten des Aneignens neuer Sprachen, Strategien der Annahme neuer Dolmetscher und ihren Arbeitsbedingungen beschäftigt.

Im zweiten Teil haben wir die möglichen Problembereiche beim Dolmetschen aus dem Tschechischen erfasst. Es umfasste folgende Bereiche: Persönlichkeit des Dolmetschers, tschechische Redner, Charakter des Ausgangstexts, Erwartungen der Hörer, Arbeitsumwelt, Relais und Retour, Vorbereitung: Materialien und Zeit.

In dem empirischen Teil haben wir eine Untersuchung mit Hilfe von Fragebogen unter den Dolmetschern der europäischen Institutionen durchgeführt. Daran haben dann freie Interviews mit drei Dolmetschern angeknüpft, bei denen wir versucht haben, komplizierte Probleme aufzuklären und die Fragebogenforschung zu ergänzen.

Bei der Forschung haben wir uns auf die Strategien der Erweiterung um neue Arbeitssprachen und auf die Art und Weise des Tschechisch-Studiums konzentriert. Weiterhin haben wir die möglichen Problembereiche beim Dolmetschen überprüft, die wir im theoretischen Teil erfasst haben. Bei den Interviews haben wir dann tiefere Ursachen der Probleme gestreift, ggf. einige Lösungsansätze besprochen.

Die Forschung hat gezeigt, dass Tschechisch in den Institutionen immer noch als neue und einigermaßen „exotische“ Sprache wahrgenommen wird. Zu den dringenden Problemen zählen: unterschiedliches Kulturdenken der tschechischen Redner, hoher Ausmaß am Ablesen bei Vorträgen, Informationsfülle der Texte und hohe Geschwindigkeit der Vorträge. Die Arbeitsbedingungen in den europäischen Institutionen sind im Allgemeinen gut, Probleme werden aber durch den schon erwähnten „exotischen“ Charakter der tschechischen Sprache verursacht.

5.C. Summary

The aim of this work was to describe the politics of interpreting in European institutions and to define basic problems in interpreting with focus on Czech as a C language, or if possible to recommend potential improvements.

The theoretical part is divided in two extensive chapters.

The first one deals with organization of interpreting in European institutions, options to learn new languages, strategies of interpreter-engagement and their working conditions.

The second chapter defines possible problems in interpreting from Czech. Those are personality of interpreter, Czech speaker, source text characteristics, hearer expectations, working environment, relay and retour, preparation materials and time.

In the empirical part we had done a questionnaire research among the European institutions interpreters. It was then followed by interviews with three interpreters, in which we tried to clarify more complicated problems and to extend the questionnaire research.

The research focuses on strategies of adding new working languages and on ways used for studying the Czech language. We also verified the possible problematic areas in interpreting that had been defined in the theoretical part. In the interviews we touched upon deeper causes of some problems, also we discussed some possible solutions to these problems.

The research showed that Czech in European institutions is still perceived as a new language and in principle an “exotic” language. The biggest problems are different cultural thinking of Czech speakers, information overload of texts, the fact, that speakers often read, as well as high speed of speaking. Working conditions in European institutions are generally good, but problems caused by the above mentioned exoticness occur.

6. Bibliografie

Adamovská, L. 2005. *Postavení konferenčního tlumočnicka ve společnosti* (dipl. práce). Praha: ÚTRL FF UK.

Alexieva, B. 1997. A Typology of Interpreter-Mediated Events. *The Translator* 3/2: 153-174.

Čeňková, I. 1988. *Teoretické aspekty simultánního tlumočení*. Praha: UK.

Čeňková, I. 2007a. Každodenní realita pro konferenční tlumočnický v evropských institucích. In Dolník, J., Bohušovská, Z., Huťková, A. (eds.). *Translatológia a jej súvislosti* 2. Banská Bystrica: FF UMB. 97-112.

Čeňková, I. 2007b. Úloha tlumočení v globalizovaném světě 21. století. In Gromová, E., Muglová, D. (eds.). *Preklad a kultura* 2. Nitra: Univerzita Konštanína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta. 23-35.

Dillinger, M. 1990. Comprehension during interpreting: what do interpreters know that bilinguals don't? *The Interpreters' Newsletter* 3. 41-58.

Feldweg 1996. *Der Konferenzdolmetscher im internationalen Kommunikationsprozess*. Heidelberg: Julius Groos.

Garzone, G. 2002. Quality and norms in interpretation. In Garzone, G., Viezzi, M. (eds.). *Interpreting in the 21st Century. Challenges and Opportunities*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing. 107-133.

Gile, D. 1991. A Communication-Oriented Analysis of Quality. Translation: Theory and Practice. In Larson, M. L. (ed.). *SUNY* 5. Binghamton/New York: ATA Scholarly Monograph Series. 198.

Gile, D. 1995. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing.

Gutvirthová, J. 2008. *Role tlumočníka v azylovém řízení s čínsky hovořícími migranty* (dipl. práce). Praha: ÚTRL FF UK.

Jones, R. 1998. *Conference Interpreting Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.

Kalina, S. 2002. Quality in interpreting and its prerequisites. In Garzone, G., Viezzi, M. (eds.). *Interpreting in the 21st Century. Challenges and Opportunities*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing. 121-130.

Kodym, J. 2006. *Zkušenosti se simultánním tlumočením do jazyka „B“*. *Tlumočení v evropských institucích* (dipl. práce). Praha: ÚTRL FF UK.

Kurillová, M. 1998. *Proces simultánního tlumočení a jeho vliv na tlumočnickův projev v mateřském jazyce* (dipl. práce). Praha: ÚTRL FF UK.

Kurz, I. 2001. Conference Interpreting: Quality in the Ears of the User. *Meta XLVI*, 2: 349-410.

Kurz, I. 2002. Physiological stress responses during media and conference interpreting. In Garzone, G., Viezzi, M. (eds.). *Interpreting in the 21st Century. Challenges and Opportunities*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing. 195-202.

Marzocchi, C. 2005. On norms and ethics in the discourse on interpreting. *The Interpreters' Newsletter* 13. 87-107.

Pöchhacker, F. 2002. Researching interpreting quality: Models and methods. In Garzone, G., Viezzi, M. (eds.). *Interpreting in the 21st Century. Challenges and Opportunities*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing. 95-106.

Pöchhacker, F. 2006. "Going Social?" On pathways and paradigm in interpreting studies. In Pym, A., Schlesinger, M., Jettmarová, Z. (eds.). *Sociocultural Aspects of Translating and Interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing. 215-232.

Riccardi, A. 2002. Interpreting research: Descriptive aspects and methodological proposals. In Garzone, G., Viezzi, M. (eds.). *Interpreting in the 21st Century. Challenges and Opportunities*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing. 15-27.

Shlesinger, M. et al. 1997. Quality in Simultaneous Interpreting. In Gambier, Y., Gile, D., Taylor, Ch. (eds.). *Conference Interpreting: Current Trends in Research*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing. 123-131.

Vik-Tuovinen, G. 2002. Retrospection as a method of studying the process of simultaneous interpreting. In Garzone, G., Viezzi, M. (eds.). *Interpreting in the 21st Century. Challenges and Opportunities*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing. 63-71.

Weale, E. 1997. From Babel to Brussels: Conference Interpreting and the Art of Impossible. In Poyatos, F. et al. (ed.). *Nonverbal Communication and Translation. New Perspectives and Challenges in Literature, Interpretation and Media*. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins Publishing. 298-312.

Zpráva Evropského účetního dvora. *Zvláštní zpráva č. 5/2005. Výdaje na tlumočení*. Úřední věstník EU, C 291.

Internetové zdroje

Agreement on Working Conditions and the Pecuniary Regime for Auxiliary Conference Interpreters (ACIs) Recruited by the Institutions of the European Union.

http://europa.eu/interpretation/doc/conv_en_2008.pdf, 8. 4. 2010, 21:21.

AIIC's Conference Interpretation Glossary.

<http://aiic.net/glossary/default.cfm?letter=A>, 25. 4. 2010, 21:37.

České předsednictví Evropské unie. Kdo zajišťuje tlumočení a do kterých jazyků jsou jednání tlumočena? www.eu2009.cz/cz/czech-presidency/ask-czech-presidency/faq/casto-kladene-dotazy-516/,

25. 4. 2010, 21:24.

EUR-LEX. Přístup k právu Evropské unie. <http://eur-lex.europa.eu/>, 7. 4. 2010, 23:02.

European Personnel Selection Office. <http://europa.eu/epso/>, <http://www.eu-careers.eu/>, 9. 4. 2010, 11:27.

Evropský parlament. <http://www.europarl.europa.eu>, 26. 3. 2010, 15:53.

Generální ředitelství pro tlumočení. Evropská komise.

http://scic.ec.europa.eu/europa/jcms/j_8/uvodni-stranka, 30. 3. 2010, 19:27.

InterActive Terminology for Europe.

<http://iate.europa.eu/iatediff/SearchByQueryLoad.do;jsessionid=9ea7991930d62bf95c9e3970461992f9857b99d66380.e38KbN4MchyMb40SbxyRaN0Kch50?method=load>,

7. 4. 2010, 22:59.

Interpretation: where do we stand one year after Enlargement? DG SCIC.

<http://europa.eu/languages/servlets/Doc?id=526>, 7. 4. 2010, 23:21.

Interpreting for Europe. http://europa.eu/interpretation/index_en.htm, 26. 3. 2010, 16:32.

Interpreting for Europe. Becoming a Freelance Interpreter with the European Institutions. http://europa.eu/interpretation/accreditation_en.htm, 8. 4. 2010, 21:10.

Jazyky a Evropa. <http://europa.eu/languages/>, 26. 3. 2010, 16:25.

Jones, R. 2003. *Místní oddělení pro překlad a tlumočení Evropské unie v České republice.* www.jtunion.org/spip/IMG/rtf/www_68_Jones.rtf, 16. 9. 2009, 11:00.

Kahane, E. 2000. *Thoughts on the Quality of Interpretation.* <http://aiic.net/ViewPage.cfm/page197.htm>, 16. 9. 2009, 10:32.

Many tongues, one family. Languages in the European Union. Luxembourg: European Commission. <http://ec.europa.eu/publications/booklets/move/45/en.pdf>, 26. 3. 2010, 16:40.

Ředitelství tlumočnické služby. Soudní dvůr. http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_12357/?hlText=tlumo%C4%8Den%C3%AD, 4. 4. 2010, 17:31.

Technické normy. Kabiny pro simultánní tlumočení – Obecné charakteristiky a vybavení. ČSN ISO 2603. <http://www.technickenormy.cz/csn-iso-2603-kabiny-pro-simultanni-tlumoceni-obecne-charakteristiky-a-vybaveni/>, 26. 3. 2010, 16:09.

Texas A&M University, Department of Statistics. SPSS Tutorial. <http://www.stat.tamu.edu/spss.php>, 3.12.2009, 10:37.

Sociologická literatura

Břicháček, V. 1978. *Úvod do psychologického škálování*. Bratislava: Psychodiagnostické a didaktické testy.

Disman, M. 2000. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.

Hebák, P. 2004. *Vícerozměrné statistické metody I*. Praha: Informatorium.

Hendl, J. 2004. *Přehled statistických metod zpracování dat*. Praha: Portál.

Jeřábek, H. 1993. *Úvod do sociologického výzkumu*. Praha: Karolinum. 119-147.

Kerlinger, Fred N. 1972. *Základy výzkumu chování*. Praha: Academia. 601-622.

Pergler, P. a kol. 1969. *Vybrané techniky sociologického výzkumu*. Praha: Svoboda.

Tuček, M., Machonin, P. 1996. *Česká společnost v transformaci*. Praha: SLON.

7. Přílohy

7.1. Dotazník

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze,
nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
Ústav translatologie
Veronika Višková,
Překladatelství a tlumočnictví němčina, Sociologie, 5. ročník

Čeština jako tlumočnický jazyk „C“ v evropských institucích

Tento dotazník slouží pro účely diplomové práce zaměřené na problematiku užívání češtiny jako jazyka „C“. Vedoucí práce je paní Prof. PhDr. Ivana Čeňková, CSc. Výzkum bude probíhat mezi tlumočníky a tlumočnicemi Evropského parlamentu a Evropské komise a je anonymní.

Celý dotazník obsahuje 24 otázek. Prosíme Vás o jeho vyplnění a zaslání na e-mail

v.viskova@seznam.cz.

Děkujeme

Instrukce k vyplňování dotazníku:

- ✓ Své odpovědi vepisujte do prázdných polí tabulek:

→

- ✓ Pokud volíte z výčtu odpovědí, vepište vedle vybrané odpovědi „x“:

Př.: Která barva je Vaše oblíbená?

a) modrá	
b) červená	
c) zelená	

→

a) modrá	
b) červená	
c) zelená	x

I. Nejdříve bychom se Vás chtěli zeptat na Vaše zkušenosti se studiem češtiny.

1. Vaším mateřským jazykem je:

2. Které jazyky používáte při výkonu své tlumočnické profese (kromě mateřštiny)?
Na první pozici (zleva doprava) uveďte nejčastěji používaný jazyk.

jazyky B					
jazyky C					

3. Kolik let tlumočíte z češtiny?

4. Jakým způsobem jste si osvojoval(a) češtinu?

Je možné vybrat více odpovědí.

a)	studium na střední škole	
b)	studium na vysoké škole	
c)	studium v jazykové škole	
d)	kurzy organizované EU	
e)	pobyt v ČR	
f)	v rodině	
g)	samostudium	
h)	jiné:	

5. Zvolil(a) jste při studiu češtiny jinou strategii než při studiu ostatních jazyků, nebo jste postupoval(a) obdobně?

a)	Postupoval(a) jsem obdobně.	
b)	Zvolil(a) jsem odlišnou strategii.	
	Jakou:	

6. Po kolika letech studia češtiny jste si ji přidal(a) jako jazyk C?

7. Proč jste se rozhodl(a) učít se česky?

Vyberte prosím pouze jednu odpověď.

a)	zajímám se o cizí jazyky obecně	
b)	chtěl(a) jsem si přidat další jazyk ke svým stávajícím pracovním jazykům	
c)	z rodinných nebo jiných osobních důvodů	
d)	z jiných důvodů:	

8. Pokud byste se mohl(a) rozhodnout znovu, zda se věnovat češtině, zvolil(a) byste ji nebo raději jiný jazyk?

a)	Zvolil(a) bych češtinu.	
b)	Zvolil(a) bych jiný jazyk.	

Chtěl(a) byste něco dodat k některé z otázek 1.-8.?

--

II. Nyní bychom se Vás rádi zeptali na konkrétní problémy, které se mohou vyskytnout při výkonu Vaší profese. Zajímají nás především problémy, které vznikají při tlumočení z češtiny.

9. Domníváte se, že se občas stává, že český řečník:

Vepište prosím do Vámi zvoleného políčka „x“.

Např.:

1	2	3	4	5
			x	

	1	2	3	4	5	
mluví příliš pomalu						mluví příliš rychle
mluví přibližně stále stejně rychle						mluví nekonzistentní rychlostí
mluví nesrozumitelně						mluví srozumitelně
používá neobvyklý idiolekt						nepoužívá neobvyklý idiolekt
nepoužívá neslušné výrazy						používá neslušné výrazy
nadměrně užívá pauzy						nedostatečně užívá pauzy
nevyjadřuje se dostatečně logicky						vyjadřuje se dostatečně logicky
používá přirozenou intonaci						používá nevhodnou intonaci
nevhodně segmentuje text						přirozeně segmentuje text
opravuje řečené						mluví plynule bez opravování
text spíše čte						text volně přednáší

10. Pokud mluvčí řekne něco, co je zřejmě omyl způsobený jeho nepozorností či neznalostí, ...
Vyberte prosím pouze jednu odpověď.

a)	nezměněný ho přetlumočíte.	
b)	nahradíte ho tím, co je správně.	
c)	dáte nějakým způsobem najevo, že se řečník možná zmylil.	

11. Výchozí text většinou ...

	1	2	3	4	5	
obsahuje gramatické chyby						neobsahuje gramatické chyby
obsahuje věty s nesprávným slovosledem						neobsahuje věty s nesprávným slovosledem
neobsahuje dostatek informací						obsahuje příliš mnoho informací
příliš zamlžuje skutečnosti						vyjadřuje se příliš přímo
mate svou ironičností						nemate ironičností

12. Stává se, že v průběhu tlumočení narazíte na problematické ...

Vepište do zvoleného pole „x“.

	rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne
a) kulturní reálie				
b) odkazy do historie				
c) neznámá jména				
d) neznámé aktuality				
e) vtipy				
f) výrazy ve třetím jazyce				
g) citáty				
h) neznámé termíny				
i) odkazy na jiné texty				
j) fráze				
k) metafory				

13. Stává se často, že je pro Vás obtížné...

... zachovat řečníkův rétorický efekt?

	1	2	3	4	5	
ano						ne

... nalézt přesný ekvivalent řečeného?

	1	2	3	4	5	
ano						ne

14. Jste často nucen(a) výrazně zkracovat originál?

	1	2	3	4	5	
ano						ne

15. Máte dojem, že mají posluchači ...

a) příliš velká očekávání, co se týče tlumočnickova výkonu.	
b) realistická očekávání, co se týče tlumočnickova výkonu.	
c) příliš malá očekávání, co se týče tlumočnickova výkonu.	

Chtěl(a) byste něco dodat k některé z otázek 9.-15.?

--

III. Další část dotazníku pojednává o pracovním prostředí a podmínkách.

16. Je obvykle v prostředí, ve kterém pracujete:

	1	2	3	4	5	
nadměrný hluk						ticho
dostačující technické vybavení						nedostačující technické vybavení
příliš horko						příliš zima
často vydýchaný vzduch						čerstvý vzduch
možnost vidět řečníka						není možnost vidět řečníka
zajištěn kvalitní přenos zvuku						není zajištěn kvalitní přenos zvuku

17. Je někdy Vaše tlumočení zdrojem pro další tlumočníky při relay?

a)	ano	
b)	ne	

18. Máte pocit, že máte před zasedáním ...

	1	2	3	4	5	
dostatek času na přípravu						nedostatek času na přípravu
nedostatek podkladů a dokumentů						dostatek podkladů a dokumentů

19. Stává se někdy, že je konference ...

	ano	ne
a) příliš fyzicky náročná		
b) příliš psychicky náročná		

Chtěl(a) byste něco dodat k některé z otázek 16.-19.?

--

IV. A nyní ještě pár otázek závěrem.

20. Kolik let tlumočíte celkem?

21. Kolik let tlumočíte pro evropské instituce?

22. Pro kterou z evropských institucí pracujete v současnosti?

23. Kolik je Vám let?

24. Jste

a)	žena	
b)	muž	

Chtěl(a) byste něco dodat k některé z otázek 20.-24.?

Velmi Vám děkujeme, že jste věnoval(a) svůj čas tomuto dotazníku. Vaše odpovědi budou spolu s dalšími statisticky zpracovány a použity pro účely výše zmíněné diplomové práce.

Adresa pro zasílání odpovědí je: v.viskova@seznam.cz

7.2. Rozhovor „A“: přepis

Stálý konferenční tlumočník zaměstnaný u Evropské komise (Aj, 50).

7 let tlumočí z češtiny, pro evropské instituce 27 let.

datum rozhovoru: 2. 11. 2009

Mohl byste porovnat způsob studia češtiny a ostatních jazyků?

Francouzštinu, němčinu a italštinu jsem se učil ve škole. Francouzštinu a němčinu jsem potom studoval jako jazyk a literaturu na fakultě v Anglii. A potom, když jsem začal pracovat jako tlumočník v EU, protože je po několika letech žádoucí přidat si pracovní jazyky, jsem znovu oživil svou italštinu. To ale bylo dost jednoduché, protože už jsem se jí předtím učil ve škole. To jsem dělal až do roku 1986.

A jak jsem se učil češtinu? Bylo to o mnoho později. To je obrovský rozdíl, protože to je jediný jazyk, který jsem se učil jako dospělý. Nejdříve jsem měl soukromou učitelku v Bruselu, rodilou mluvčí z Moravy.

Tyto učitele dotuje Evropská unie?

Ano. Pokud je člověk tlumočník v Evropské komisi, může navštěvovat jazykové kurzy. Pokud není vhodný jazykový kurz a tlumočník se chce učit jazyk a Komise si myslí, že to je pro ni užitečné, tak dotuje. A v té době, tj. od roku 1997, už bylo jasné, že Česká republika vstoupí do EU. Vůbec jsme neměli tlumočnický se znalostí češtiny, tak to bylo úplně v zájmu Komise.

Protože v té době ještě nebyl kurz češtiny, našel jsem si sám soukromou učitelku, ale zaplatila ji Komise. Učil jsem se jednou týdně, hodinu a půl.

Napsal jste, že jste také chodil do jazykové školy.

Evropská komise financuje výuku přímo v Bruselu, ale potom také různé jazykové pobyty. Musím říct, že je Evropská komise opravdu moc štedrá nebo asi moc moudrá, protože pomáhá tlumočnickům, aby se učili jazyky. A to znamená, že jsem byl dvakrát v jazykové škole v Praze a dvakrát to financovala Komise.

Když je tlumočnická víceméně hotová, zná už dobře jazyk a eventuelně by mohl tlumočit, aby bylo všechno co nejlepší, máme nárok na studijní pobyt minimálně tři měsíce. Může to být až šest měsíců. Závisí to na té dané zemi. Já jsem mohl žít v České republice a měl jsem také studijní pobyt. Zaplatila to Komise.

Ty jazykové kurzy pořádá nějaká soukromá firma, nebo univerzita, nebo si můžete nějaký vybrat sám?

Kurz v Čechách si můžu vybrat já.

Poté co studujete češtinu několik let, kdy se rozhodnete, že už můžete tlumočit?

Je určitá oficiální struktura kurzů. To je normální situace. Já jsem měl soukromou učitelku jenom proto, že jsem začal dřív než ostatní. Kolegové, kteří začali o rok nebo o dva roky později než já, už měli kurz.

Když je kurz, trvá v podstatě, říkám v podstatě, protože zase jsou výjimky podle jazyků atd., ale v podstatě to trvá tři roky. Je tam oficiální učitel, zná Komisi a ví, jakou potřebujeme úroveň. Na konci každého roku jsou zkoušky a po třetím ročníku řekne, ti a ti tlumočníci už jsou víceméně hotovi a stačí jenom ten studijní pobyt v zemi. Tak to je opravdu velice oficiální. Nemůžeme říct my, že si myslíme, že už můžeme.

Když má člověk, jako jsem měl já, soukromého učitele, v tom případě ten učitel musí potvrdit, že má student dostatečnou úroveň. To je trochu složitější, protože to může být soukromý učitel, který nezná moc dobře tlumočení, nezná moc dobře Komisi atd. Ale myslím, že tam není moc velké riziko, protože tlumočníci jsou v podstatě seriózní. Nikdo by nechtěl tlumočit z jazyka, který nezná. To by bylo sebevražedné. Už jenom kvůli prestiži. Spíš jsme příliš opatrní.

Obecně je tedy taková tendence, že tlumočnick začne s několika jazyky a potom si přidává další. A to je asi hlavně z pracovních důvodů.

Ano.

Vidíte v tom nějakou tendenci, že si třeba tlumočníci snaží vybírat příbuzné jazyky? Například, že byste si teď přidal slovenštinu?

Spíš ano. Já si ji přidám pravděpodobně za rok nebo dva. Vlastně už bych si ji přidal, ale teď v první polovině roku bylo české předsednictví a musel jsem se strašně moc soustředit na češtinu. Je jasné, že když má člověk například španělštinu, tak velice často přidává za několik let i portugalsštinu.

Někteří lidé vyplnili v dotazníku i šest jazyků. Opravdu pracují neustále ve všech těch jazycích, nebo se spíš střídají taková období?

Ne, člověk pracuje opravdu ze všech jazyků. První věc, co musí být úplně jasná je, že se jedná o pasivní pracovní jazyky. Já bych nikdy nepracoval do němčiny, do italštiny, do češtiny. To je úplně vyloučené. Tlumočíme z těch jazyků. V Bruselu, kde pracujeme hlavně v Komisi a v Radě ministrů, protože tlumočníci z Komise pracují velmi často v Radě ministrů, tam jsou schůze s různými jazykovými kombinacemi. Mohou to být například jenom dva jazyky, francouzština a angličtina, nebo jenom tři jazyky, francouzština, angličtina, němčina. Tlumočnick, který má např. češtinu nebo polštinu nebo něco dost vzácného, nikdy nepracuje na takových schůzích, protože to je plýtvání zdroji. Já pracuji vždycky na schůzích, kde je čeština. A když je čeština a jazyky angličtina, francouzština, italština, tak záleží na tom, kdo mluví ten den, kdo mluví víc, míň atd. Občas se vrátím domů večer a netlumočil jsem ani slovo z němčiny. A občas strašně moc z němčiny a málo z italštiny atd. Teď, když skončilo předsednictví, mluví Češi spíš málo. To je pravda. Je to trošku problém, protože se člověk vlastně nemůže dost cvičit. Ale víceméně tlumočím každý týden ze všech jazyků.

V dotazníku jsme chtěli zjistit nejpodstatnější důvod, proč jste si vybral češtinu. Vy jste jich vyplnil více. Chápu, že má každý člověk důvodů několik, ale chtěla jsem vás požádat, abyste řekl, který z nich byl nejdůležitější.

Jestli to nevadí, rád bych to stručně vyprávěl.

Pracuji v Komisi od začátku 80. let. Na začátku 90. let už jsme začali spolupracovat se zeměmi a s univerzitami bývalého sovětského bloku ve střední a východní Evropě. Už v té době jsem učil tlumočení. Byl jsem vedoucí projektu spolupráce výuky tlumočení s Varšavou, Budapeští a Prahou. Od té doby, už od roku 1991, jsem měl velice dobré vztahy ke kolegům tady. Ta univerzita, to říkám opravdu upřímně, už v té době byla velice kvalitní, co se týká výuky tlumočení. Osobně jsem měl dobrý vztah ke kolegům. Měl jsem rád Prahu a Českou republiku a neučil jsem se česky. A potom časem jsem si řekl, asi by byl dobrý nápad učit se česky. V roce 1996 Václav Klaus jako premiér podal žádost České republiky o vstup do EU.

Hlavně jsem měl silný vztah k městu, univerzitě, ke kolegům, a potom to byl myslím dost rozumný tah, když chce mít člověk nějakou zajímavější kariéru.

Ted' tedy plánujete přidat si slovenštinu. Plánujete si potom přidávat i další jazyky?

Pravděpodobně švédštinu, ale je to z jiných důvodů. Umím dobře švédsky, ale zatím netlumočím. Myslím, že mi chybí už jen málo.

Je to pro tlumočníka trochu problém. Francouzštinu, němčinu a italštinu jsem měl 15 let a nic jiného. Člověk musí sledovat, číst zprávy, znát tu kulturu atd. Myslím, že člověk nikdy nemá tak hlubokou znalost země a kultury, když se učí jazyk později. Miluji Českou republiku, českou kulturu. Je to pravda. Čtu pravidelně česky atd. atd., ale nemůžu to znát tak, jako znám francouzštinu, která je jazykem, který jsem se učil od jedenácti let. Není to stejné. Studoval jsem francouzskou literaturu na fakultě. To je něco jiného.

Pořád přidávat další jazyky je dost problematické, protože potom je skoro nemožné udržovat dostatečnou úroveň.

Říkáte, že jste studoval literaturu a jazyk. Takže se nejednalo o tlumočení?

Ne. Já jsem se neučil tlumočení na fakultě. Já jsem dostudoval německý jazyk a literaturu, francouzský jazyk a literaturu, a potom jsem nevěděl co dělat. Chtěl jsem dělat sám výzkum na fakultě, chtěl jsem napsat doktorát o Proustovi. A potom víceméně náhodou jsem měl příležitost dostat školení, technické cílené školení, jako tlumočnické právě v Evropské komisi. To už neexistuje. Ale v té době Evropská komise sama školila své tlumočnické.

Školení trvalo šest měsíců, bylo velmi intenzivní a velice prakticky orientované na tlumočení v EU.

Zaměříme se teď na druhé téma. Jaké máte problémy při tlumočení? Vypsala jsem seznam možných problémů podle vašeho dotazníku. Jedná se hlavně o problémy při tlumočení z češtiny, ale některé z těchto problémů by se asi daly pojmut i obecně.

Pro mě osobně, a teď mluvím velice upřímně, problém, který mám s Čechy, je, že se řečník velice často nevyjadřuje dostatečně logicky. Myslím si, že je to částečně dané tím, jak se vyjadřují Češi všeobecně. Jsou výjimky. Ale velice často Češi dost mlží. Myslím si, že historicky je to moc zajímavé. Vy mluvíte německy a myslím, že je obrovský rozdíl mezi Němcem a Rakušanem jako řečníky. A Češi jsou o mnoho blíže Rakušanům. Myslím, že tam je opravdu nějaké kulturní, duševní dědictví.

Projev není vždycky logický a myslím, že je to částečně také dané tím, že politická situace v České republice, hlavně teď v roce 2008/9, byla velice napjatá, velice komplikovaná, nejasná. Velice často Češi nevěděli ani, co chtějí říct nebo co smějí říct. Politicky, na jedné straně jsme pro Lisabonskou smlouvu, ale na druhé straně máme výhrady atd. Tak to bylo trochu komplikované z tohoto hlediska. To je jedna věc. Druhá věc je právě ono zamlžování skutečností. A potom si myslím, že hlavní problém je jenom, že občas lidé čtou a čtou rychle.

Máte nějaké strategie, jak se vyrovnáváte s těmito problémy, když třeba Češi mluví nelogicky?

Tak nejdříve, když mluví nelogicky. Myslím si, že nejlepší je čekat, analyzovat a být velice opatrný. Neriskoval bych. Když Čech neříká ani ano ani ne, tak bych nepodléhal pokušení říct ano nebo ne. Také musím mlžít. Asi je to ale elegantnější než originál. Opravdu čekat a analyzovat.

Druhý problém je ta rychlost. Na to mám odpověď, ale musím říct, že je to dobré v teorii, ale nevyšlo mi to vždycky. Když je řečník velice rychlý, hlavně když čte, tak musí člověk hlavně filtrovat. Musí přemýšlet, velice rychle rozumět a potom filtrovat to nejdůležitější a říct jenom to nejdůležitější a zbytek vynechat. Občas se mi to dařilo, ale mám jeden příklad, kdy se mi to vůbec nepovedlo. Bylo to v květnu na fóru o jaderné energii. To je hlavně iniciativa Slovenska a právě České republiky. Přišel pan Topolánek už jako bývalý premiér a měl projev, který četl. Schválně měl velice polemický projev a četl ho šíleně rychle. A říkám upřímně, že jsem se s tím velice špatně vypořádal. Bylo to rychlé, neměl jsem reflexy, abych filtroval, co chce řečník opravdu říct. Myslím si, že by každý tlumočník měl být dost skromný, aby uznal, že to sem tam nefunguje, i když má strategii a zkušenosti a znalosti atd. Jsou případy, kdy to moc nejde.

Ráda bych se zeptala na vaši přípravu. Čas na přípravu a dokumenty k přípravě jste hodnotil na střední úrovni. Zajímalo by mě, jak to obecně probíhá. Mohl byste popsát ten proces?

Ano, velice stručně. Pro mě to není moc velký problém.

Je nás hodně. V Evropské komisi je asi 500 stálých tlumočnicků, navíc u nás pracuje každý den hodně freelance tlumočnicků. Každý den nás je celkem 700 - 800. Každý den je v Bruselu minimálně 50 schůzí s tlumočením. Abychom všechno organizovali, máme v Evropské komisi tým, který programuje všechny schůze a všechny tlumočnický na těch schůzích. To se dělá částečně počítačovým programem. Potom jsou tam odborníci, kteří znají tlumočnický a nejrůznější triky. Ti dávají dohromady nejlepší týmy tlumočnicků podle jazykových kombinací. To znamená, že musíme dělat všechno a nevíme dlouho dopředu, na které schůzi budeme pracovat. Normálně to víme týden předem, což není

špatné. Ale během pracovního týdne se to může změnit, protože se může změnit jazyková kombinace na dané schůzi nebo může onemocnět kolega a někdo ho musí nahradit víceméně přes noc atd.

Teoreticky víme týden předem, kde budeme pracovat, jaké bude téma. Máme přístup k dokumentům přes počítačovou databázi a můžeme si vyhledat v podstatě všechny důležité dokumenty nutné pro tu schůzi, a potom si je číst a připravit se, například v mém případě v angličtině, protože to je cílový jazyk. Potom budu hledat také stejnou dokumentaci v jiných jazycích. Neexistuje vždycky ve všech jazycích. Když to je text Evropské komise, tak to je třeba přeložené jenom do francouzštiny, němčiny a angličtiny, a tak mají Češi smůlu, zatím. Ale v podstatě velice často člověk má ty dokumenty, má je v různých jazycích a může se připravit.

Může se objevit několik problémů.

c) Je tolik dokumentů, že na ně nemáme čas. Stovky stran. A když máme 5 různých témat během jednoho týdne, tak to moc nejde. Máme opravdu doslova zemědělství v pondělí a letectvo v úterý. To se změní. A potom ve středu máme finanční služby. A když máme pokaždé stovky stran, tak to je příliš. Musíme být opravdu velice vybíraví.

d) Druhý problém jsou změny na poslední chvíli. Člověk si myslel, že to budou finanční služby, což je moc složité a technické. Připravili jsme se pilně a vzorně. A potom najednou už to nejsou finanční služby, ale je to letectvo. Je to problematičké, ale pro mě to není hlavní problém.

Hlavní problém jsou spíš špatní řečníci a hlavně ti, kteří čtou texty příliš rychle.

Brání gramatické chyby porozumění?

To mi tolik nevadí, ale asi je to proto, že jsem Angličan. Protože největší problémy jsou u řečníků, kteří nejsou rodilí mluvčí angličtiny, ale mluví anglicky. Buď proto, že musí, bohužel v dané schůzi není řečněme bulharština. Bulhar musí mluvit cizím jazykem. Nejčastěji to bude anglicky. A jsou další delegáti, kteří si myslí, a to je omyl, že to bude lepší, když budou mluvit anglicky, protože to bude přímá komunikace. Nemusí přes tlumočníky atd. To je omyl. Nevysvětlím teď ale proč. Kolegové v jiných kabinách strašně moc trpí. Řečník má např. špatný přízvuk, špatnou intonaci a dělá

obrovské gramatické chyby, používá špatně vazby. Je to až do té míry, že občas říkají úplný opak toho, co chtějí říct.

To už je všechno. Děkuji za rozhovor.

Nemáte zač.

7.3. Rozhovor „B“: přepis

Freelance konferenční tlumočnice akreditovaná u evropských institucí (It, 36).

4 roky tlumočí z češtiny, pro evropské instituce 8 let.

datum rozhovoru: 2. 11. 2009

Jak dlouho jste se učila češtinu?

Nezačala jsem češtinu studovat v určité době, že bych si řekla: „od tohoto dne začnu“. Ne. To tak samozřejmě nebylo. Pokud se mě zeptáte: „kdy jste začala“, tak to opravdu nevím.

Jak jste se učila ostatní jazyky?

To bylo jasné. Bylo to takovou normální cestou. Angličtinu jsem dělala od jedenácti let. Normálně máme v Itálii výuku ve škole. A potom na univerzitě. To byl jeden cizí jazyk. A ostatní jsem se potom učila po 19. roku věku, protože jsem se učila holandštinu a angličtinu na univerzitě. A ty ostatní tři jazyky sama.

Holandštinu a angličtinu jsem tedy studovala na univerzitě – tlumočnictví. Francouzštinu jsem se naučila v různých kurzech. To samé platí také pro češtinu a slovenštinu.

Byla to Vaše iniciativa nebo jste byla podporována EU?

Francouzština byla vyžadována. Částečně to byla moje iniciativa, částečně jsem byla podporována. Dostala jsem stipendium na tři měsíce.

Čeština byla zcela moje iniciativa. Nedostala jsem žádné stipendium, nic. Slovenština byla také moje iniciativa, opět jsem dostala stipendium na tři měsíce.

Kurzy také dotovala EU nebo ne?

Ne. Pouze stipendium. Čeština nebyla dotována vůbec, jenom na francouzštinu a slovenštinu jsem dostala ty tříměsíční stipendia. Mohla jsem si s nimi udělat, co jsem chtěla. Zaplatila jsem si s nimi kurzy.

Jak jste studovala češtinu?

Přijela jsem do Prahy. Nějakou dobu jsem žila částečně v Bruselu, částečně v Praze. Začala jsem chodit na kurzy. Kolektivní kurzy nebyly moc dobré, protože jsou tam různí studenti, kteří nemají všichni stejné potřeby. Potom jsem začala studovat sama a měla jsem soukromé hodiny, několik týdně. Poté jsem se zaměřila na státní jazykovou zkoušku z češtiny, kterou jsem potom složila. Přípravovala jsem se na ni ale sama. Potom jsem začala tlumočit.

Měla jste dřív češtinu než slovenštinu?

Ano.

Proč jste si vybrala slovenštinu?

Myslela jsem si, že to bude dobré, když už jsem tolik rozuměla. Myslela jsem si, že už je to jen malý krůček. Ve skutečnosti ale zas až tak malý není.

Plánujete si přidat další jazyky?

Vůbec ne. Ráda bych si nějaké vyškrtla.

V dotazníku píšete, že byste si vybrala raději jiný jazyk než češtinu. Který?

Já bych si vybrala němčinu, protože mám pocit, že údržba češtiny je příliš těžká. Není to tolik používaný jazyk. Tlumočník tak musí investovat hodně svého soukromého času. Pokud bych si vybrala nějaký jiný jazyk, tak by pro mě němčina byla dobrá volba, protože je podobná nizozemštině. Naučila bych se ji docela rychle. Ale se svojí kombinací jazyků už mám dost práce. Proto o tom neuvažuji. Občas, když vidím, jak je to s češtinou těžké, přemýšlím o tom, že bych si bývala mohla vybrat něco jiného.

To už se teď nedá škrtnout?

Dá se to, ale byla by to škoda. Jazyky jsou jako děti. Když už je máte, tak je nemůžete jen tak vykpnout, vzít si dovolenou.

Je to často tak, že si tlumočníci chtějí přidat pracovní jazyk, a vlastně jen proto se ho začnou učit?

Většinou ano. Ale v mém případě to tak nebylo. V mém případě to byla soukromá záležitost.

Někteří lidé si jednoduše dají úkol a ten splní.

Máte nějakou strategii pro studium jazyků?

Myslím si, že je to individuální záležitost. Každý je jiný. Někdo se potřebuje hodně učit gramatiku před tím, než začne mluvit. Já se tím na začátku moc nezabývám, spíše se netrápím. Gramatiku přidám raději později. Někdo musí začít gramatikou, někdo poslechem. Každý to má jinak. Někdo třeba čte knihy v daném jazyce, i když tím jazykem vůbec nemluví.

Jaké jsou problémy českých řečníků? V dotazníku jste uvedla, že mluví moc rychle.

Často čtou, proto je to rychle. Když někdo mluví rychle, ale mluví z patra, dá se to. Nejsou si jisti, tak čtou. Je to komplikovaná struktura. Je to psaná čeština a ještě předčítaná. Je to těžší.

Nedělají přirozeně pauzy. Když člověk mluví z patra, tak trošku zastaví, aby mohl přemýšlet o výběru slov atd., ale když čtete, tak pauzy nejsou přirozené.

Během předsednictví ale nečetli všichni. Tam jsem právě viděla ten rozdíl, když někdo čte a když někdo jen tak mluví z patra.

Taky musím říct, že čeština v porovnání s jinými jazyky moc nepoužívá intonaci. Připadá mi, že intonace češtiny mi vůbec nepomáhá v tom, rozeznat co je důležité a co není důležité. Vidím to, když třeba Čech mluví anglicky. Všechno říká se stejnou intonací a vidím, že třeba já, která znám češtinu, to mohu lépe sledovat než třeba kolegové. Pro ně to je takové ploché.

Řečníci v češtině nepoužívají idiomatické výrazy. To se stává spíše v jiných jazycích, ale ne v češtině.

Reálie mi také nedělají problémy. Člověk samozřejmě musí sledovat aktuální dění.

Máte pocit, že Češi mluví nelogicky? Snaží se například zastírat obsah?

Není to tak, že by to bylo nelogické. Myslím si, že je to spíše kulturní problém. Je pravda, že se snaží být spíše někde uprostřed. Nejsou tak útoční. Nejsou tak upřímní. To je v češtině obecně. Není to ale na jednáních více než v jiných situacích v životě. Češi jsou takoví.

Je těžké zachovat rétorický efekt řečníka?

Záleží na situaci, jestli jste rétorický efekt pochopila nebo ne. Jestli jste ho pochopila, už je to jednodušší. Jestli jste ho nepochopila, je to úplně nemožné.

A potom rychlost. Záleží na tom, jestli rychlost umožňuje rétorický efekt reprodukovat. Někdy se to opravdu nedá. Je to potom otázka výběru. Pokud reprodukuje rétorický efekt, uteče vám třeba něco jiného. Vždycky potom musíte dělat kompromis.

Mohou vznikat problémy při tlumočení s pilotáží, nebo to funguje dobře?

Určitě se snažím při pilotáži mluvit ještě jasněji. Někdy si říkám, jestli nepoužívám příliš těžké italské výrazy, jestli jim jiní tlumočníci rozumějí. Ale zároveň si říkám, že jsou také profesionálové a že jim můžu důvěřovat.

Ale stalo se mi, že přišel někdo z německé kabiny a ptal se mě, co znamená to slovíčko v italštině. A to bylo správné slovíčko z češtiny, tak jsem neměla nic jiného na výběr. Nemohu mít zodpovědnost za všechno. Beru si tedy zodpovědnost za svůj výkon a ostatní také mají odpovědnost.

Snažím se mluvit velmi jasně, artikulovat, ale to už myslím dělám přirozeně. Udělat jasné věty je můj ideál, ale samozřejmě se mi to nepovede vždycky. Opravdu si dávám pozor na to, aby to bylo jasné a dávalo to smysl. Nenechám větu viset ve vzduchu. I když řečník často věty nedokončuje, já je stejně ukončím.

Stává se to často?

Stává se to. Velmi často se stává, že tlumočník opravuje řečníka, že ho zlepšuje.

Když vy sama přejímáte od někoho jiného jaké to je?

Záleží to na tom, jestli je pilot dobrý. Někteří jsou výborní, a tak to jde výborně. Můžete se na ně stoprocentně spolehnout. Jenom opakujete, co říkají, a máte tu práci už udělanou. Pokud sami analýzu nedělají, nefiltrují projevy řečníka a je to jen takový přívál slov, tak to není jednoduché. Někteří také dobře neartikuluji.

Máte pocit, že musíte hodně zkracovat?

Někdy je to kompromis, co si vyberu. Je to těžké, ale dá se to zvládnout. Někdy ale člověk neví, co se dá vynechat a co ne. Samozřejmě je dobré zkracovat, protože pak máte víc času na to, abyste poslouchala. Jestli se dá něco zkrátit, určitě je to dobrá možnost. Ale musím dodat, že je italština delší jazyk než čeština. Když si vezmeme jeden italský text a jeden český, jako překlad jeden z druhého, italská verze je vždy asi

o čtvrtinu delší než česká verze. Takže v mém případě není vůbec jednoduché si něco zkrátit.

Často musím text stylisticky prodloužit, protože by to v italštině znělo příliš dětsky nebo by to nebyl dostatečně vysoký styl. Potom je velmi těžké najít rovnováhu mezi informací a stylem. Musím v italštině udržet určitý styl. Nemůžu mluvit jako dítě. Tlumočení z češtiny je opravdu velká výzva.

Jak to řešíte? Mluvíte rychleji?

Občas si říkám, že bych měla mluvit pomaleji. Ale když mluvím pomaleji, neříkám všechno. Jestli to tak mohu říci, myslím si, že to není stejný úkol překládat do angličtiny jako do italštiny. Angličtina umožňuje zkrátit mnohem více než italština. Italština je delší. Nedá se to zkrátit, hlavně když je to oficiální projev. Italština je pompézní jazyk. Je to jako chůze po laně. Nikdy to není perfektní a nikdy nejsem úplně spokojená.

Uvedla jste, že někdy nevidíte řečníka.

To se stává. Samozřejmě hlavně ve velkém sále, např. na plenárním zasedání. Všechno tam jde tak rychle, řečníci zapínají a vypínají mikrofony tak rychle, že nestačíte, např. u jednominutových projevů, ani identifikovat, kde je řečník.

A vadí to?

Mně trochu ano. Dezorientuje mě to. Proto se snažím vůbec se nedívat a soustředím se na projev. Když toho člověka nevidím, nevadí to, ale ideální to také není.

Je přenos zvuku kvalitní?

Někdy mi vadí kolegové v kabině. Stává se, že si neuvědomují, nakolik ruší, když se třeba hýbou v kabině nebo si čtou noviny. Myslím si, že etiketa v kabině není vždycky optimální. Už byly některé akce ze strany SCIC, myslím, že natočili humoristické video, jak se má člověk chovat v kabině. Já jsem ho neviděla, ale slyšela jsem o něm. Úplně souhlasím s tím, že i dnes po videu jsou někteří, kteří ruší. Hlavně při pilotáži mi to vadí,

protože vím, že je to slyšet do mikrofonu. Chci se soustředit dvakrát více než normálně, protože musím dávat něco druhému. Už se ví, že se může objevit „tichá pošta“. Vy uděláte maličkost, která se ještě zvětší. Proto dávám při pilotáži dvakrát více pozor. Vadí mi, když na to kolegové neberou ohled.

Kolik je vás v kabině?

Tři, někdy čtyři. Princip je takový, že se musíme doplňovat, co se týče jazykové kombinace. Třeba já mám češtinu a slovenštinu, někdo jiný bude mít maďarštinu a němčinu, někdo jiný bude mít španělštinu a portugalštinu. Většinou je snaha, aby každý měl francouzštinu a angličtinu. To jsou skoro povinné jazyky. Jsou jenom výjimky lidí, kteří nemají francouzštinu a angličtinu.

Když tlumočím z takového „exotického“ jazyka, jako je čeština, není tam nikdo, kdo by mi např. psal čísla. Stalo se mi, že jsem tlumočila třeba tři hodiny sama. Během předsednictví se mi to stalo. Normálně se střídáme po půl hodinách, ale protože jsem byla jediná s češtinou i se slovenštinou, tak se na konci stalo, že jsem byla tři hodiny sama.

Je to obzvlášť těžké, když je člověk v kabině úplně sám.

Je to výjimečná situace nebo běžná?

Když máte „exotický jazyk“, je to běžná situace. Nevím, jestli se to stává někomu, kdo dělá retour. Myslím, že ne. Většinou je snaha, aby tam byli dva lidé. Ale v mém případě to není možné, protože není tolik Italů, kteří by tlumočili z češtiny. Proto vedle sebe nikdy nemám kolegu, který by mi pomáhal s čísly nebo něčím jiným.

I proto je tlumočení tak psychicky náročné?

Ano, také. Potom kvůli rychlosti. Objevují se věci, které neočekáváte nebo neznáte. Člověk nemůže být na všechno připravený, i když ideálně by to tak mělo být. Vždycky je něco, co vás překvapí.

Jak probíhá příprava?

Je to různé. SCIC poskytuje většinou podklady dopředu. Já si je čtu. A když nejsou k dispozici, např. na plenárním zasedání, tak se člověk snaží sledovat události, číst si noviny. To záleží. Zkrátka každé jednání má jinou přípravu. Když je třeba jednání o Tádžikistánu, tak se jdu podívat, jak se jmenuje prezident, jaká je tam politická situace, jaká je ekonomika té země. Něco si o tom zkusím přečíst, pokud mám čas. Pak jsou samozřejmě takové momenty, kdy vám zavolají na poslední chvíli. Stalo se mi to třeba letos. Zavolali ve dvě hodiny a v půl třetí jsem tam musela být. Tam nebyla žádná příprava možná. Stává se to, když třeba někdo onemocní nebo je nějaký jiný problém s tlumočnickým týmem.

Kolik času máte běžně na přípravu?

Den předem. Může se totiž stát, že máte program třeba už týden dopředu, ale může se to změnit do předcházejícího večera. Někdy, jak jsem řekla, se to změní i v tomtéž dni. Proto nemůžeme být vždycky připravení, ale většinou ano.

7.4. Rozhovor „C“: přepis

Stálá konferenční tlumočnice zaměstnaná u Evropského soudního dvora v Lucemburku (Nj, 47).

11 let tlumočí z češtiny, pro evropské instituce 8 let.

datum rozhovoru: 12. 11. 2009

Prvním tématem našeho rozhovoru je vaše studium češtiny a ostatních jazyků. Součástí diplomové práce budou otázky, jakým způsobem si tlumočníci přidávají další jazyky a jaké mají možnosti při studiu. Uvedla jste, že jste se češtinu učila pomocí praktické zkušenosti. Zajímalo by mě, jak jste se učila další jazyky. Můžete to porovnat?

Ostatní jazyky jsem se učila ve škole. Francouzštinu a angličtinu jsem studovala. Tyto jazyky jsem se tedy učila dost systematicky, na rozdíl od češtiny. Španělštinu, svůj třetí západoevropský jazyk, jsem studovala v takovém polovičním cyklu, ale nemám z ní diplom. Později jsem ji obnovila, když jsem ji potřebovala na zkoušku. Měla jsem v podstatě dva jazyky, které jsem se učila normálním způsobem, vystudovala jsem je na vysoké škole, obor tlumočnictví.

K češtině jsem se dostala víceméně náhodou a tehdy jsem ještě vůbec nepracovala pro instituce EU. Naučila jsem se ji tady v Čechách. Když jsem sem přišla, tak jsem ještě netušila, že ji budu potřebovat pro tlumočení v evropských institucích, takže to nebyla moje prvotní motivace jako u mnoha ostatních tlumočnicků institucí, když si přidávají jazyky. Moje motivace byla naučit se jazyk země, kde žiju. A potom nastala možnost používat češtinu jako pracovní jazyk. Když bylo jasné, že Česká republika přistoupí k Evropské unii, tak jsem chtěla používat také češtinu, protože jednak byla potřeba, hledali se lidé, kteří češtinu mají, a také už jsem dost dobře uměla česky.

Jak jsem se naučila česky, to je tak trošku chaotický příběh. První hodina češtiny byla ještě v Rakousku s českou emigrantkou, která ale nebyla učitelka jazyků. Ta tomu moc času nevěnovala. Koupila jsem si učebnici. Tehdy byla na trhu jediná učebnice češtiny, která byla hodně staromódní. Už v první lekci byla spousta gramatiky. Vůbec jsem to nechápala a měla jsem pocit, že se to nikdy nenaučím. To mi dokonce řekla i učitelka. „To se nikdy nenaučíš. Proč to vůbec chceš? Proč to potřebuješ?“ Nějakou dobu jsem si myslela, že už jsem příliš stará na nový jazyk, protože mi tehdy bylo už třicet. Je pravda, že jsem neměla žádnou potuchu o slovanských jazycích. Kdybych vycházela dejme tomu z ruštiny, tak bych to měla lehčí. Přišlo mi to hodně těžké a je pravda, že když jsem tu byla v prvních měsících, tak jsem se studiu systematicky nevěnovala, protože jsem pracovala a snažila se nějak tu zakotvit. Potom jsem začala chodit na kurz češtiny pro cizince ve státní jazykové škole. Ten kurz nebyl úplně špatný, ale já jsem přestala chodit. Byla tam totiž polovina Američanů, kteří se v životě žádný jazyk nenaučili a nevěděli, co je to sloveso, co přídavné jméno. Proto učitel strávil polovinu času tím, že vysvětloval, co mají vůbec v tom kterém cvičení dělat. Trochu mě to frustrovalo. Potom jsem oslovila jednu ze svých studentek, učila jsem na ČVUT, jestli mi nemůže dávat hodiny. Tak mi dávala takové spontánní nárazové vyučování, ale to také nebylo ono, protože jsem necítila tlak skupiny. Když máte vlastní učitelku, tak si najdete výmluvu, proč zrovna dnes nemůžete apod.

Po roce jsem se zapsala na letní školu v Plzni. Před tím už jsem ale shromáždila docela velké množství pasivních vědomostí. Stále jsem ale nerozuměla tomu, co se říká v rádiu a co se říká v novinách. Musela jsem velmi pracně studovat text. Proto jsem se zapsala do kurzu pro cizince na letní škole v Plzni. Ten pro mě byl moc těžký, protože tam studovali texty od Čapka. Katapultoval mě ale docela rychle nahoru, protože se ty pasivní znalosti, které jsem měla v sobě shromážděné, najednou aktivizovaly.

Potom jsem začala chodit na různé kurzy, nárazově na výuku češtiny pro cizince na Bohemistice Karlovy univerzity. To bylo hezké. Studovaly jsme idiomatiku, byla tam různá cvičení.

Nikdy jsem ale neabsolvovala systematický kurz od úrovně 0 až do úrovně 8. V češtině nejsou nejtěžší pády, ale skutečný a dlouhodobý problém pro cizince jsou slovesné vidy, podobně jako používání členů pro Čechy. Jsou to kategorie, které nemáme.

V Čechách jste učila němčinu na ČVUT. Co jste dělala potom?

Potom jsem pracovala v Čechách jako překladatelka a tlumočnice na soukromém trhu. Potom jsem složila zkoušky do instituce. Dnes se o to stará úřad pro nábor personálu do institucí EU. Ale tehdy každá instituce organizovala zvlášť svoje konkurzy, a tak jsem se víceméně náhodou dostala na Soudní dvůr. Informovala mě o tom kamarádka, tak jsem tam jela a ke svému překvapení jsem ten konkurz udělala. Ona bohužel ne. Bylo to v roce 1999. Byla jsem přijata pro francouzštinu, angličtinu a španělštinu do němčiny.

Jak jste si potom přidala češtinu?

Při konkurzu věděli, že žiji v Praze a že mám češtinu, ale ještě nebyli schopni organizovat zkoušky. Dlouho to bylo hodně těžké, protože už tehdy probíhaly zkoušky pro českou kabinu. Vždycky chtěli tlumočení do češtiny a nebyli schopni organizovat zkoušky pro někoho, jako jsem já, kdo tlumočí jenom z češtiny. Během těch let jsem se na to několikrát ptala. A říkali, že uvidíme atd. V roce 2001 mě ale Soudní dvůr angažoval pro návštěvu soudců z Ústavního soudu. V podstatě mě nechali tlumočit z češtiny bez zkoušky, byla to zkouška „živá“. Mohlo to dopadnout špatně, ale nedopadlo. Nicméně jsem potom ještě dodatečně musela složit zkoušku z češtiny.

A jak to je se slovenštinou?

Tu si právě přidávám, tím klasičtějším způsobem. Když pracujete v institucích, máte možnost navštěvovat jazykové kurzy, i od úplného začátku. Jednou týdně čtyři hodiny chodíte na kurz od nulové úrovně. Já jsem takto nezačala, protože by to trvalo příliš dlouho a nejspíš bych se také nudila s lidmi, kteří češtinu nemají. Chtěla jsem kurz, který mi umožní zúročit znalosti češtiny. Proto jsem napsala test a promluvila si s učitelkou o své situaci. Potom mě zařadila do úrovně 6 z 8, takže jsem dva roky chodila na slovenštinu.

Jsou to kurzy, které nejsou jenom pro tlumočníky, ale pro všechny zaměstnance. Má to bohužel své nevýhody, protože kolegové vůbec nejsou zaměřeni na tlumočení, ale na obecné znalosti jazyků. Jsou tam překladatelé, což pro nás není špatné. Hodně se čte, ale vůbec se necvičí tlumočení. Jsou tam sekretářky, které se z nějakého důvodu ten

jazyk také chtějí naučit, a různí jiní zaměstnanci. Ne všichni mají zájem o mluvené slovo. Já mám například zájem slyšet učitele mluvit co nejvíce. V těchto kurzech musíme také aktivně produkovat jazyk, musíme umět gramatiku. Takže to nejsou jenom kurzy, kde můžu prokázat pasivní znalost jazyka. Musím také umět slovenskou gramatiku. Naučit se to všechno. Z počátku jsem z toho byla trochu rozladěná, protože to v podstatě nepotřebuju. Dnes si ale myslím, že to až tak špatné není, protože když se učíme jazyk aktivně, tak jsou tím pasivní znalosti poměrně velmi posíleny.

Aktivní jazyk samozřejmě není předmětem zkoušky. Pokud jsem schopná tlumočit z daného jazyka, tak je irelevantní, co v něm produkují. Nicméně existuje souvislost.

Bylo by lepší kurzy více zaměřit na naše potřeby.

Po osmi úrovních, když absolvujete 4 roky kurzu (každá úroveň trvá jeden semestr), máte na Soudním dvoře možnost navštívit letní kurz v dané zemi, který zaplatí instituce. V ostatních institucích je to trochu jinak, ale podobně.

Kurzy samotné platí také instituce?

Ano, platí je instituce a probíhají přímo v instituci.

Letní kurz si najdete, podáte žádost. Je v režii každého jednotlivce si najít nějaký vhodný kurz. Pokud je kurz vhodný pro vaše potřeby, tak můžete několikrát po sobě navštívit takový kurz.

Dále máme na Soudním dvoře pro ty, kteří už umí jazyk dobře a chtějí si doplnit právnické znalosti v tom jazyce, speciální kurzy pro tlumočníky, kde se učí právnický jazyk v tom daném jazyce. Přímou tlumočení se ale také necvičí, jenom právnické texty a pojmy.

Já jsem například tento rok byla sama ve vlastní režii na Slovensku a cestovala jsem ve východní části, protože tamnímu přízvuku špatně rozumím.

Myslíte si, že je tento systém obecně dobrý?

Není špatný. Já si myslím, že by potřeboval zlepšit, co se týče pobytu v zemi. Domnívám se, že jak Parlament, tak Komise mají tzv. pedagogický šek. To jsou dva nebo tři tříměsíční, možná dokonce i víceměsíční pobyty v dané zemi, kde se zapíšete např. na vysokou školu na nějaký obor, chodíte na přednášky, můžete tam žít a skutečně dostat jazyk více pod kůži než během letního kurzu, který trvá dva týdny. Tento pobyt financuje také instituce. Zároveň je ale pobyt jakýmsi završením celého procesu učení, a potom musíte složit zkoušku, která vám umožní přidat si jazyk. Když se vrátíte z pobytu, musíte už být připraveni jazyk si přidat, takže nemůžete čekat ještě tři roky a ty znalosti zase zapomenout.

Myslím si, že hodně také záleží na samostudiu. Kdybychom se, hlavně v tzv. obtížnějších jazycích, spoléhali jenom na to, co se nabízí, bylo by to málo.

V podstatě se i na Soudním dvoře teď začíná se systémem pedagogického šeku, takže také budeme mít možnost absolvovat delší pobyt, než začneme z toho jazyka pracovat.

Napsala jste, že byla čeština dobrá volba, že byste tak volila znovu.

Ano. Já vím, že spousta kolegů, jestli to tak můžu říct, na češtinu nadává. Je to tak, že na začátku mladý tlumočník s nadšením řekne ano, když se třeba nadřizený zeptá, jestli by byl ochotný naučit se jazyk z nových zemí. Byl v Praze, tam se mu strašně líbilo, tak se bude učit česky. V podstatě ale úplně neví, do čeho jde, pokud nemá tušení o slovanských jazycích. Třeba má francouzštinu a angličtinu v německé kabině, potom si ještě přidal nizozemštinu, která je němčině dost blízka. A potom si přidá buď nějaký románský jazyk, kde může trochu navázat na francouzštinu, nebo skandinávský, který může navázat na němčinu a angličtinu. I když to říkám zjednodušeně, tak tyto jazyky lze přidávat určitě rychleji než finštinu, maďarštinu nebo polštinu. To je jasné. Takže se pustí, dejme tomu, do češtiny a zjistí, že je to těžké, že nepokračuje tak rychle jako v ostatních jazycích. Zním kolegy, kteří před tím, než začali pracovat z takového jazyka, měli velký strach a obavy, jestli toho budou vůbec schopni. Stále měli pocit, že jsou na tenkém ledě. Jakmile začne řečník mluvit rychle nebo používat hovorovější výrazy, tak začínají plavat. Já mám výhodu, že tady žiji a že tento pocit nemám. Samozřejmě se u mě vyskytly situace, kdy jsem něčemu úplně nerozuměla, ať už proto, že se řečník

vyjádřil nejasně nebo jsem to slovo neznala. Ale díky tomu, že jsem na ten jazyk hodně zvyklá, a díky jisté rutině, si v takových situacích poradím. Nebojím se češtiny.

V němčině je text podstatně delší než v češtině. Máte kvůli tomu problémy s časem?

Pokud český řečník mluví rychle, tak to může být problém. Pokud mluví pomalu, tak to nevnímám jako problém.

Stejný problém mám, když pracuji z angličtiny, která je taky kratší. Právnická angličtina může být velice hutná. Dostat do toho času všechny německé výrazy znamená, že občas musím mluvit nepřírozeně rychle. Pro posluchače to není ideální. Zní to nepřírozeně.

Může to být problém, ale nevnímám to jako ten největší problém.

A co je největší problém?

Největší problém je spíš chybějící rétorika u českých řečníků. Největší problém jsou čtené texty, monotónní intonace a nestrukturované projevy, kde řečník říká všechno, co ho zrovna napadne. Mám pocit, že jistá tendence tu je. Není to jediný kulturní prostor, kde tato tendence je. Italové mluví strašně moc, protože rádi mluví. Také říkají leccos, co je zrovna napadne, opakují synonyma. V němčině by to znělo až infantilně, kdybychom mluvili stejným způsobem, nebo skoro směšně. Jsme střízlivější, takže já také musím ubrat.

V češtině nikdo infantilně nemluví, ale chaoticky. Buď se čte připravený projev, který je poměrně akademicky formulovaný, takže není nutně napsaný pro přednes před publikem, ale jako akademická stať, aby to znělo co nejučeněji, anebo někdo mluví z patra a začne mluvit hodně chaoticky, protože říká všechno, co ho zrovna napadne, a dostane se od tématu pryč nebo neukončuje svoje věty. Začne dlouhou větou a skončí v polovině a vrátí se k něčemu, aniž by ukončil větu.

Musím ale říct, že jsem na české řečníky celkem měla štěstí. Bohužel ani tolik češtiny netlumočím. Říkám bohužel, protože bych ráda víc. Řečníci, které tlumočím, jsou soudci anebo zástupci české vlády před Soudním dvorem. To jsou vesměs velmi dobří řečníci. Jsme menší oddělení, takže mě také znají. Vědí, kdo tlumočí do češtiny nebo

z češtiny. To je velká výhoda, protože přece jen trochu berou ohled. Je to jiný pocit, když tlumočíte. Je to jakýsi pocit spolupráce s tím člověkem v té dané situaci.

Co užívání pauz?

Řečníci užívají pauzy nedostatečně. Souvisí to s poměrně chaotickým způsobem přednesu. Ano, to se vyskytuje.

Řečníci se také nevyjadřují dostatečně logicky. Je to také důsledek toho, že chtějí do přednesu „nacpat“ všechno, aby na nic nezapomněli. Je to ale velká řečnická chyba. Vybrat je vždycky těžší, než říkat všechno, co mě zrovna napadne. Selektace podstatného je náročný mentální proces. Mám pocit, že ne každý si toho je vědom. Občas je to jakási taktika uspávání publika nebo sebeuklidňování, nevím, to jsou teď pouze spekulace. Ale mám obecně pocit, když slyším české řečníky, třeba i v televizi, že mluví, jako kdyby chtěli nebudit pozornost a spíše od sebe posluchače vzdalovat. Hodně český je do sebe zahleděný způsob. Akademik nebo vědec, který je do sebe zahleděný a mluví o svých myšlenkách, ale zapomene, že je tu publikum, se kterým by měl komunikovat. Komunikace hodně chybí.

Myslíte si, že třeba i někdy chtějí, aby jim lidé úplně nerozuměli, že se snaží mlžit?

To je také možné. U některých řečníků určitě. U politicky citlivých témat, když se řečník necítí úplně jistě nebo když nemá mandát být úplně jasný a jednoznačný, tak mlží.

Je v tomto směru projev českých řečníků nějak specifický, nebo to dělají i ostatní?

Je to všude, ale všimla jsem si, že je to relativně více než třeba u anglických řečníků, kteří k tomu přistupují jinak. Existuje to hlavně u politiků. Ta tendence tu je. Teď ale nemůžu říci, jestli např. nadprůměrně více než třeba v Německu.

Dále máme na seznamu „monotónní intonaci“.

Ano, to je bohužel dost častý problém.

Řečník také nevhodně segmentuje text, to možná souvisí s pauzami.

Když vidím všechny tyto body dohromady, napadlo mě, že to možná souvisí s tím, že řečníci čtou.

Ano, to s tím souvisí.

Text obsahuje příliš mnoho informací. O tom už jsem hovořila. Přitom jde o to, abych vybrala to, co je v této chvíli pro to sdělení podstatné. Musím vždycky vědět, ke komu mluvím a jestli bude schopný strávit tolik informací najednou.

Myslím si, že to souvisí s tím, že se ve školách vůbec necvičí rétorika. Například přednést referát na základě poznámek. Když jsem učila němčinu a viděla jsem, že chce někdo předčítat to, co si připravil doma, tak jsem mu vzala ten text a on z toho byl samozřejmě nešťastný. Řekla jsem mu, ať to zkusí říct vlastními slovy. Vedla jsem je k tomu, aby si dělali poznámky místo hotových vět.

Myslíte si tedy, že problémy českých řečníků pramení už z našeho školství?

Já bych řekla, že ano. Učitelé sami docela často čtou. Probíhá málo spontánních diskuzí, kdy je člověk nucen formulovat svoje stanovisko teď a tady. To je něco, čeho se tradičně dříve lidé hodně báli, protože se báli říct něco „špatného“. Ale co to je něco „špatného“? Říkala jsem to i svým studentům. Mně je v podstatě jedno, když má člověk úplně opačný názor, než mám já. O to vůbec nejde. Ale musí být schopný ho dobře formulovat a srozumitelně argumentovat. Jestli je toho schopný, dostane jedničku. Myslím si, že se to moc necvičí, ale ani v Rakousku, když jsem já chodila do školy, se to ještě tolik necvičilo. Referáty se taky četly.

Je tu určitá pasivita a také strach z toho, že udělám chybu. Další strach je z toho, abych nevyvolal konflikt. Strach, že se někomu nebude líbit, co řeknu, a že se na mě bude zlobit, nebo že se zesměšním. To je také ve výchově. Je to strašně zajímavé. Zajímá mě, jak to vzniklo, jestli to je věc mentality nebo výchovy nebo školství. Asi všechno dohromady. Dnes už jde tendence jednoznačně ke komunikativnějšímu stylu.

Když pracují mladí lidé v nadnárodních společnostech, jsou nuceni mnohem více komunikovat.

Další položka je „text mate svou ironičností“.

To je zajímavé. Mně to v podstatě problémy nedělá, ale je pravda, že to problémy dělat může. Spontánně mě k tomu napadá klip k českému předsednictví. Ten klip byl umělecky zajímavě udělaný a byl vlastně docela vtipný, ale nebyl srozumitelný, protože nebyl jednoznačný. To sdělení z toho nebylo srozumitelné. A to je trošku český způsob.

Jde o to „Evropě to osladíme“?

Ano. Evropě to osladíme. Je to pozitivní nebo negativní? Co je tím asi myšleno? Není to jednoznačně pozitivní, to v žádném případě, i když se to politici potom snažili takto vykládat. Je tam značná porce ironie, možná i sarkasmu. To může vadit u projevu. Je to těžký úkol pro tlumočníka. Já české ironii rozumím, mám ji ráda. Už se mi stalo, že jsem řekla věci, u kterých jsem si nebyla jistá, jestli to moji posluchači vnímají dobře.

Humor a ironie jsou vůbec to nejtěžší v tlumočení, protože ty narážky málokterý člověk z jiné země vůbec chápe. Češi dělají rádi narážky buď na politickou situaci anebo na nějaké historické konflikty mezi zeměmi. Není vždycky jisté, jestli to ta druhá strana chápe stejně. Jestli pro ni třeba mají odkazy do historie stejně silnou hodnotu. Občas to může znít i divně nebo nemístně. Teď mě napadá jen jeden příklad, na Soudu se to nestává moc často. Když šlo o obchodní značku „Budějovické pivo“, která byla předmětem sporu, tak zástupce české vlády narazil na město České Budějovice, kde se sám narodil, a na tradiční spojení s Rakouskem. Když potom mluvil o Temelínu, tak také narážel na různé věci z jižních Čech, kde jsem si také nebyla jistá, jestli to Rakušané chápou. Bohužel se tradičně tolik nezajímají o to, co je na druhé straně hranic v jižních Čechách, jako se Češi zajímají o to, co je na druhé straně v Rakousku. Z tohoto důvodu mám pocit, že ty narážky nejsou vždycky srozumitelné, protože jsme se tradičně vždycky zajímali víc o to, co se děje v západní Evropě. Ale to je jednoznačně náš deficit.

A co vtipy?

Nepamatuju si teď konkrétní vtip, ale stalo se mi, že jsem musela tlumočit vtip. Myslím, že nevyšel tak vtipně.

Ještě by mě hodně zajímalo téma pilotáže. Je to problém nebo není? Funguje ten systém dobře a informace se v zásadě předá, anebo máte pocit, že to není dobrý nápad?

Samozřejmě je to v celém systému slabé místo, v té babylonské věži. Např. teď v pondělí budu tlumočit v Lucemburku soudcovský seminář. Soudce bude mluvit česky a já budu pilot spolu s kolegou, který bude tlumočit z češtiny do angličtiny. Je to Čech, takže bude tlumočit do cizího jazyka. Všichni ostatní budou brát od nás. Cítím velkou odpovědnost a jsem trošku nervózní z toho, že asi nebudeme mít žádné informace ohledně toho, o kterých věcech bude konkrétně mluvit. Ale dobře, musím s tím žít.

Cítím se v tom poměrně bezpečně, protože se češtiny nebojím. Zní to jako sebechvála, ale nikdy jsem neměla pocit, že se něco ztrácí nebo že je to špatné. Ale znám jiné situace, kdy pilotáž může být slabé místo. To záleží na hodně věcech. Jestli tlumočnick umí dobře jazyk, ze kterého tlumočí. To je základ. Kvalita původního projevu. Pokud je špatná, tak pilotáž často také není dobrá, protože to není možné. Je skoro nadlidské chtít lepší výkon po tlumočnickovi, když je řečník špatný. Většinou to tlumočení také bude trochu chaotické nebo nejasné, když je řečník chaotický a nejasný.

V podstatě pilotáž ano, ale samozřejmě jenom tam, kde je nutná. Proto nás instituce prosí, abychom si přidávali další jazyky. Když není nutná pilotáž, tak se tlumočí přímo. Je to trochu nouzové řešení. Ještě větší nouzové řešení je retour, ale také to funguje většinou dobře. Myslím si, že je špatné o tom mlžit. Už jsem o tom mluvila s lidmi, kteří byli v šoku, když slyšeli, že se ne všechno tlumočí přímo. Mysleli si, že je to špatné. Řekla jsem jim, že to nešlo jinak. Ne každý má litevštinu nebo řečtinu atd. Tak to nejde jinak, ale dělá se to jenom tam, kde je to nutné. Není to standardní systém. Je dobře o tom lidi otevřeně informovat, protože potom třeba také lépe chápou, proč může docházet k jistému zpoždění. Proč ten tlumočnick, kterého poslouchají, končí o tolik později než řečník. Připadá jim to podezřelé. Nebo proč je dobré vždycky trochu počkat, než začne mluvit někdo jiný. Aby nezačínali řečníci okamžitě mluvit v dalším jazyce,

protože pak může docházet k tomu, že se něco ztratí. Musíte přepnout. Co to je za jazyk? Kam musím jít na pilotáž, od koho to беру?

Děkuji mnohokrát.

Není zač.